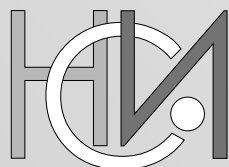

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
REPUBLIC OF BULGARIA

НАЦИОНАЛЕН СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
NATIONAL STATISTICAL INSTITUTE

СТАТИСТИКА STATISTICS

1-2/2013

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Главен редактор: доц. д-р Йордан Калчев
Зам. главен редактор: доц. д-р Венелин Бошнаков
Членове: д-р Богдан Богданов, проф. д-р Веселин Минчев,
проф. д.ик.н. Димитър Радилков, проф. д.ик.н. Емил Христов,
доц. д-р Любомир Иванов, доц. д-р Мария Серафимова,
проф. д-р Тодор Калоянов

Отговорен редактор: Пенка Димитрова
Стилови редактори: Лидия Александрова, Мила Трифонова

EDITORIAL PANEL

Editor in Chief: Ass. Prof. Yordan Kalchev, Ph.D.
Vice Editor in Chief: Ass. Prof. Venelin Boshnakov, Ph.D.
Members: Bogdan Bogdanov, Ph.D., Prof. Dimitar Radilov, Ph.D.,
Prof. Emil Hristov, Ph.D., Ass. Prof. Lubomir Ivanov,
Ph.D., Ass. Prof. Maria Serafimova, Ph.D.,
Prof. Todor Kaloyanov, Ph.D., Prof. Vesselin Minchev, Ph.D.

Responsible editor: Penka Dimitrova
Stylistic editors: Lidia Aleksandrova, Mila Trifonova

Адрес на редакцията:
София, 1038, ул. „П. Волов” № 2, I ет., ст. 104
тел. 9857 535; e-mail: publikacii@nsi.bg

Editorial address:
2, P. Volov St., Sofia 1038, Bulgaria
1st floor, room 104, tel. 9857 535;
e-mail: publikacii@nsi.bg

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
REPUBLIC OF BULGARIA

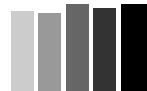
НАЦИОНАЛЕН СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
NATIONAL STATISTICAL INSTITUTE

СТАТИСТИКА STATISTICS

1-2/2013

СОФИЯ, 2013
SOFIA, 2013

Decorative wavy lines at the bottom of the page, consisting of several overlapping, curved black lines that sweep across the width of the page.

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
2013 - МЕЖДУНАРОДНА ГОДИНА НА СТАТИСТИКАТА	7
ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА СТАТИСТИЧЕСКИТЕ ИЗУЧАВАНИЯ	
Богдан Богданов Някои основни аспекти на социалната политика и ролята на статистиката в началото на новото хилядолетие	11
Асен Ковачев Продуктово-ресурсните взаимодействия - интегративен фактор за продуктивността и устойчивостта на икономическото развитие	29
Валерия Ангелова, Ивайло Гавазки Методология за извършване на оценки от извадкови изследвания на ниво общини и населени места посредством кластерен и структурен анализ	43
СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АНАЛИЗИ	
Десислава Димитрова Наблюдение на доходите и условията на живот - емпирични оценки и анализи за влиянието на образователното равнище върху бедността	63
Мария Стоянова Социалната подмяна на институцията „несъстоятелност” в България след 1989 година	89
РАЗВИТИЕ НА СТАТИСТИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	
Антоанета Илкова Ролята на успешната комуникация относно статистическата информация за повишаване на доверието на потребителите и респондентите	111
ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ, КОНСУЛТАЦИИ	
*** Статистическа изложба „България и светът в числа”	135
*** Участие на ученици от България в инициативата „Международна година на статистиката”	137
*** Две дигитални колекции в интернет	139

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

2013 - МЕЖДУНАРОДНЫЙ ГОД СТАТИСТИКИ 7

ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ СТАТИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Богдан Богданов Некоторые основные аспекты социальной политики и роль статистики в начале нового тысячелетия 11

Асен Ковачев Взаимодействия продуктов и ресурсов - интегративный фактор для повышения производительности и устойчивости экономического развития 29

Валерия Ангелова, Ивайло Гавазки Методология для проведения оценок на базе выборочных обследований на уровнях общин и населенных пунктов с использованием кластерного и структурного анализов 43

СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И АНАЛИЗЫ

Десислава Димитрова Обследование доходов и условий жизни - анализ воздействия уровня образования на бедность 63

Мария Стоянова Социальная замена института банкротства в Болгарии после 1989 года 89

РАЗВИТИЕ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

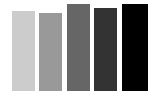
Антоанета Илкова Роль успешной коммуникации, относящейся к статистической информации для повышения доверия пользователей и респондентов 111

ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ, КОНСУЛЬТАЦИИ

*** Статистическая выставка „България и мир в числах” 135

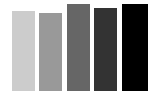
*** Участие учеников из Болгарии в инициативе „Международный год статистики” 137

*** Две цифровые коллекции в Интернете 139

CONTENTS

	Page
2013 - INTERNATIONAL YEAR OF STATISTICS	7
THEORY AND METHODOLOGY OF THE STATISTICAL SURVEYS	
Bogdan Bogdanov	Some general aspects of social policy and the role of statistics at the beginning of the new millennium 11
Assen Kovachev	Productivity and resources recurrent actions - factor for productivity and sustainability of economic development..... 29
Valeria Angelova, Ivaylo Gavazki	Methodology for small area estimations of sample surveys' data at LAU1 and LAU2 level using cluster and structural analyses 43
STATISTICAL SURVEYS AND ANALYSIS	
Desislava Dimitrova	Survey on income and living conditions - analyses of impact of the education on poverty 63
Maria Stoyanova	Social replacement of insolvency institution in Bulgaria after 1989 89
HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE STATISTICAL THEORY AND PRACTICE	
Antoaneta Ilkova	The role of successful communication on statistical information to strengthen user's and respondent's confidence in statistics 111
INFORMATION, REVIEWS, CONSULTATIONS	
***	Statistical Exhibition Bulgaria and the World in Figures 135
***	Participation of Bulgarian pupils in the initiative „International Year of Statistics” 137
***	Two digital collections on Internet 139

2013 - МЕЖДУНАРОДНА ГОДИНА НА СТАТИСТИКАТА

Уважаеми читатели,

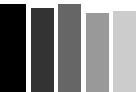
През 2013 година целият свят отбелязва Международната година на статистиката. Това е ясен знак, че световната общност оценява приноса на статистическата наука за измерване на прогреса на обществото, разчита на статистическите данни и цени високо професионалния труд на статистиците.

Инициативата „2013 - Международна година на статистиката” е световно събитие и признание за статистическата наука. Чрез обединяване на усилията на статистическите организации по целия свят се популяризира значението на статистиката сред научните среди, бизнеса, медиите, политици, работодатели, студенти, сред всички потребители на статистически данни. От януари 2013 г. България е пълноправен член на Статистическата комисия на ООН, а НСИ е кандидат за статут на „редовен наблюдател” в Комитета по статистика на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР).

Целите на тази световна инициатива са:

- повишаване на доверието и обществената осведоменост за силата и въздействието на статистиката върху всички сфери на обществото;
- популяризиране на статистиката като професия, особено сред младите хора;
- насърчаване на творчеството и развитието на статистическата наука.

Повече от 1 400 организации от 111 държави участват с инициативи за популяризиране на големия принос на статистическата информация за целия свят. Сред тях са международни организации в областта на статистиката като: Международен статистически институт, Институт по статистика към ЮНЕСКО, държавни органи и ведомства, национални професионални сдружения на статистиците, колежи и университети, начални и средни училища, научноизследователски институти и други.

От българска страна подкрепа са изразили: Министерство на финансите, Министерство на земеделието и храните, Българска народна банка, СУ „Св. Климент Охридски”, Стопанска академия „Д. А. Ценов” - Свищов, Институт по математика и информатика към БАН, Българско статистическо дружество, университети, колежи, общини, агенции и регионални офиси.

Националният статистически институт като водещ авторитет в статистическата тематика в България и като част от европейската и световната статистическа общност също отбелязва Международната година на статистиката с редица събития като:

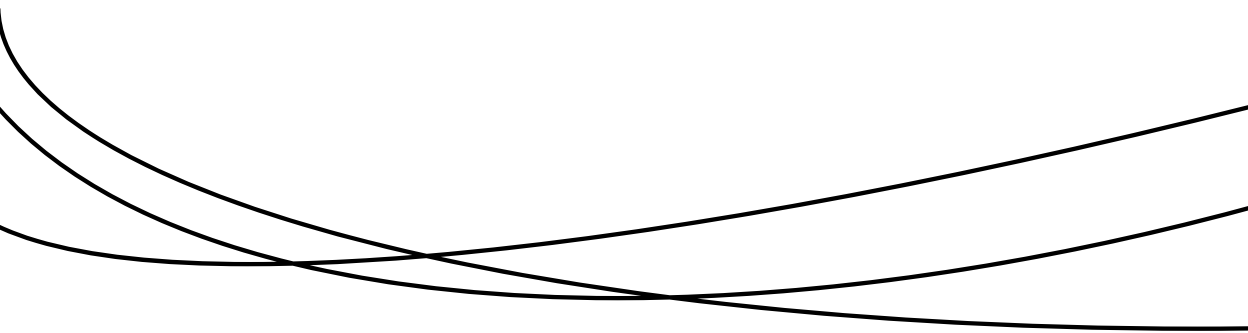
- Ден на отворените врати в Централното управление на НСИ и всички териториални статистически бюра в страната;
- Тематична изложба с експонати от 133-годишната история на българската статистика и партньорствата с европейски и световни статистически институции;
- Засилено участие в международни проекти - обхватът им през 2013 г. се очаква да надвиши 25;
- Домакинство на годишната конференция на Европейския форум за геостатистика (ГЕОСТАТ), София;
- Конференция между Института по математика и информатика към БАН и НСИ;
- Конкурси за изработване на видеоклип и материали на статистическа тема.

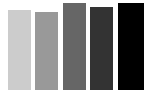
В тази знаменателна за нас година силно разчитаме на партньорството на медиите и обществеността, за да акцентираме върху практическото приложение и полза от нашия труд, който да е изцяло в интерес на гражданите, управляващите, бизнеса и обществото.

НСИ разчита всички статистически общности, потребители и партньори да се включат в инициативата „2013 - Международна година на статистиката”, за да се представим достойно пред света.

Д-р Ренета Инджова
Председател на НСИ

ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА СТАТИСТИЧЕСКИТЕ ИЗУЧАВАНИЯ

НЯКОИ ОСНОВНИ АСПЕКТИ НА СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И РОЛЯТА НА СТАТИСТИКАТА В НАЧАЛОТО НА НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ

*Богдан Богданов**

Въведение

Известно е, че терминът „политика” има гръцки произход и сравнително най-точното му значение може да се дефинира като изкуство да се управлява държава. От своя страна, прилагателното „социален” има латински произход, чието значение визира преди всичко степента на кохезия между хората, т.е. процесът на сближаване и превръщането им в общество. Съчетанието „социална политика”, разгледано във фокуса на новото хилядолетие, индикира **непрекъснатия процес на всяка държава в съвременния свят, който се изразява в управление, контрол, синхронизация и хармонизация на човешките (обществените) взаимоотношения и интереси, за да се постигне позитивно социално-икономическо развитие, висок жизнен стандарт и хуманно отношение към онези членове на обществото, които са в неблагоприятно икономическо положение.**

Световно известни икономически анализатори са категорични и единни в оценките, че печелившата икономика през новото хилядолетие е икономиката, освободена или силно ограничена от държавното регулиране. Те сочат още, че основна причина за икономическите кризи в посткомунистическите страни е „скритото регулиране”, поддържано от държавни служители и политици, които не желаят да загубят своята власт. Модерната държава в началото на новото хилядолетие е държавата, която:

- Притежава опитна и образована администрация, която чрез печеливша за държавата приватизация¹ създава условия за нейното постепенно оттегляне от управлението на икономиката.
- Упражнява своята власт само за да създаде условия за позитивно развитие на икономиката, като стимулира развитието на комуника-

* Д-р, началник на отдел „Статистика на доходите и разходите на домакинствата”, НСИ; e-mail: bbogdanov@nsi.bg.

¹ Счита се, че терминът „приватизация” за първи път се появява през 60-те години на XX в. в работите на Питър Дракър, икономист и социален теоретик.

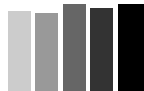
ции, информационни системи и високи технологии във всички посоки на националното стопанство. Еманацията на това развитие във видимите хоризонти на новото хилядолетие е реализирането и функционирането на високоефективно електронно правителство.

- Може да създаде независима съдебна система, непозволяваща формирането на организирана престъпност, заплашваща държавността.
- Може да създаде безкомпромисни закони за опазване на околната среда.
- Може да създаде надеждни закони за защита на бедните слоеве от населението.

По този начин не икономическата, а социалната политика става приоритет на модерната държава. Това обстоятелство означава, че частният бизнес и предприемчивост ще бъдат движещата сила в икономическото развитие и просперитет. Държавата в бъдещото хилядолетие постепенно предава управляващите лостове на икономиката, но топлата връзка между социална политика и икономическо развитие остава като естествена симбиоза между управляващи и управлявани. Нещо повече, това е държавата, която трябва да даде свободни пътища за развитие на бизнеса, като своевременно реагира адекватно на динамиката в световната икономика. Важната роля на държавата в това отношение може да се свърже и с кратката и точна характеристика на съвременния свят, която дава Дейвид Вайс, изпълнителен директор на „Нортън телеком”, като казва: „В бъдеще компаниите ще се делят на два вида - бързите и мъртвите.” (Нордстрьом, Ридерстреле, 2003, с. 28). Очевидно това предопределя и програмите за действие на бъдещата модерна държава в началото на хилядолетието.

Основните функции на социалната политика на модерната държава могат да се дефинират по следния начин:

- **Защитна функция**, изразяваща се предимно в направленията:
 - Защита на **неможещите** слоеве от населението да се трудят (**пасивна** социална политика).
 - Защита на икономически **изоставашите** слоеве от населението (**активна** социално-икономическа политика).

- **Разпределителна и преразпределителна функция** - осъществява се чрез поощряване и регламентиране на основните механизми на свободния пазар - трудови възнаграждения, пазар на труда, цени, данъци, минимални плащания, кредити, лихви и други. Например цените са най-добрите разпределителни механизми на ресурси. От своя страна, данъците, кредитите и лихвите предопределят възможните мащаби на предприемачеството и бизнеса.

- **Стимулираща функция** - осигуряване на икономически условия за позитивно развитие на бизнеса, което се постига най-вече чрез данъци, които не обезкуражават развитието на бизнеса. Това означава, че се изключва обстоятелството - част от обществото само да плаща данъци, а друга част само да получава.

- **Социално-икономическа функция** - изразява се в равен достъп до всички социални сфери, изградени в обществото (труд, образование, здравеопазване, социално осигуряване и т.н.).

- **Правозащитна функция** - осигуряване на справедливост и равенство пред съществуващите закони, при което се гарантира личната свобода и опазване на частната собственост от престъпни посегателства.

- **Регулираща и интегрираща функция** - създаване на благоприятни условия за повишаване на стандарта на живот на населението като резултат от участието на страната в глобалната икономика.

Основният инструмент на бъдещата социална политика трябва да се основава на знанието, а не на материалните и физическите ресурси. На този принцип се развива глобалната икономика сега. От експертите, занимаващи се със социална политика, все повече ще се изисква не само да предвиждат бъдещето, но и да вникват в сърцевината на настоящето, за да създават бъдещето. Това е предопределено от бързината и комплексността на нововъзникващите проблеми, за които все по-малко ще се намират лесни и общовалидни решения. В този смисъл може да се допълни, че основният двигател на развитие ще бъдат точните, правилни и проникателни въпроси, както и рационално дефинирани задачи, включени в планове за изпълнение. Налага се принципът, че истинската политика мотивира хората. Добрата мотивация означава приемане

на рисковете, а не тяхното отхвърляне. В динамиката на съвременното развитие на икономиката и в условията на постоянен недостиг от ресурси „на света няма друго богатство освен хората“². Всеки човешки живот, започнал веднъж, трябва да има шанс да се увенчае с успех вместо с провал. Това означава, че обществените институции трябва да намерят подходите, за да може потенциалът на всеки индивид да се реализира, а не да бъде пропилян (или: обществените институции са задължени да създадат условията и средата, за да се случи това).

В началото на XV в. Николо Макиавели пише: „В политиката изборът рядко е между доброто и злото, а между злото и по-малкото зло“. Може да се каже, че колкото и парадоксално да изглежда, казаното от него е червената нишка на добрата политика през вековете до наши дни. Но трябва да се отбележи, че през новото хилядолетие парадигмата³ на политиката се обръща и това е, защото бариерите изчезват, нещата се размиват. Промените се извършват толкова бързо, че 50 години сега се равняват най-малко на 500 години, като се започне от началото на XX век. Сега се живее в свят, в който е налице смесване на ценности и идеологии, надхвърлящи националните интереси. Точни отговори за вечните въпроси няма, тъй като в динамичното развитие на социалните процеси познатите конструкции и схеми изчезват. Това предопределя и създаването на свят, за който може да се каже: „Днес сигурност няма. Сляпата вяроност умря. Пожизнената лоялност към институциите не съществува.“ (Нордстрьом, Ридерстреле, 2003, с. 67). Тази постановка може да се приеме и като предупреждение към лидерите на започващото хилядолетие.

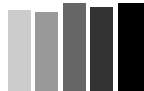
Основни стратегии на социалната политика

Ключовите стратегии както на националната, така и на глобалната социална политика се свеждат основно до шест:

- Редуциране на бедността и изхранване на населението
- Удължаване на средната продължителност на живота в добро здраве
- Силно ограничаване на невежеството и неграмотността
- Ограничаване на безработицата до минимум

² Jean Bodin (1530 - 1596).

³ В науката под понятието „парадигма“ се разбира съвкупност от основни познавателни предположения, приемани „на вяра“ и обикновено неоспорвани от никого, които същевременно отразяват отношението на човека към забелязаните от него явления.

- Осигуряване на енергийни ресурси и свежа вода
- Опазване на околната среда.

Следва да се допълни, че за успешното реализиране на всяка от тези стратегии е необходимо:

1. Разработване на конкретни планове за управление, включващи поредица от задачи. Но същевременно трябва да се отбележи, че няма план, който най-точно да отговаря на действителността за дълъг период от време. В повечето случаи разработваните планове са адаптивни за момента или за кратък период от време. Тази ситуация се предопределя от динамиката и интензивността на изменения в обществото. Сполучливостта на плановете зависи преди всичко от създаването на пространства за позитивно развитие, при което се изключва опасността от натрупване на негативи и отлагане на възможни решения на възникналите проблеми. **Основен принцип при разработването на плановете е използването на икономически разчети, основаващи се на статистически наблюдения.**

В този смисъл е интересен примерът на разработения от Жан Моне план за икономическо развитие на Франция след Втората световна война. Йъргин и Станислау в своята книга „Командните висоти” (2003, с. 46) отбелязват: „Франция не успява да постигне инвестиционните си цели като цяло, увеличаването на промишлената ѝ продукция е доста под това на съседите ѝ, а агресивната инвестиционна програма допринася за нарастването на инфлацията. Но онова, което планът наистина успява да постигне в един много критичен момент, е установяването на дисциплина, посока, визия, увереност и надежда за една нация, която в противен случай би могла да остане в блатото на дълбока и опасна криза”.

2. Създаване на условия за законна конкуренция⁴. „Конкуренцията е най-добрият начин да се предотврати частно или държавно съсредоточаване на властта, като по този начин се превръща в сигурна гаранция за политическа свобода и осигурява по-добър икономически механизъм.” (Йъргин, Станислау, 2003, с. 50). В средата на такава кон-

⁴ Терминът „конкуренция” идва от латински и означава буквално „съвместно търсене” или „решение да се участва в едно и също състезание”.

куренция се създава „социална пазарна икономика”⁵ и още нещо, също важно, формира се средна класа, достатъчно способна, за да бъде двигателят на икономическия растеж.

3. Устойчив контрол върху финансовата система и готовност за плавно преминаване към валутите на глобалната икономика. Опитът на големите икономически кризи показва, че прерастването на инфлацията в хиперинфлация на практика заличава средната класа в дадена страна.

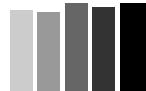
4. Активна роля на правителството по отношение на надзора и направляването на икономиката в посока към развитие на смесената икономика. Икономическите анализатори считат, че безпрецедентното развитие на този тип икономика ще осигури благоденствие през предстоящите години.

5. Разширяване на мащабите при развитието на програмата „От социални помощи към осигуряване на заетост”. Идеята е да се **ограничат разходите на държавата за социалните трансфери към безработните и лицата извън работната сила чрез редица допълнителни условия.** Нещо повече, остаряването на населението в глобален мащаб, високите равнища на безработица и инфлация (особено в икономически изоставащите страни), разглеждани в контекста на държавен дефицит и силна цикличност в икономиката, налагат тотално преразглеждане на същността, ролята, задачите и бъдещето на съществуващите системи за социална защита.

Може да се каже, че енергийните центрове, тласкащи обществото напред към изменения, са три - технологиите, институциите и ценностите. Всички те са свързани и работят в определени взаимовръзки. Това, разбира се, не е достатъчно за позитивно развитие, което изисква много повече, а именно - синхрон и максимално сцепление в работата на трите енергийни центъра. Те оказват решаващо влияние както по отношение на компаниите, така и по отношение на поведението на индивидите в обществото.

Социалната политика като присъща дейност на институциите е неразривно свързана с **необходимостта от създаване и развитие на динамична и постоянно обновяваща се информационна система.** Без

⁵ Терминът е въведен от германския икономист Алфред Мюлер-Армак.

наличието на такава система не е възможна реализацията на социална политика, ускоряваща и улесняваща достъпа до модерни технологии за развитие. Това, от своя страна, ще обърне насоките за необходимите изменения във всички сфери на обществото - образование, здравеопазване, пазар на труда и т.н. От привидния хаос изплува новата визия за виртуална интеграция на обществото, в което границите между отделните слоеве, поколения, структури и организации се размиват. Управлението във виртуалното общество ще постави въпроси от ново естество и по друг начин. Например проблемите за работното място ще бъдат заменени с проблемите на работното пространство. Съответно въпросите за развитие на икономиката ще бъдат неразривно свързани със съвременните пазари, които също са виртуални и интернационални. В национален и международен аспект ще се осъществяват интервенциите срещу безработицата, замърсяването и бедността. Тази ситуация не изключва възникването и наличието на противоречия и противопоставяне, характерни за реалното състояние в обществото. Но още отсега се знае, че дигиталният свят, който се изгражда, ще наложи своите закони на яснота и прозрачност при провеждането на определена социална политика.

Политическите решения и действия през новото хилядолетие ще се основават на нова социална теория за човешката мотивация и поведение⁶. Това означава, че политиката, в която отсъства систематичен подход, даден процес може да деструктурира обществото. Пример за това е безработицата, която създава стотици хиляди обезверени и обезкуражени хора, инфлацията, която превръща стотици хиляди във вечни длъжници, и т.н. По този начин засегнатите слоеве от населението отказват да сътрудничат и уважават държавните институции.

Ролята на статистиката за провеждането на успешна социална политика

Функциите, проблемите и позитивните насоки на социалната политика предопределят и потребностите от статистическа информация. Нещо повече, в процеса на разработване на управленчески решения сега

⁶ През 2002 г. Нобелова нагарада за икономика получи Даниел Канеман и Върнър Смит, които направиха математико-икономически модели и изводи, обединявайки психологическите изследвания и икономическия анализ.

и в бъдеще непрекъснато ще се дефинират нови познавателни задачи и приоритетни статистически показатели, характеризиращи случващото се в обществото. Включването на статистическите изследвания в парадигмата на социалната политика е ключов момент, тъй като от това зависи пълнотата, точността и бързината, с която се отговаря на три основополагащи въпроса:

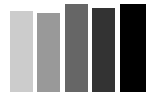
- Каква трябва да бъде икономиката, за да има успешна социална политика?
- Отговарят ли параметрите на провежданата социална политика на потребностите на отделните слоеве от населението на страната?
- Какви са резултатите от провежданата социална политика (негативни, позитивни или безсъдържателни)?

По този начин се затваря кръгът между икономика и социална политика. Очевидно невъзможно е да има социална политика, насочена към постигане на справедливост, ако няма успешна икономика.

Включването на статистиката като инструмент на социалната политика означава използване на методите на индукцията и дедукцията, за да се вникне в дълбочината на:

- Макроикономическите процеси, разкриващи механизмите за формиране на реалните доходи на населението.
- Измененията в конюнктурата на пазара на труда и цената на работната сила.
- Механизмите на социалното подпомагане и критериите за предотвратяване на социалната изолация и крайната бедност.
- Ключовите и проблемните моменти на реформите в образованието и здравеопазването, предопределящи качествения физически и умствен потенциал на населението в страната.
- Правозащитната способност на държавните институции.
- Условиата на живот и възможностите за опазване на здравето и дееспособността на отделния човек.

Както често става в реалния живот, информацията и нейното разбиране невинаги успяват да вървят в крак с бързината и значението на промените. Основните причини за това са основно две. От една страна,

статистическите изследвания невинаги отразяват ясно, случващото се в обществото. От друга - управляващите закъсняват с реакцията си по отношение на това, което им показват статистическите данни, дори когато те им показват реално, случващото се в обществото. Очевидно това са страните на един и същи проблем, който винаги ще съществува, но трябва да бъде минимизиран в граници, изключващи допускането на опасни и ескалиращи проблеми. Ключово значение за статистиката вече придобива обстоятелството, че съдбоносно за управлението е не само количеството на необходимата информация, но и нейната своевременност и точност. В допълнение трябва да се отбележи, че информационните разходи - средствата, необходими за производството на информационен продукт, следва да бъдат съобразени с изискваните за него качество, точност и бързина на представяне. На практика качеството и точността на статистическата информация корелират с цената, която трябва да се плати за нейното получаване. С други думи, скъпоструващата информация при равни други условия дава възможност за управленски решения със стратегическо значение за развитието на страната.

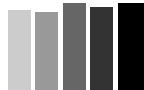
Разработването на силна статистическа система означава не само високо качество на информационните продукти, но и проникване в дълбочина на социално-икономическите проблеми. **Еlegantната форма на преминаване от числата (резултат от статистически изследвания) към управленски решения е катализаторът за добре работещата статистическа информационна система.**

Статистиката както в национален, така и в международен аспект е призвана да отразява развитието на общественозначими процеси и явления. В тази посока следва да се отбележи инициативата на Европейския съвет на срещата в Лисабон през март 2000 г., която беше посветена на разработването на десетгодишна стратегия на развитие „за превръщане на Европейския съюз в най-динамичната и конкурентна икономика в света, с повече и по-добри дейности и по-голяма социална интеграция”. Във връзка с това Европейският съюз покани Европейската комисия да изготвя всяка година обобщен доклад, основан на структурни показатели, осигуряващи обективна оценка на постигнатия напредък на Лиса-

бонската стратегия. За целта към докладите се прилага „Статистически анекс“ с определените структурни показатели⁷. Към този анекс за първи път през 2003 г. бяха включени структурни показатели, характеризиращи страните кандидатки и техните национални политики. С този акт на практика се осъществи осезателното присъствие на българската статистика, представяща България като сериозен кандидат за включване в Европейския съюз. Може да се допълни, че не само чрез тази инициатива присъствието на българската статистика в международния обмен на информация е осезателно. Данните на статистиката се разпространяват и намират място в сайтовете на редица международни организации. Това обстоятелство поставя завишени изисквания по отношение на обхвата на статистическите данни, техните аналитични възможности, сравнимост и качествен профил.

Очевидно в отговор на нарастващите изисквания към статистическите данни е необходимо създаването на добре работеща национална статистическа система. Не трябва да се забравя, че правилата на международното партньорство се основават на статистическите данни, с които всяка страна участва при световния обмен на информация. С други думи, **Европа и светът наблюдават отделната страна чрез статистическите данни, които тя предоставя в публичното пространство.** Данните, които не са синхронизирани и не отговарят на реалните обществени процеси, са негативни послания за всяка страна, която няма добре функционираща национална статистическа система.

⁷ Първоначално са дефинирани 14 структурни показателя, както следва: 1) БВП на човек от населението; 2) производителност на труда; 3) степен на заетост; 4) степен на заетост на възрастните; 5) разходи за просвета; 6) разходи за изследователска дейност; 7) разходи за нови технологии и информатика; 8) интеграция на финансовите пазари; 9) процент на риска за обедняване; 10) процент на дългосрочната безработица; 11) дисперсия на процента на регионалната безработица; 12) емисия на газовете с парников ефект; 13) енергиен интензитет на икономиката; 14) обем на вътрешния транспорт по отношение на БВП. Годишният доклад през 2001 г. включва 35 показателя от 5 области, а докладът от 2002 г. включва 42 показателя и е разширен с нова област - „Околна среда“. Докладът от 2004 г. включва 12 структурни показателя, като акцентът е поставен на техните аналитични възможности. Българската статистика разработва около 47 показателя в съответствие с изискванията и препоръките на Евростат.

Връзката между статистическите изследвания и социалните програми за управление

Добре функциониращата връзка между социалното управление и необходимата информация се предопределя от следните принципи: реализиране с висока скорост обновяването на статистическата информация; изграждане на защитна мрежа срещу дезинформация; възможност за многопластов, многоаспектен и мултипликативен анализ. **На практика всички статистически изследвания имат статут на информационни източници за програмите на социално-икономическото управление.** Връзката между статистическите изследвания и тези програми непрекъснато се динамизира и усложнява. Естеството на процесите поставя съответни изисквания както по отношение на отразяващата ги информация, така и по отношение на прилаганите политики за тяхното управление и контрол.

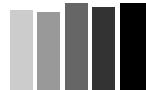
Статистиката като наука и практика има съществено значение за количеството, качеството и бързината на достъп до информацията. Парадигмата на света, в който живеем, се усложнява, видоизменя и разнообразява непрекъснато. Днес повече отвсякога традиционните граници между различни аспекти на общественото развитие - политика, култура, технологии, национална сигурност, финанси, образование и опазване на околната среда, се размиват и изчезват. В хода на статистическите изследвания, анализ и коментар на данните става невъзможно обяснението на явление, събитие или процес в дадена област, без да се търси причинно-следствена връзка, доказателство и синтез с останалите. Очевидно лаговете на изменение и влияние както на опосредствени връзки, така и на едностранни, независими перспективи на промени се съкращават непрекъснато. Умението да се вплете най-същественото и значимото, когато се рисува картината на страната и света, има първостепенно значение, тъй като се създава реална представа за мястото, ролята и насоките за движение в новия свят на глобализация.

Социалните програми могат да се сводират в пет направления, както са формулирани в доклад на Уилям Беверидж (оглавявал Икономическия институт в Лондон) още в края на Втората световна война (Йър-

гин, Станислау, 2003). В доклада той последователно излага социални програми за обезглавяване на „петте гиганта“: Нуждата; Болестите; Невежеството; Мизерията; Безработицата. Публикуван от Кралската печатарска гилдия, докладът се превръща във феноменален бестселър. На практика в него се развиват фундаментални постановки за развитието на медицинската помощ, пенсионното осигуряване, образованието, жилищното настаняване и пълната работна заетост. Поставени в контекста на съвременното общество тези постановки са обединени в система от програми за социална защита. Известно е, че трите главни сфери на социалната защита са: пазар на труда; пенсионна система; социално подпомагане. Всички управленски решения по отношение на тези сфери са неразривно свързани с поредица статистически изследвания в областта на демографията, образованието и здравеопазването. Това предполага и разработването на целенасочени програми за:

- повишаване на образователното равнище на населението и неговото трансфериране в по-високо качество на работната сила;
- повишаване на заетостта, гарантираща растяща производителност на труда и високи доходи;
- повишаване на здравното равнище;
- редуциране на бедността - линията на бедност - производна от доходите;
- справедливо социално подпомагане - средства, насочени с приоритет към тези, които активно търсят работа; кредитиране на тези, които искат да се образуват и повишат квалификацията си; еднократен бонус за тези, които в рамките на една година си намерят работа; осигуряване на достоен живот за тези, които не могат да работят.

Статистическите изследвания са инструмент за отразяване на горещите проблеми в обществото, като по този начин се дефинират възможностите и условията. Не трябва да се забравя, че обществото функционира в условията на недостиг на ресурси и най-добрите решения са свързани с иновациите и новите технологии. Следователно статистическите изследвания са начин да се вникне в настоящето, за да се вземат най-добрите решения за бъдещето. На практика се създава информационна среда, на която се основава социалната политика. В този смисъл

може да се говори за социална политика, ориентирана към общество, обединяващо енергиите на хората, където поколенията, йерархиите, организациите, институциите, икономическите структури съществуват паралелно и са обвързани в едно цяло, като границите между тях са само относителни. Новата роля на социалната политика при тази ситуация е да се минимизират условията на несигурност, тъй като се знае, че при такива условия хората рядко реагират адекватно. Следователно става дума за политика, мотивираща хората, която не ги контролира, а ги освобождава и насърчава да дават най-доброто от себе си.

По този начин държавата поема активната роля за надзора и направляването на икономиката. Ефикасността на процесите на държавното регулиране могат да се оценят с данни, описващи прецизно функционирането на пазарите на труда, парите, стоките и услугите. Очевидно държавата трябва да се намеси, когато има данни, че тези пазари (или фрагменти от тях) се формират под влияние на събития, имащи криминален или незаконен характер. И обратно, държавата не трябва да се намесва, когато те се оформят под влияние на естествените качества на хора, притежаващи високи умения, способности и воля за позитивна съзидателност. По този начин държавата създава инструментите на пазарната икономика. Остава изграждането на приемлив баланс между инструменти, с които се провеждат политики в социалната област, и тези, които гарантират позитивното функциониране на пазарните механизми. Необходимостта от по-добър мониторинг на социалната политика в този аспект изисква предварително и последващо разработване и развитие на поредица от социално-икономически показатели. Като пример в това отношение могат да се посочат показателите, характеризиращи „Развитието на целите на хилядолетието (Millennium Development Goal - MDG)”. Също така се очаква страните - кандидатки за Европейския съюз, да вземат участие и в „Отворения метод на координация за социално включване”⁸, където се разработва поредица от статистически показатели, характеризиращи отделните страни. По този начин се създава целенасочена

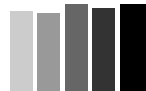
⁸ Този метод е замислен като „мека” управленска техника, която се използва в социалната политика на държавите от Европейския съюз. Тя се състои основно в обмен на най-добри практики, даващи възможност на държавите членки да се учат взаимно и систематично от различните си практики в областта на социалната политика, като по този начин, зачитайки националното разнообразие, се търсят подходи за постигане на по-голямо сближаване за изпълнение на главните цели на Европейския съюз.

статистическа система от показатели, чрез които може да се установи мониторинг по отношение на социалната изолация, тенденциите на бедността и цялостното социално-икономическо развитие в отделните страни. По принцип целта е разработваните социални показатели да имат ролята на статистика с определена политическа ориентация. В този смисъл може да се добави, че статистическите данни имат своето двойно измерение - да параметризират и да дават познание.

Съвременната динамика на живота налага своите изисквания по отношение на провежданата социална политика и необходимото за целта информационно осигуряване. На практика това означава, че за да се реализират успешно етапите на политика със социална насоченост е необходимо да се разполага със съответната статистическа информация и подходящи методи за нейното анализиране. Тази необходимост е осезателна още като се започне с формулиране на приоритетите и целите, премине се към разработването на програми за действие, продължи се с формулиране на управленските решения и мониторинг на процесите, като накрая се отчете тяхното цялостно изпълнение.

Заклучение

Глобалната икономическа криза през последните години е допълнително предизвикателство към държавната статистика. Доказаната представителност, точност и достоверност на статистическите показатели са от първостепенно значение при вземането на управленски решения от експертите в държавните ведомства. Във връзка с това за необходимите действия на държавата в такава ситуация е най-добре казано от Стиглиц в книгата му „Свободно падане“: „Една от основните роли на държавата е да напише правилата и да осигури арбитри. Правилата са законите, които управляват пазарната икономика. Арбитрите включват регулаторните органи и съдиите, които помагат за прилагането и тълкуването на законите. Старите правила, все едно дали вършеха добра работа в миналото, не са подходящи за XXI век.” (Стиглиц, 2011, с. 296). Според него по време на криза държавата невинаги се държи адекватно, като създава негативни ситуации и взема неправилни решения при реализацията на социалните политики и по този повод той посочва: „Па-

зарите генерират неравенство, но неравенството, създадено от държавата, е още по-лошо.” (Стиглиц, 2011, с. 295). Информационният ресурс, който се създава, както и неговото правилно използване от държавните институции, гарантира максимална адекватност към ситуацията в тези моменти. Нещо повече, водещата роля на правителството е от жизнена важност и по отношение на възможността държавната статистика да реализира с успех регулярно провежданите статистически изследвания. Взаимозависимостта между власт и информация е особено осезателна винаги и особено в моменти на криза. И тук е важно предупреждението: „С течение на времето става все по-ясно, че ролята на поверителността и конфиденциалността на данните е да прикрива лошите решения. Така не може да се постигне ефективна демократична отчетност.” (Стиглиц, 2011, с. 215).

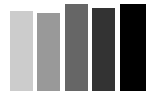
Очевидно е, че световната криза изисква спешни решения и при равни други условия те са важни, когато статистическите данни позволяват това да се случи. Възможните решения при такива негативни обстоятелства могат да се дефинират: „В икономиката трябва да тичате, за да се задържите на едно място.” (Стиглиц, 2011, с. 111). Тази постановка е оптималната ситуация, позволяваща да се съхрани създаденото, което да бъде базата за бъдещо развитие.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Йьргин, Д. И., Д. Станислау (2003). Командните висоти, Издателство „Весела Люцканова”, С.

Нордстрьом, К., Й. Ридерстреле (2003). Бизнесът на бъдещето, ИнфоДАР, С.

Стиглиц, Д. (2011). Свободно падане, ИнфоДАР, С.

НЕКОТОРЫЕ ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ И РОЛЬ СТАТИСТИКИ В НАЧАЛЕ НОВОГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ

*Богдан Богданов**

РЕЗЮМЕ В статье обсуждаются проблемы и вопросы эффективной и общественно значимой социальной политики, которая должна быть „лакмусовой бумажкой” в отношении статистических данных. Акцент ставится на качество статистических данных, в качестве гарантии для проведения соответствующих политик.

Подчеркивается взаимная зависимость между хорошими управленческими решениями и качеством статистической информации. Косвенным образом ставится вопрос о грамотности политиков, которые могут использовать статистическую информацию в целях оправдания своих решений и действий.

* Д-р, начальник отдела „Статистика доходов и расходов домашних хозяйств”, НСИ;
e-mail: bbogdanov@nsi.bg.

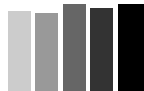
SOME GENERAL ASPECTS OF SOCIAL POLICY AND THE ROLE OF STATISTICS AT THE BEGINNING OF THE NEW MILLENNIUM

*Bogdan Bogdanov**

SUMMARY The article discusses problems and issues of effective and societal social policy, which must be the litmus with regard to statistical data. Emphasis is placed on the quality of statistical data as a guarantee of adequate policies.

Highlighted is the interdependence between the good management decisions and the quality of statistical information. The issue of literacy of politicians who can use statistical information to justify their own decisions and actions is also implicitly raised.

* PhD, Head of Households, Income and Expenditure Statistics Department, NSI;
e-mail: bbogdanov@nsi.bg.

ПРОДУКТОВО-РЕСУРСНИТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ - ИНТЕГРАТИВЕН ФАКТОР ЗА ПРОДУКТИВНОСТТА И УСТОЙЧИВОСТТА НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ

*Асен Ковачев**

1. Теоретични предпоставки за продуктово-ресурсните взаимодействия в икономиката

Предварителното условие за разглеждането на тези взаимодействия в развитието на икономиката е да се направи ясно разграничение между съдържанието на нейното развитие и растеж. Такова разграничение не се прави в теорията и особено в стопанската практика. развитието и растежът не са идентични. Първото понятие е родово, а второто - видово. Нещо повече, през последните десетилетия се наложи парадигмата за устойчиво развитие на икономиката. Въпреки това повсеместно се използва прилагателното „устойчиво“, докато развитието, т.е. съществителното „развитие“ се заменя с ограниченото по съдържание понятие „растеж“.

Липсва разграничение в това отношение дори в такъв сериозен документ, какъвто е Лисабонският договор на ЕС, където в чл. 2, т. 3, се казва, че ЕС се развива според парадигмата за устойчиво развитие чрез балансиран икономически растеж.

В развитието на икономиката се включва нарастването и усъвършенстването на нейния продуктивен потенциал. Това нарастване се обуславя от системния фактор в развитието на икономиката чрез нейното комплексно преструктуриране.

В утвърденото от Общото събрание на ООН определение за устойчивото развитие ясно се представя неговото икономическо съдържание. Устойчивото развитие се характеризира като нарастване на потенциала за развитието на икономиката, т.е. като негова цел, но и като фактор за неговото постигане. Определението е следното: „процес на промяна, при който експлоатацията на ресурсите, насочеността на инвестициите, ориентирането на технологиите и на институционалните промени са в хармония помежду си и увеличават текущия и бъдещия потенциал, с който да се осигу-

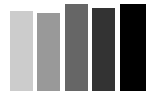
* Професор, д.ик.н.

рват човешките потребности и стремежи” (UN Documents, 1987).

В литературата се прави (макар и с известна условност) разграничение между развитието и функционирането на икономиката. Условността освен по съдържание се обуславя и от факта, че развитието се разглежда в период от време, по-голям от обичайния годишен период, в който се оценяват резултатите от функционирането на икономиката. Затова функционирането може да се разглежда като част от развитието. Въпреки тази условност както развитието, така и функционирането се представят чрез различни понятия: развитието - с еволюция, генезис, подбор, еквифиналност (нарастване на качеството на системата в хода на нейното развитие), растеж във времето, конкуренция и други. За функционирането се използват понятията: стабилност, равновесие, обратни връзки, хомеостазис, регулация, саморегулация и други.

Основната теоретична предпоставка при разглеждането на продуктово-ресурсните взаимодействия в развитието на икономиката е видът на използваната теория за това развитие. В това отношение са възможни два подхода: статистически и динамичен. При първия подход обект на разглеждане са простите закрити системи, а при втория - сложните, каквато е икономиката. При статистическия подход за основа служи невярната предпоставка за стационарно развитие - „при равни други условия”. При такова развитие обемът на ресурсите, както и целите, са зададени. При стационарното развитие на националната икономика се пренебрегват вътрешноотрасловите и междуотрасловите връзки и взаимодействия и производните от това ефекти като фактор на развитието, които се представят при използването на динамичния подход. При него динамиката (промените) на всеки елемент в развитието на сложните системи е сложна функция от промените на всички останали елементи на този вид системи. Тези взаимосвързани промени се осъществяват при прехода от една към друга итерация при определяне на балансираното решение и по-общо при прехода от едно към друго равновесно състояние на системата.

Ефектите от структурните промени се вземат предвид и то частично само при оптимизационните линейни модели. При тях минимизирането или максимизирането на целевата функция се постига в рамките

на итеративното разпределение на зададените ресурси, което се прави в полза на по-високо рентабилните продукти - като търсени неизвестни.

В общия случай - в рамките на статистическата теория, поради пренебрегването на посочените връзки и взаимодействия и на производните от тях ефекти, е валидна невярната и често използвана формулировка: постигане на максимални резултати при минимално направени разходи.

При динамичната теория измененията на значенията на едни променливи зависят от промените в значенията на други променливи. Това позволява да се определи поведението на системата - под формата на целенасочен вектор (като изход на системата). По този начин се поддържа динамично променящото се равновесие на системата в процеса на нейното развитие.

Посочените две групи променливи¹ са: желаните структурни промени на изхода на системата, т.е. на целевия вектор на реализираната продукция - X_i^n , където X са стойностни обеми на тази продукция за всеки от отраслите ($i = 1, 2, \dots, n$) през n - прогнозната година. При неговото определяне, и то като стартово (зададено) начало на итеративното балансиране - между ресурси и реализирана продукция, към чисто продуктивните приоритети (желани резултати) се включват и изисквания от общо икономически характер. Такива са: осигуряване на работни места, квалификация на трудовите ресурси, доходи и здравеопазване, включително опазване на околната среда, инфраструктура и други.

Втората група променливи се отнася до ресурсите, необходими за осигуряването на реализираната продукция. Те се представят чрез input - output матрицата X_{ij}^b , където X са стойностните обеми на тези ресурси от отрасъл i - производител, за отрасъл j - потребител, и b - базова година. За отправно начало на итеративния процес на балансиране се използва посочената матрица за базовата година. Такава матрица се разработва за изминалите години от Националния статистически институт по 60 отрасли (групи от сродни продукти). Тази матрица заедно с посочения вектор на реализираната продукция са необходимите и достатъчни условия

¹ Променливите са: за ресурсите - вход на системата, и за продукцията - изход на системата. Те се определят от решението на модела за балансиране на входа и изхода, който ще бъде представен в аналитичен вид в следваща статия на списанието.

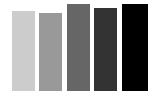
за началото на итеративния процес. В този процес поетапно се генерира балансиращата матрица X_{ij}^n за n - прогнозната година. Чрез последната се осигурява балансът между X_i^n (променящ се в хода на итеративния процес) с ресурсите в посочената матрица. Ходът на итеративния процес се съпровожда с нарастващ продуктивен потенциал на икономиката и широка балансова устойчивост на нейното развитие. Продуктово-ресурсните взаимодействия играят ролята на генеративно-интегриращ фактор (с мултипликация на ефектите) в това развитие.

Съдържателно описаният дотук алгоритъм за взаимодействието между двата вида структурни промени, се реализира като двуединен синхронизиран процес на балансираното развитие на икономиката. Този алгоритъм се използва като информационно-управляващ инструментариум за това балансиране. Той е с математическо и многократно емпирично доказателство, както и с бърза балансираща сходимост (Ковачев, Цветанов, 1987). Част от емпирично постигнатите резултати от неговото прилагане са описани в публикациите на А. Ковачев (2010, 2011, 2013), както и в последната част на статията.

2. Преструктуриране на производствено-технологичните и трансакционните структурни съотношения - генериращ фактор на продуктивния потенциал за развитието на икономиката

В абривиатурата на посочения алгоритъм R означава restructuring. В преструктурирането се включват трите вида взаимосвързани преструктурирания на вътрешноотрасловите и междуотрасловите продуктово-ресурсни взаимозависимости на икономиката. Те са взаимодействащи в итеративния процес, защото са взаимосвързани чрез мрежата от връзки. Освен това те са и със стойностно съпоставими и съизмерими числови параметри. Това осигурява пълна взаимозаменяемост и взаимодопълняемост между всички видове продукти и ресурси. Тези три вида преструктурирания включват:

- Преразпределение на продуктите и ресурсите, така че да се осигурят желаните обеми на реализираната продукция през прогнозната година. Тук се обхващат замените на по-некачествените с по-качествените продукти и ресурси, включително на местни с вносни ресурси.
- Замяната на нископродуктивните с по-високо продуктивни технологии за преработка на ресурсите.

- Замяната на по-скъпите с по-икономични трансакционни отношения.

Трите вида реструктурирания могат да повишат своята ефективност - в рамките на съвременните интегративни форми на междуфирмено сътрудничество - като стратегически алианси, дългосрочни договорни споразумения, аутсорсване на производствени и управленски дейности и други.

При взаимодействието в рамките на трите вида реструктурирания на продуктите и ресурсите се постигат не само количествени, но и качествени промени - при прехода от една към друга итерация по посока на балансирането. Това води до нарастващ потенциал и устойчивост на развитието на икономиката.

При така представеното генеративно насочено развитие на икономиката - на нейния икономически потенциал и устойчивост, се налага друг измерител за ефективността ѝ. Адекватният измерител на ефективността е прирастът на продуктивността на ресурсите като отношение между добавената стойност и тяхната пренесена стойност.

Във връзка с това следва да се подчертае едно фундаментално предимство на итеративната процедура за балансираността и ефективността на развитието, а именно: при нея балансирането между ресурси и реализирана продукция, добавената стойност като резултативна величина се определя като разлика между балансирания вектор X_i^n и сумарните обеми на ресурсите в итеративно генерираната матрица X_{ij}^n през прогнозната година n . При това съществена съставна част в тази добавена стойност са сумарните икономии, породени от продуктовото и ресурсното реструктуриране.

Със символа P (productivity) в алгоритъма се означава продуктивният потенциал на икономиката като резултат от високоефективното взаимодействие между двата вида структурни промени.

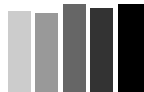
Със символа SD (Sustainable Development) се изразяват изискванията за устойчиво развитие - като парадигма за нашето време. С така посоченото съдържание на P , както и на SD , те могат да се разглеждат в два ракурса - като средство и цел в политиката по развитието на икономиката. Такава трактовка е оправдана в контекста на цитираното определение за устойчивото развитие.

Представеното балансиране на двата вида структурни промени, както посочват досегашните емпирични изследвания, се характеризира с голяма надеждност. Затова представеният алгоритъм може с висока степен на сигурност да се използва за разработване на високоефективни и надеждни управленски решения: стратегии, програми, планове и проекти за развитие. При него може да се осигури до голяма степен самофинансиране на развитието - чрез използване на породените в това развитие мултиплициращи се икономии. Тези управленски решения могат да служат и за предварително насочване на конкурентоспособното поведение на предприемачите, както и на всички стопански субекти. Чрез такива превантивно насочени решения се формират възможности за подобряване на бизнес средата, за развитие на конкуренцията и за усъвършенстване на институционално-регулативната среда в икономиката. По този начин може по-надеждно да се реализира един от основните приоритети в политиката на настоящия български президент.

Важно е да се подчертае и едно съществено качество на посочения алгоритъм, а именно: преходът от една към друга итерация се прави чрез решаването на система от нелинейни интегрални и диференциални уравнения, тъй като нелинейните връзки и взаимодействия са типични за сложната икономическа система и отговарят на постулатите на динамичния подход.

Във връзка с използването на тези връзки и взаимодействия за развитието на икономиката следва да се има предвид, че експерименталните науки - като физика, химия, биология, икономика и др. - в своето развитие преминават от аналитично-описателни изследователски методи и модели (в рамките на статистическата теория на системите) към системно-структурни - в рамките на тяхната динамична теория. По този начин се постига „органичната” връзка между цялото (системата) и нейните части (елементи).

В днешно време (макар и като аналогия) се налага да се изтъкне начинът на реализиране на последното постижение от Европейската организация за ядрени изследвания (ЦЕРН) в областта на ядрената физика - откритието на Хигс бозон частицата. Двама от неговите основни

автори получиха Нобелова награда. Откритието се базира върху физическия сблъсък - взаимодействие между протон - протон частиците при пределна скорост и абсолютна стойност на температурата. Това откритие се базира на използването на посочените нелинейни уравнения. За прилагането им във физическите изследвания се изказа Питър Хигс още през 60-те години на миналия век. Във връзка с тяхното широко прилагане в изследванията заслужава внимание дори изказаното в пресата амбициозно твърдение, че те могат да служат като „теория за всичко”. Всъщност посочените системи от нелинейни уравнения отразяват попълно съдържанието на динамичния подход към развитието на системите и по-конкретно, за социално-икономическата система като система с най-висока степен на сложност.

3. Коефициентите на свързаност - взаимодействие като интегративна характеристика за равнището и продуктово-ресурните взаимодействия в икономиката

Предварителни бележки:

- От методическо естество. Тъй като продуктивните ефекти от системно-структурните взаимодействия имат мултипликативен характер, то тези ефекти и обуславящите ги структурни промени се измерват чрез пълните разходи. Последните се определят посредством матричния мултипликатор. Този мултипликатор е матрицата $(E-A)^{-1}$, която е обратна на матрицата $E-A$. Последната, представена като $X-AX$, определя обема на добавената стойност. С X се бележи векторът на произведената продукция, а с A преките разходи на ресурси за единица произведена продукция.

В съдържателно отношение пълните разходи включват пряко и косвено произведената продукция за произвеждането на единица продукция за извънпроизводствено (крайно) потребление, означавана с Y .

- От информационно естество. За основен информационен източник на посочените коефициенти се използва моделът input - output tables. Тези таблици под наименованието „баланс на междуотрасловите връзки” се разработват като отчетни за минали години от статистиката. При централно планираната икономика се вземат предвид само отраслите от производствената сфера. Заради сравнения със западноевропейски

страни в техните таблици са съкратени отраслите от непроизводствената сфера².

В сравнителния анализ са представени само част от продуктивните характеристики на икономиката. По-големи подробности са представени, включително под формата на числови оценки и графики, в моята монография „Развитие на икономическите системи“.

Този сравнителен анализ с оглед на преобладаващо теоретичната насоченост на статията има предимно примерно предназначение.

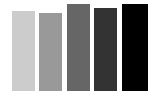
В табл. 1 са представени сумарните дялове на основните производствено-технологични вериги, т.е. на идентифицираните коефициенти на свързаност - взаимодействия, което е направено за три западноевропейски страни през 1980 г. и за България през 1986 година. В последната част на табл. 1 са включени трите най-агрегирани групи отрасли.

1. Коефициенти на свързаност - взаимодействие за страните

(Проценти)

Производствено-технологични вериги	Дания	Франция	Нидерландия	България
Химическа и каучукова промишленост	19.1	18.5	18.5	16.3
Електро- и топлоенергия и каменовъглена промишленост	20.3	22.8	20.2	26.7
Металургия, машиностроене и електронна промишленост	35.4	39.1	36.3	57.7
Строителство, строителни материали и порцеланово-фаянсва промишленост	24.6	25.3	29	21.6
Дърводобивна, дървообработваща, целулозна и полиграфическа промишленост	12.3	12.1	14.7	11.5
Селско и горско стопанство	12.3	13.1	13.6	11.3
Хранително-вкусова и лека промишленост	49.3	46.5	54.6	40.1
Транспорт, съобщения и търговия	22.4	17.1	19.3	13.4
Суровинни отрасли	80.0	85.0	71.3	84.6
Обработващи отрасли	98.0	97.0	110.0	102.1
Обслужващи отрасли	20.7	17.1	19.0	13.4

² Standardized tables around 1965, New York, 1977.

Коефициенти на свързаност са суми по пълните разходи - суми по редове (реализирана продукция) и суми по колони (за използваните ресурси). Те показват връзките и взаимодействието при прехода от една към друга итерация между производствено реализираната продукция и изразходените ресурси по производствено-технологични вериги.

Най-общите оценки от сравняването на коефициентите на свързаност - взаимодействие при производствено-технологичните вериги, са следните:

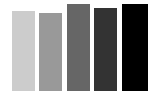
- Доминират веригите с голямо участие на продукцията за крайно потребление: в хранително-вкусовата и леката промишленост; металургията, машиностроенето и електротехническата и електронната промишленост, електро- и топлоенергията и каменовъглената промишленост; както и на обработващата промишленост в агрегираните групи от отрасли.

- Прави впечатление съществено по-високият дял на България при металургията, машиностроенето, електротехническата и електронната промишленост. Този дял обаче силно спада през 1993 г. (за която в отчетната input - output матрица се включват и отраслите от непроеизводствената сфера) на 22.9%. За същата година делът на хранително-вкусовата и леката промишленост спада на 25.8%. Това са достатъчни доказателства за рязко дезинтегрираната структура и то в началото на прехода към пазарна икономика на България. Те продължават да спадат и в следващите години досега.

- Общият дял на продуктово-ресурсните взаимодействия, респективно на мултипликативните ефекти, в обема на реализираната продукция през периода 1972 - 1976 г. е 33% за цялата икономика в рамките на 90-отрасловата номенклатура. А за отделни отрасли достига до 80.0%. Този дял е определен чрез прилагане на системно-структурния подход (RPSD алгоритъм), посредством т.нар. метод в науката „прогноза в миналото”. При този метод се отговаря на въпроса: какво би било изменението в обема на реализираната продукция през „прогнозната” 1976 г., ако тази продукция се произвеждаше при запазване на структурните съотношения в реализираната продукция и на използваните ресурси през „базовата” 1972 година.

Вместо заключение привеждам ограничената обосновка в разглеждането на посочената в заглавието проблематика. Тя е на учения Ю. Яременко и се отнася до продуктово-ресурсните взаимодействия в развитието на икономиката. „Измененията в отрасловите технологии, промените в пропорциите в междуетрасловите технологии е необходимо да се разглеждат като резултат от измененията на общите икономически условия за развитието на отраслите, като следствие на промените в структурата на ресурсите. Измененията на техниката и технологиите (които между впрочем е трудно директно да се обхванат, представят и измерят) при такъв подход са вторични по отношение на измененията в общо икономическите пропорции” (Яременко, 1984).

Проблемът за продуктово-ресурсните взаимодействия може успешно да се решава чрез прилагането на динамичната теория на системите при взаимнообвързаното балансиране на продуктово-ресурсните взаимодействия - чрез съгласуване на трите вида структурни промени в използваните ресурси с тези в реализираната продукция. По този начин се осигурява нарастващата продуктивност и балансова устойчивост в развитието на икономиката. Това се прави чрез използването на RPSD алгоритъма (чрез адекватна софтуерна програма) като информационно-управляващ инструментариум при аналитичната и особено при прогнозната дейност. Такъв методически подход в икономическата наука очевидно е свидетелство за качествено нова степен на нейното развитие. Конкретен модел на този алгоритъм - итеративна процедура, ще бъде представен в статия в следващия брой на сп. „Статистика”.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Ковачев, А., Ил. Цветанов (1987). Итеративный подход к балансированию производства и распределения продукции в национальном хозяйственном комплексе, Экономика и математические методы XXIII, выпуск 5, М.

Ковачев, А. (2008). Развитие на икономическите системи, Издателски комплекс на УНСС, С.

Ковачев, А. (2010). Фундаментални предимства на системно-структурния методически инструментариум за разработване на стратегии за развитието, Икономическа мисъл, бр. 3, С.

Ковачев, А. (2011). Измерване на балансовата устойчивост и продуктивност на развитието на икономиката, Икономическа мисъл, бр. 3, С.

Ковачев, А. (2011). Оптимизиране на преструктурирането на икономиката в процеса на нейното развитие, Икономическа мисъл, бр. 5, С.

Ковачев, А. (2013). Развитие на икономическите системи - приложение 2, второ преработено и допълнено издание, Издателски комплекс на УНСС, С.

Яременко, Ю. (1984). Моделирование межотраслевых взаимодействий, Наука, М.

UN Documents (1987). Report of World Commission on Environment and Development: Our Common Future, New York, p. 46.

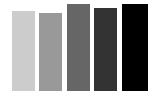
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРОДУКТОВ И РЕСУРСОВ - ИНТЕГРАТИВНЫЙ ФАКТОР ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПРОДУКТИВНОСТИ И УСТОЙЧИВОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

*Асен Ковачев**

РЕЗЮМЕ В статье рассматриваются взаимодействия продуктов и ресурсов в экономике и следующие из этих взаимодействий мультипликативно-интегративные эффекты в качестве генератора продуктивности и балансовой устойчивости ее развития. Взаимодействие достигается в рамках динамической теории систем - посредством сети связей между ресурсами в input матрице, а также и структурными изменениями в output векторе реализованной продукции.

Взаимодействие продуктов и ресурсов достигается с помощью RPSD итеративного алгоритма с математическим и эмпирически проверенными доказательствами в хозяйственной практике.

* Проф. д-р экономических наук.

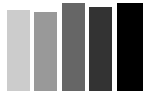
PRODUCTIVITY AND RESOURCES RECURRENT ACTIONS - FACTOR FOR PRODUCTIVITY AND SUSTAINABILITY OF ECONOMIC DEVELOPMENT

*Assen Kovachev**

SUMMARY The article examines product-resource recurrent actions in the economy and the subsequent multiplicative-integrative effects, as generator of productivity and balance sustainability of its development. Interaction is achieved within dynamic theory of the systems - via a network of links between resources in the input matrix, as well as by structural changes in the output vector of the realized output.

The product-resource recurrent actions are achieved by RPSD - interactive algorithm with mathematically and empirically verified evidences in the business practice.

* Prof., PhD.

МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ОЦЕНКИ ОТ ИЗВАДКОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА НИВО ОБЩИНИ И НАСЕЛЕНИ МЕСТА ПОСРЕДСТВОМ КЛАСТЕРЕН И СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ

Валерия Ангелова, Ивайло Гавазки***

I. Въведение

В последните години значително нараства търсенето на данни на все по-ниско териториално ниво - общини, населени места и дори квартали. Източник на голяма част от тези данни са репрезентативни изследвания. Методите за оценки на липсващи данни за малките териториални единици (Small Area Estimation Methods) намират приложение при производството на данни, чийто първичен източник са извадкови изследвания. По правило производството на данни на ниските териториални нива среща сериозни ограничителни условия. Едно от тях се отнася до стойността на разходите за осигуряване на тези данни. На колкото по-ниско териториално ниво се извършва статистическото изследване, толкова по-скъпо е то. Друг проблем възниква от необходимостта за осигуряване на статистическата конфиденциалност на данните.

В световен мащаб тенденцията е все повече да се ползват извадкови изследвания вместо изчерпателни. По-голямата част от извадковите изследвания, провеждани от НСИ, са конструирани така, че да осигуряват представителна и с достатъчна точност информация предимно до ниво области. Обикновено се използва двустепенна извадка, стратифицирана по административно-териториални области (NUTS3) и местоживееене (град, село), в резултат на което се получават 56 страти. Доскоро се считаше, че от такива проучвания не могат да се произведат представителни данни за по-малки единици. Според някои изследователи една от възможностите за постигане на надеждност при прилагане на извадкови методи за събиране на данни е увеличаването на обема на извадките, както и подсилване на извадките в определени региони, което обаче повишава себестойността на получения статистически продукт и не реша-

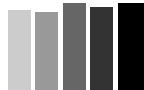
* Старши експерт, отдел „Регионална статистика и ГИС”, НСИ; e-mail: vangelova@nsi.bg.

** Главен експерт, отдел „Демографска статистика”, НСИ; e-mail: igavazki@abv.bg.

ва проблема с производството на данни за статистически/териториални единици, които не са попаднали в извадката. Стратификацията според административно-териториалното деление и според статута на населените места не отчита хетерогенността на териториалните единици. В статистическата практика у нас все още не се прилагат подходи, които да отчитат хетерогенността на населените места и по този начин да се разширяват възможностите за получаване на оценки при липсващи данни.

В европейската практика също все още няма достатъчно опит и емпирични знания за методите за оценки на липсващи данни за малки териториални единици (Small Area Estimation (SAE)). През 2003 г. в рамките на проект на Световната банка „Проследяване, оценка и разработване на политики по въпросите на бедността” е извършен анализ на бедността на ниво община по данни на многоцелевото наблюдение на домакинствата от екип с участие на експерти от НСИ и Института за икономически изследвания при БАН. Това е първият опит в България за оценки на липсващи данни за малки териториални единици (SAE) на ниво община. Използваният от авторите метод за SAE, известен като „Картографиране на бедността”, представлява разработването на регресионен модел по данни от извадковото изследване и „налагането” на този модел върху данни от преброяването на населението през 2001 година. Така се „присвояват стойности” по целевите променливи на всяка единица от преброяването (unit level model). В регресионния модел са заложили помощни променливи от Преброяването, които авторите на изследването наричат променливи - потенциални фактори. В този случай е необходимо помощните променливи добре да корелират с целевите променливи. Въз основа на получените оценки на измерителите на бедността в 262 общини е приложен кластерният анализ за тяхната типологизация. По същество това изследване използва кластеризацията само за обобщаване и представяне на резултатите от извършените оценки, а не за повишаване на прецизността и надеждността на самите оценки. Авторите правят извод, че „За условията на България се оказва, че чрез картографирането могат да се получат надеждни оценки на бедността на областно и общинско равнище, но не и на равнище населени места.”¹. В статията предлагаме друг подход за решение на този проблем.

¹ България: предизвикателствата на бедността 2003, НСИ, с. 93.

Много изследователи (Cameron, 1998; Trewin, 1999; Chambers, 2005) разработват и подобряват статистико-математическия аналитичен апарат, който е необходим при оценяването на липсващи данни за малки териториални единици, като всички акцентират върху това, че успешното извършване на оценките зависи от правилния избор на модел, съобразен с типа данни (бройни, бинарни или непрекъснати) и от разумно подбрания размер на малките териториални единици, за които ще се извършват оценките. Те са единодушни, че броят на единиците, които не попадат в извадката, трябва да е минимален. Това е сериозно ограничително условие, което следва да бъде преодоляно.

Страна извън ЕС с традиции в оценките на липсващи данни от извадкови изследвания за малки териториални единици е Австралия. През 2006 г. Австралийското статистическо бюро публикува „Ръководство по оценки на данни за малки териториални единици”. Трудът е с висока теоретична и познавателна стойност, но не дава отговор на въпросите, поставени по-горе. Възприемаме идеята на авторите на ръководството, че най-важните помощни променливи, които следва да се заредят в модела, са демографските характеристики. Допуска се, че повъзрастовата плодовитост, смъртност и миграции са синтетични измерители на състоянието на много сфери на обществения живот.

Целта на настоящото изследване е да се предложи методология, подходяща за производство на оценки на данни от извадкови изследвания на ниво община и населено място. За постигане на поставената цел бяха изпълнени следните задачи: проучване на съществуващата научна литература, посветена на оценките за малки териториални единици, формулиране на основните проблеми при извършването на оценки на ниво община и населено място, избор на помощни променливи, дефиниране на хомогенни групи от населени места на базата на структурен анализ, описание на алгоритъма и анализ на практическите ползи от прилагането на предлаганата методология.

II. Практическа необходимост от нов подход към оценката на липсващи данни от извадкови изследвания

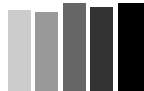
Необходимостта от изготвяне на собствена методология за производство на оценки за малки териториални единици възникна с оглед на

ангажимента на НСИ за изпълнение на дейностите по проект на Европейската комисия за събиране на данни за избрани европейски градове и техните агломерационни ареали (Urban Audit data collection 2012). За настоящата фаза на проекта за референтния период 2010 - 2012 г. ще бъдат събрани и изчислени данни за повече от 150 променливи за 18 населени места с население над 50 000 души и 58 общини, формиращи техните агломерационни ареали. Градовете, обект на изследване в рамките на Urban Audit, са определени от Евростат, а общините са дефинирани НСИ въз основа на данни от Преброяване 2011 за ежедневните трудови миграции. В ГИС среда са избрани общините, които дават повече от 15% от работната си сила на съответното централно селище и формират компактна територия, което е в съответствие с предписанията на Евростат. За 33 променливи, отнасящи се до заетостта, икономическата активност на населението, образованието и доходите на домакинствата няма друг източник освен репрезентативни изследвания - SILC (Social Inclusion and Living Conditions), LFS (Labour Force Survey), HBS (Households Budget Survey). Изключение за някои променливи прави годината на преброяването. Това налага избор на подходящ математико-статистически инструментариум за извършване на оценки на данните по целевите променливи на ниво община и населено място. Известните досега подходи не удовлетворяват нуждата от осигуряване на качествен статистически продукт на ниво населено място и не са способни да отчетат особеностите в териториалното разпределение на населението и развитието на селищната мрежа в България.

III. Алгоритъм за производство на данни за малки териториални единици с помощта на кластеризация на базата на структурен анализ

Идеята за решение на разглежданите проблеми се базира на хипотезата, че между административните области (NUTS2), както и в рамките на самите области, съществува хетерогенност по отношение на демографското, социалното и икономическото развитие на населените места².

² Разглежданата идея е представена с доклад за участие в конкурс за млади статистици на Международната асоциация за официална статистика (IAOS) през януари 2013 година.

Подходът се състои в кластеризиране на населените места в България по няколко помощни променливи в четири тематични направления: демография, икономическа активност, образование и икономика от Преброяването на населението 2011 и текущи изчерпателни изследвания, което ще позволи извършване на оценки на ниво общини и населени места в няколко стъпки:

1. Избор на помощни променливи, чиято връзка с целевите променливи е статистически значима. Помощните променливи бяха подбрани така, че да притежават добра „прогностична” способност. Подходящи променливи за кластеризацията са: възрастова структура, раждаемост, смъртност, имиграции, емиграции, брой на заетите лица (на възраст над 15 години, разпределени по петгодишни възрастови интервали), брой на заетите лица по 21 сектора (КИД - 2008), степен на завършено образование и нетни приходи от продажби на глава от населението. С най-голяма важност са демографските данни, които имат добри качества на спомагателна информация. Те са особено подходящи, когато има силни колебания в броя на населението и демографския състав на малките териториални единици. В България, където гъстотата на населението по общини варира от 2.4 души на кв. км в Трещяно до 3 315.8 души на кв. км в Пловдив, това е често срещан проблем.

2. Измерване на разстоянията между структурите във възрастовия профил на населението (в случаите, когато е наличен) за основните му характеристики, изброени по-горе, чрез формулата:

$$\cos \alpha = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i1} p_{i2}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n p_{i1}^2 \sum_{i=1}^n p_{i2}^2}},$$

където:

$\{p_{i1}\}_{i=1}^n$ е структурата по отношение на изследвания признак в конкретно населено място;

$\{p_{i2}\}_{i=1}^n$ - структура на същия признак спрямо средното за страната;

p_{i1} и p_{i2} - съответните относителни дялове на двете структури;
 i - поредният структурен интервал;
 n - броят на относителните дялове;

α - ъгловото разстояние между два вектора, които са точки от нормираното Евклидово пространство и представляват сравняваните структури;

$\cos\alpha$ - нормиран измерител, функционално зависим от Евклидовото разстояние между двете структури (Христов, 2000).

Тази обща постановка на въпроса в нашия случай беше конкретизирана посредством заместване на средните стойности за страната, изчислени по горната формула с еталонна структура. Такава реално не се наблюдава при демографските и социалните процеси, тя играе ролята на отправна точка, на начало на координатната система. Използването на еталонната структура увеличава аналитичните възможности на модела, като позволява да се правят сравнения между страните - членки на ЕС. При този подход в изчисленията беше използван следният конкретен измерител, отразяващ Евклидовото разстояние между структурата $\{p_{ij}\}_{i=1}^n = \{p_{ij}, i = 1, \dots, n\}$ на j -тото населено място и хипотетичната еталонна (равномерна) структура $\{e p_i\}_{i=1}^n = \left\{ e p_i = \frac{1}{n}, i = 1, \dots, n \right\}$:

$$\cos\alpha_j = \frac{\sum_{i=1}^n p_{ij} e p_i}{\sqrt{\sum_{i=1}^n p_{ij}^2 \sum_{i=1}^n e p_i^2}} = \frac{\sum_{i=1}^n p_{ij} \frac{1}{n}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n p_{ij}^2 \sum_{i=1}^n \left(\frac{1}{n}\right)^2}} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_{ij}}{\sqrt{n \frac{1}{n^2} \sum_{i=1}^n p_{ij}^2}} = \frac{1}{n \sqrt{n \frac{1}{n^2} \sum_{i=1}^n p_{ij}^2}} = \frac{1}{\sqrt{n \sum_{i=1}^n p_{ij}^2}},$$

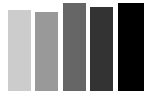
където:

$$\sum_{i=1}^n p_{ij} = 1;$$

p_{ij} са относителните дялове на единиците в отделните подсъвкупности i , ($i=1, \dots, n$) спрямо общия брой на всички единици в съвкупността (j -тото населено място);

n е броят на всички относителни дялове.

3. Дефиниране на хомогенни групи от населени места с възможно най-малка вътрешногрупова и най-голяма междугрупова дисперсия.

Вътрешногруповото и междугруповото разсейване се определя по формулите:

$$\sigma_{\text{intra-group}}^2 = E(\xi_i - \mu)^2 \approx \frac{1}{n-k} \sum_{i=1}^n (\xi_i - \mu)^2 \approx \frac{1}{n-k} \sum_{i=1}^n \left(\cos \alpha_i - \frac{1}{n-k} \sum_{j=1}^n \cos \alpha_j \right)^2 = \hat{\sigma}_{\text{intra-group}}^2$$

и

$$\sigma_{\text{between-groups}}^2 = E(\xi_i - \mu)^2 \approx \frac{1}{k-1} \sum_{i=1}^n (\xi_i - \mu)^2 \approx \frac{1}{k-1} \sum_{i=1}^n \left(\cos \alpha_i - \frac{1}{k-1} \sum_{j=1}^n \cos \alpha_j \right)^2 = \hat{\sigma}_{\text{between-groups}}^2$$

където:

σ^2 е теоретичната - „истинска” стойност на дисперсията;

E - символ за математическо очакване;

μ - теоретичната - „истинска” стойност на математическото очакване;

ξ_i - случайни величини;

$\cos \alpha_i$ - реализации на случайните величини измерители на разстоянията между структурите;

α_i - ъгли между съответните структури;

i, j индикират интервалите;

n - брой на групите;

$k-1$ и $n-k$ съответстват на степените на свобода.

Ако $\hat{F}_{\text{empirical}} = \frac{\hat{\sigma}_{\text{intra-group}}^2}{\hat{\sigma}_{\text{between-groups}}^2} > F_{\text{theoretical}}$, се счита, че разликата

между средните на групите е статистически значимо, където теоретичната стойност $F_{\text{theoretical}}$ е взета от таблицата на F разпределението при ниво на значимост $\alpha = 0.05$ и степени на свобода $(k-1)$ и $(n-k)$.

Беше избран подход за кластеризация на всички населени места, а не само на тези, включени в проекта Urban Audit, за да се осигури възможност за производство на оценки за малки териториални единици на следващата фаза от проекта, когато списъкът с населените места, които са обект на изследване, вероятно ще бъде разширен. Освен това, работейки с всички населени места, имаме възможност да изследваме генералната съвкупност.

4. Залагане в модела на непретеглени, агрегирани данни от извадковите изследвания за населените места, попаднали в конкретната извадка. Осигурената посредством кластеризацията хомогенност позво-

лява прилагането на теоретичната дефиниция на Лаплас за пресмятане на вероятности за събъждане на определено събитие при реализирането на един статистически експеримент, в която се изисква в знаменателя на тази известна формула да стои общият брой равновъзможни събития. Тази дефиниция е приложима в случаите на крайни пространства от елементарни събития. В конкретния случай в знаменателя е поставена сумата от всички наблюдавани единици в кластера, а числителят представлява сумата от всички наблюдавани единици в кластера, които удовлетворяват изискванията на търсената целева променлива. Вероятностната мярка според дефиницията на Колмогоров (която е обобщение на известната дефиниция на Лаплас и е фундаментална, защото е основа на аксиоматичното изграждане на теорията на вероятностите, благодарение на което тази теория е с огромна научна стойност) има свойствата позитивност, нормираност и адитивност, от които следва, че така изчислената вероятност е една и съща за всички населени места в кластера. Тази вероятност се умножава по броя на единиците за всяко отделно населено място в избрания кластер и в резултат се получава търсената оценка за съответната целева променлива.

Логическа схема на алгоритъма

Кластеризация \Rightarrow Хомогенност \Rightarrow Равновъзможност \Rightarrow

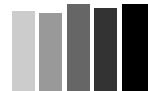
Изчисляване на вероятностната мярка \Rightarrow Използване на нейните свойства \Rightarrow

Приложимост към отделните населени места в кластера

5. Извършване на оценка, валидиране и представяне на резултатите за малките териториални единици, обект на изследване в проекта Urban Audit, посредством тематични карти. Картографирането на резултатите осигурява визуална и количествена оценка на грешката и позволява на анализаторите и потребителите да видят евентуални неочаквани пространствени модели или аномалии в териториалното разпределение на стойностите на оценките.

III. Проблеми при реализацията на метода и анализ на практическите ползи от приложението му

В научната литература въпросът за оптималния брой на кластерите е широко дискутиран. Приема се, че броят им може да е най-малко

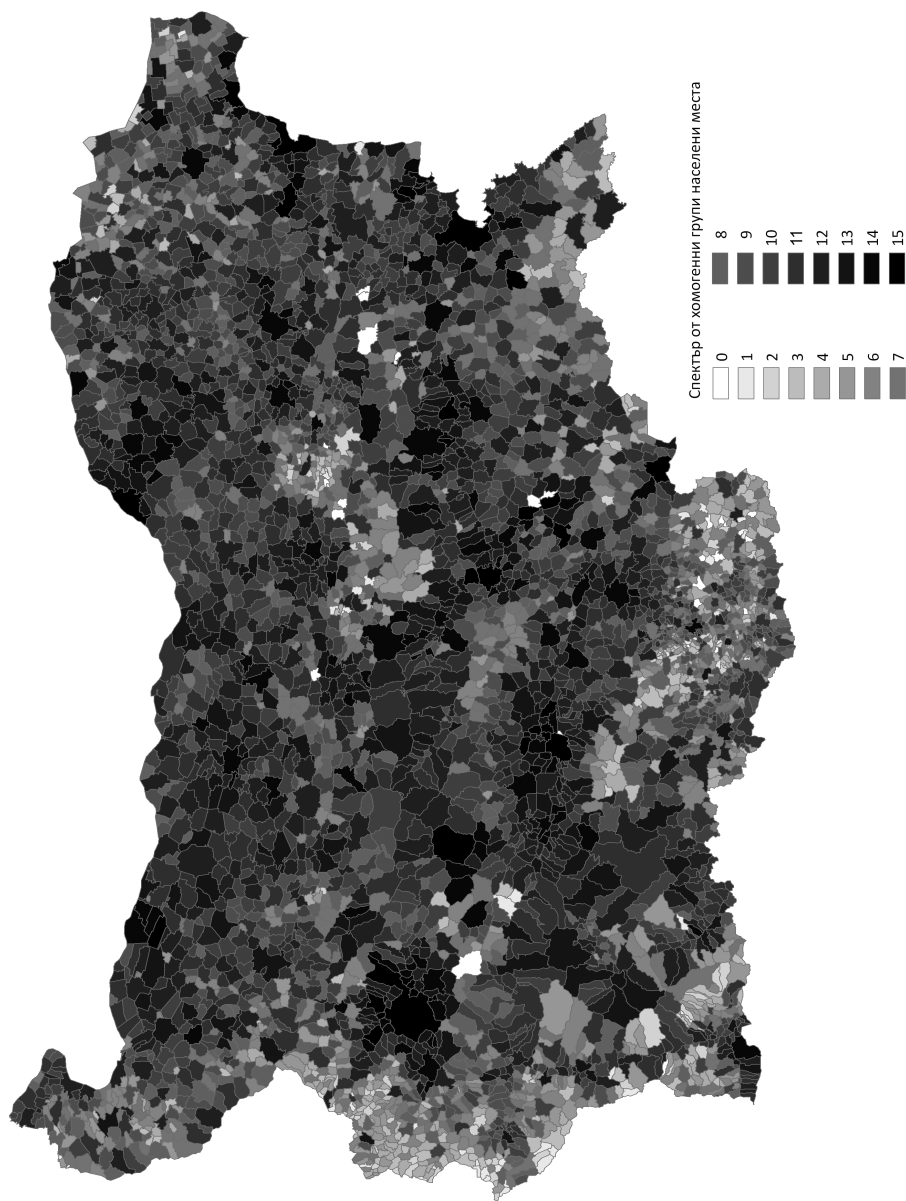

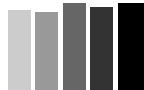
3 и максимално 15. Когато обаче се работи с голям брой териториални единици (5 302 населени места към критичния момент на Преброяване 2011) и се използват значителен брой помощни променливи, кластерите стават по-чувствителни, спектърът на наблюденията се разширява и е възможно да се получат повече от 15 хомогенни групи.

След проведена серия от експерименти беше установено, че по всяка отделна променлива населените места следва да формират по 3 кластера с оптимална хомогенност. Така получените кластери по всичките 9 избрани помощни променливи бяха „кръстосани”. Поради разнообразието на използваната информация кластерите се разделят на по-малки групи населени места, в които протичащите демографски и социално-икономически процеси имат близки по стойност параметри, т.е. имат една и съща природа. Теоретичният максимален брой на кластерите е 3^9 , което значително надвишава броя на населените места, както и реалните практически нужди, но показва, че проведената по този начин кластеризация има достатъчна разделителна способност. Целта беше да се постигне такъв мащаб, при който във всеки кластер да са налице достатъчен брой наблюдения от извадковите изследвания. Разработеният от нас метод дава възможност за производството на такъв голям брой кластери от порядъка на 3^9 , въпреки че такъв брой в настоящото изследване няма практическа стойност.

В резултат на нашата работа бяха получени 16 хомогенни групи от населени места. Кластерите са представени на фиг. 1. Картографираните са само населените места, които притежават собствени земища.

Фиг. 1. Хетерогенност на населените места в България по отношение на някои демографски, социални и икономически характеристики

Прилагането на този подход увеличава точността на оценките в следните направления:

- Редуцира се влиянието на стратификацията на извадката върху пространствения обхват на данните при отчитане на географския фактор. Във всеки кластер ние изследваме населени места, считайки ги за практически идентични, индиферентни по отношение на тяхната пространствена локализация в различните административни области. Приемаме населените места за идентични, въпреки че в рамките на кластерите също има хетерогенност. Тя обаче е от друг порядък. Посредством приложението на кластерния анализ ние преодоляваме разстоянията и ограниченията, наложени от физическите и времевите измерения на географското пространство, оперирайки в друго, топологично пространство, изградено от материални обекти (сами по себе си изследваните структури представляват точки, принадлежащи на n - мерното Евклидово пространство). Ако приемем, че тези хомогенни групи от населени места представляват страти на извадката, то в такъв случай, вследствие на хомогенността вътре в кластерите, би било без значение къде точно в стратите са разположени гнездата. Това е една възможност да се намали обемът на извадката и въпреки това да се повиши надеждността на получаваните оценки за общините и населените места. В условията на хетерогенност възниква систематична грешка и колкото повече са наблюденията, толкова повече тя се мултиплицира. Много изследователи се стремят към по-голям обем на извадката, без да си дават сметка за ефекта върху качеството на данните. Прилагането на разработената от нас методология е възможност за намаляване на систематичната грешка. Нашата препоръка е броят на наблюденията в извадковите изследвания леко да превишава техния необходим минимален теоретичен брой. Разбира се, това само по себе си е немаловажна изследователска задача.
- Проблемите, породени от считания досега за малък обем на извадката и териториалните единици, за които няма наблюдения, са решени. Предлагаият подход повишава качеството на данните за населените места, за които има наблюдения и осигурява информация за населените места, които не са попаднали в извадката.

- Така получените групи от населени места са хомогенни по отношение на помощните променливи, които от своя страна корелират с променливите, на които се правят оценки. Това дава възможност за производство на достатъчно надеждни оценки за малки териториални единици при ниски разходи;
- Дава възможност различните извадкови изследвания да заработят синхронизирано в една система.

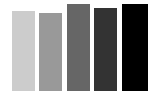
IV. Резултати от оценката на LFS³ променливата „Относителен дял на рано напусналите образователната система”

Методологията за оценки за малки териториални единици беше апробирана с данни от LFS по специфичния показател „Относителен дял на рано напусналите образователната система лица на възраст от 18 до 24 години от населението на същата възраст” за 2011 година. Спряхме се на този показател, тъй като той е един от измерителите на напредъка към постигане на националните цели на стратегията „Европа 2020”.

За целта беше изградена база данни, съдържаща входящата информация. За производството на тази променлива кластерите от 0 до 10 бяха обединени с цел работа в мащаб, при който има достатъчно наблюдения от извадковото изследване (в 4 393 населени места в кластери от 0 до 7 няма попаднали гнезда в извадката на LFS). Тъй като LFS е тримесечно изследване, бяха изчислени средногодишните вероятности за реализация на конкретното събитие (отпадане от образователната система) по кластери. Вероятностите на някои рязко отклоняващи се случаи, които попадат извън границите на доверителния интервал, бяха изгладени с помощта на полиномна крива от втора степен. Вероятностите бяха умножени по средногодишното незакръглено население на възраст 18 - 24 години по населени места. Резултатът е средногодишна оценка на целевата променлива за всички населени места в България.

Проверката за кохерентност на оценките на ниво LAU1 и LAU2, получени посредством предлаганата методология, и данните на ниво страна, получени в рамките на LFS, показва, че те са напълно съгласува-

³ Заетост и безработица - годишни данни 2011, НСИ, 2012.

ни. Нашите резултати за 2011 година, агрегирани на национално ниво, и данните от LFS са следните:

Пол	LFS	Оценки по предлагания метод
Общо	11.8%	11.8%
Мъже	11.2%	11.1%
Жени	12.6%	12.5%

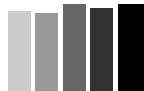
Показателен за демографската ситуация, в която се намира страната, е фактът че в 1 118 населени места изобщо няма население на референтната възраст 18 - 24 години. В 5 административни области, 25 общини и 271 населени места е постигната националната цел, заложена в стратегия „Европа 2020” - 11% дял на преждевременно напусналите образователната система. В 364 населени места, от които 66 са градове, една четвърт от населението на възраст 18 - 24 години напуска преждевременно образователната система и остава с образование по-ниско от средното (ISCED - 1, 2 или 3C). Сред пространствените единици, обект на изследване от Urban Audit, се открояват общините Кричим и Куклен, с дял на рано напусналите образователната система над 25%, и градовете Видин и Велико Търново - над 18%. Тези отклонения в стойностите за посочените общини могат да се обяснят с някои специфични особености в демографската структура на населението, географското разположение, развитието на социалната и производствената инфраструктура и други. Тяхното установяване е предмет на допълнителен анализ.

V. Заключение

Тъй като през последните години търсенето на статистическа информация за по-малки административно-териториални единици нарасна, планираме да използваме тази технология не само за нуждите на проекта Urban Audit. Нашата основна цел беше да разработим методология за извършване на оценки, която да има методичен характер, да е стабилна и да дава решение на широка гама от изследователски проблеми, свързани с производството и разпространението на данни на ниво общини и населени места. В хода на работата беше установено, че

тази методология също така подпомага и изготвянето на демографски прогнози на ниво населено място, като дава решение на проблеми, възникващи поради недостатъчния брой демографски събития в малките населени места.

Предлаганата от нас методология за оценка на липсващи данни за малки териториални единици е оригинална, неприлагана досега в този си вид. Тя дава възможност данни, чийто първичен източник са извадкови изследвания, да се произвеждат на ниво населено място, което в България се прави за първи път. В бъдеще работата по предлаганата методология ще продължи в посока на подобряване на нейния методичен характер, оптимизиране на алгоритмите и разширяване на обхвата на нейната приложимост.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

НСИ (2005). България: предизвикателствата на бедността 2003. Анализ на многоцелевото наблюдение на домакинствата.

НСИ (2012). Заетост и безработица - годишни данни 2011.

Христов, Е. (2000). Влияния на промените на повъзрастовата смъртност и възрастовата структура на населението върху изменението на брутната смъртност (методологични решения и емпиричен анализ). Население, Списание на института по демография, с. 22 - 47.

A Guide to Small Area Estimations (2006). Australian Bureau of Statistics.

Cameron, A. C., P. K. Trivedi (1998). Regression Analysis of Count Data, Cambridge: Cambridge University Press.

Chambers, R. (2005). Calibrated Weighting for Small Area Estimation, Southampton Statistical Sciences Research Institute, Methodology Working Paper, M05/04.

Trewin, D. (1999). Small Area Statistics Conference, Survey Statistician, 41, p. 8 - 9.

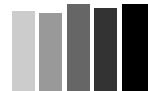
МЕТОДОЛОГИЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ОЦЕНОК НА БАЗЕ ВЫБОРОЧНЫХ ОБСЛЕДОВАНИЙ НА УРОВНЯХ ОБЩИН И НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ С ИСПОЛЗОВАНИЕМ КЛАСТЕРНОГО И СТРУКТУРНОГО АНАЛИЗОВ

Валерия Ангелова, Ивайло Гавазки***

РЕЗЮМЕ Методы для оценки данных о небольших территориальных единицах применяются для преодоления небольшого размера выборок и изготовления достаточно надежных данных, в сравнении с результатами, полученными при использовании директных оценок с самого выборочного обследования. Авторы применяют кластерный анализ на основе структурного анализа для определения гомогенных групп населенных пунктов по некоторым демографическим, социальным и экономическим характеристикам. Работа в одной гомогенной среде позволяет произвести данные о малых территориальных единицах посредством использования вероятностей реализации того или иного события в каждом из кластеров и их наложения на среднегодовую численность населения в населенных пунктах.

* Старший эксперт, отдел „Региональная статистика и ГИС”, НСИ; e-mail: vangelova@nsi.bg.

** Главный эксперт, отдел „Демографическая статистика”, НСИ; e-mail: igavazki@abv.bg.

METHODOLOGY FOR SMALL AREA ESTIMATIONS OF SAMPLE SURVEYS' DATA AT LAU1 AND LAU2 LEVEL USING CLUSTER AND STRUCTURAL ANALYSES

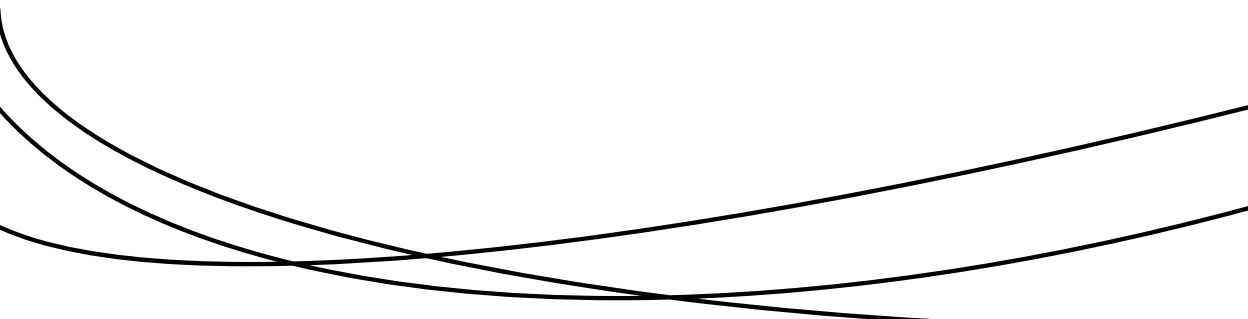
Valeria Angelova, Ivaylo Gavazki***

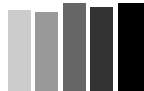
SUMMARY Small Area Estimation methods are used to overcome the problems caused by the small samples sizes at producing the small area estimates and production of enough reliable data in comparison with direct survey estimates obtained from the sample in each small area. The authors apply the cluster analysis on the base of structural analysis in order to define homogenous groups of settlements according to some demographic, social and economic characteristics. Working in a homogeneous environment allows the production of small area estimates using the probability for realization of a particular event in each cluster and its matching with the average annual population of the territorial units.

* Senior Expert, Regional Statistics and GIS Department, NSI; e-mail: vangelova@nsi.bg.

** Chief Expert, Demographic Statistics Department, NSI; e-mail: igavazki@abv.bg.

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АНАЛИЗИ

НАБЛЮДЕНИЕ НА ДОХОДИТЕ И УСЛОВИЯТА НА ЖИВОТ - АНАЛИЗ НА ВЛИЯНИЕТО НА ОБРАЗОВАТЕЛНОТО РАВНИЩЕ ВЪРХУ БЕДНОСТТА

*Десислава Димитрова**

I. Въведение

Дефинирането на бедността и методите за нейното измерване се определят от динамичните промени в обществото и от очакванията на хората за по-добър живот. Изследванията на качеството на живот започват още от началото на 60-те години на миналия век, но силен тласък получават към средата на 90-те години и особено от началото на 2000 година. Постигането на изследователски консенсус за състоянието и развитието на европейските общества чрез проучването на качеството на живот е от изключителна важност. Три са основните измерения на понятието „качество на живот“:

- обективните условия на живот, вкл. жизненият стандарт;
- субективното благополучие, включващо самооценката на удовлетвореността от живота като цяло и от неговите най-важни аспекти (здравеопазване, образование, заетост и икономика, семеен живот и свободно време);
- качеството на обществото - индикаторите за „сплотеност“, „кохезия“ и „устойчивост“¹. Ключови са разграниченията между обективните и субективните страни или аспекти на качеството на живот, между индивидуалното и социалното равнище (нивото на обществото като цяло). Изследването на качеството на живот като интегрален показател за състоянието, постиженията и успеха на индивида, неговото семейство, общността и обществото, както и за дейността на различните нива в управлението дава отговор не само „колко“, но и „как“ живеят хората. През последните години се наблюдава нов акцент върху разработките на връзката между качеството на живот и благополучието - от само коли-

* Д-р, държавен експерт в отдел „Статистика на доходите и разходите на домакинствата“, НСИ; e-mail: desislavadimitrova@nsi.bg.

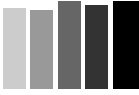
¹ „Благополучие и доверие: България в Европа?“, сравнителен анализ по Европейското социално изследване (ESS) - 2006/2009, изд. „Изток-Запад“, София, 2010.

чествени към качествени изследвания на очаквания, нагласи, ценности, оценки и самооценки.

В контекста на отворения метод за координация² Комитетът по социална защита утвърждава показатели за измерване на бедността и социалната изолация, наречени „индикатори за бедност и социално включване“. За увеличаване на сравнимостта между страните при пресмятане на общите индикатори се използват данни от изследвания, провеждани във всички страни от Европейския съюз по единна методология. Приетото с Регламент № 1177/2003 на ЕП и на Съвета от 16 юни 2003 г. Европейско изследване на доходите и условията на живот (Statistics on Income and Living Conditions (SILC)) е създадено като обща рамка за системно изготвяне на статистически данни, която включва съпоставими и актуални данни от моментното състояние и от настъпили промени в доходите, равнището и структурата на бедността и социалната изолация на национално и на европейско равнище. Изследването стартира през 2003 г. в шест страни от Европейския съюз. През 2004 г. разширява своя обхват върху 15-те страни членки и от 2005 г. вече се провежда в 25 страни от Европейския съюз, включително Исландия и Норвегия. България, Румъния, Турция и Швейцария въвеждат изследването за доходите и условията на живот през 2006 година. В периода на преминаване към Изследването на доходите и условията на живот индикаторите за социално включване се пресмятат въз основа на данни от национални изследвания (предимно Наблюдение на домакинските бюджети).

Наблюдението на доходите и условията на живот (EU-SILC) е добра информационна база за проследяване на промените, настъпили в домакинствата за един по-продължителен период от време, и е предпоставка за по-задълбочен анализ на проявленията и характера на бедността. Индивидуалните данни за домакинството и лицата дават възможност да

² Отвореният метод за координация е инструмент за координиране на действията на всички държави от Европейската общност за осигуряване на социално приобщаване и социална закрила на техните граждани. Ключов елемент на метода е определянето на общоприети цели за Европейския съюз като цяло, разработване на национални планове за действие за постигане на общата цел и периодични доклади за мониторинг на прогреса.

се изследват по-задълбочено профилите на бедните по социално-икономически признаци, както и да се потвърдят съществуващи зависимости, че образованието има силата на първичен фактор за по-добро качество на живот.

Целта на настоящата статия е да представи възможностите за използване на информацията от ежегодно провежданото Наблюдение на доходите и условията на живот (EU-SILC) за изготвяне на емпирични оценки и анализи. Наличието на индивидуални данни позволява проследяване на динамиката и риска от изпадане в бедност на индивидите въз основа на образователното равнище и други характеристики, формирането на профили на бедните и дава възможност да се очертаят главните насоки и приоритети на образователната и социалната политика.

II. Образователното равнище като фактор за намаляване на риска от бедност

Равнището на образование и жизненото равнище са взаимно зависими величини, като по-високото образование е предпоставка за по-добро качество на живот и определя образованието като първичен фактор. Същевременно домакинствата с по-добър жизнен стандарт могат в по-висока степен да подсиgurят качествено образование за децата си, докато при бедните домакинства вече се отбелязва трайна тенденция на възпроизводство на бедност, вкл. и възпроизводство на ниско образование или на липса на образование.

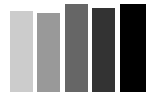
В съвременния свят, където знанието е важен фактор за развитие, следва да се промени и дефиницията за образование и обучение. „Знанието е новото бойно поле на държавите, корпорациите и индивидите. Всички ние все по-често се изправяме пред ситуации, които изискват от нас повече знания, за да функционираме и в крайна сметка да оцелеем”³. В световен аспект набира сила тенденция, в съответствие с която образованието престава да носи единствено и само традиционната си мисия за предаване на натрупания професионален и социален опит от минали поколения. На практика образователният процес придобива нов облик -

³ Нордстрьом, К., Й. Ридерстреле. Бизнесът на бъдещето, ИнфоДАР, 2003..

подготвя човека да се справя с възникнали проблеми в условията на неочаквани обрати и кризисни ситуации. Същността на образованието се промени фундаментално и ще продължава своето развитие. Според авторите на посочения цитат: „Сега обучението се разглежда все повече като нещо, което ще трае през целия живот. Ние трябва да се учим и на работното си място. Ученето, работата и животът вече са едно и също нещо и между тях няма разлика”⁴.

Познанията, уменията и разбиранията, които ние придобиваме като деца или като млади хора в семейството, в училище, в колежа или университета не остават неизменни до края на живота. Основното образование, върху което се надграждат началните етапи на професионалното образование и обучение, осигурява на младежите нови умения. Хората планират последователни учебни дейности, ако имат желание да учат. Това желание няма да се прояви, ако техният личен опит в ранното обучение е бил неуспешен и предложените образователни възможности на практика са недостъпни като времетраене, разположение по място, натовареност, парична стойност. Няма мотивация за участие в обучение и когато съдържанието и методите не са съобразени с културните перспективи и житейския им опит. Няма да искат да инвестират време, усилия и средства в по-нататъшното си образование, ако знанията, уменията и опитът, които вече са придобили, не им носят определено признание и трудова реализация. Индивидуалната мотивация да учиш и разнообразието от възможности за това са ключовете за успешното осъществяване на непрекъснатото образование. Важно е да се повиши търсенето на обучението, както и предлагането му, така че то да стане достъпно. Всеки човек трябва да може да се възползва от откритите образователни перспективи по свой собствен избор, а не да бъде принуден да следва пътища и посоки, предназначени без негово участие. Младите хора трябва да бъдат подпомогнати не просто да изберат професия, а да се реализират в нея. Това означава да изберат кариера, да съставят своя личен кариерен план, да открият подходящото работно място, да се подготвят и успешно да кандидатстват за него. И нещо много важно - да

⁴ Нордстрьом, К., Й. Ридерстреле. Бизнесът на бъдещето, ИнфоДАР, 2003.

планират всичко това, съчетано с другите аспекти на своя живот - образование, социална и гражданска активност, семейство и личен живот.

Изборът на професия предполага осъзнаване на собствените качества и способности, от една страна, и възможностите за успешна реализация на трудовия пазар, от друга. Самият момент на избор на професия е израз на взаимодействието и срещата на интересите на личността и нуждите на обществото. Решението за избор се детерминира от пресичането на три области - способности на индивида, потребности на пазара на труда и желаниа, интереси и мечти на личността. Колкото по-голямо е пресечното поле между способностите (знанията, уменията и квалификацията) на личността и изискванията на пазара на труда, толкова по-висока е степента на успешна трудова реализация. Човек може да бъде незаменим и ценен специалист, улучвайки точната пропорция и съвпадение между интереси, качества, актуалност и позиция на професията на пазара на труда, равнището на реализация и конкретните условия на работното място. Но в периоди на висока безработица наличието на подходящо образование/квалификация не е достатъчно условие за намиране на работа, тъй като конкуренцията за едно работно място е доста голяма. В такива периоди хората са склонни към компромис с личните интереси и са готови да намерят каквато и да е работа, за която се изисква по-ниска квалификация от тяхната. Съвременният живот предоставя по-големи шансове и възможности на отделните индивиди, но и повишава поеманите от тях рискове и несигурност. Хората имат свободата да приемат или не различни начини на живот, но заедно с това са изправени пред отговорността да изграждат своя собствен живот. Много хора преминават през продължителен период на образование, но въпреки това се задълбочава разделението между тези, които са достатъчно квалифицирани, за да останат на пазара на труда, и тези, които безвъзвратно попадат от другата страна на бариерата. Разнообразието от възможности и пътища за реализация в професията я превръщат от начин да се легитимираш в обществото в начин на лична жизнена реализация.

III. Динамика на бедността

Редица изследвания⁵ показват, че възможностите за достъп до образование, за пълноценно участие в образователния процес и успешна трудова реализация са проблемни за групите, които в най-висока степен са застрашени от бедност или са вече изпаднали в бедност.

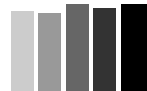
Първите изследвания на бедността в страната се осъществяват от Министерството на труда и социалната политика (МТСП), Националния статистически институт (НСИ) и Института за синдикални и социални изследвания на Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ) въз основа на Наблюдението на домакинските бюджети⁶. Тези изследвания могат да се отнесат към абсолютния подход за изследване на бедността.

Регулярното наблюдение на домакинските бюджети позволява оценка на равнището на бедност и чрез относителния подход - 60% от медианния еквивалентен доход. Този подход се използва при международни сравнения за нивото на бедност в страните от Европейския съюз. До 2005 г. България предоставя данни за европейски сравнения на бедността от Наблюдението на домакинските бюджети.

От 2006 г. за европейски сравнения на бедността и условията на живот се използват данни от Наблюдението на доходите и условията на живот (EU-SILC). Съществена характеристика на изследването е допълване на липсваща информация за доходите от административни регистри или чрез прилагане на статистически методи за допълване на липсващи данни. Използват се данни от регистър „Пенсии“ и регистъра на обезщетенията на Националния осигурителен институт, както и от регистъра на осигурените лица, поддържан от Националната агенция по приходите. Данните от изследването са претеглени за получаване на действителния брой лица на територията на страната по пол, възраст и местоживееене. При пресмятане на показателите за бедност теглата се коригират с претеглящ фактор за отразяване на липсващите случаи в изследването.

⁵ Изследвания на Световната банка за профили на бедността 1996, 1999 и 2001, изследване на бедността на ПРООН - 1998; изследвания за трудовата и социалната интеграция на отделни етнически групи 2002 - 2003 г. и др.

⁶ Опитът от научноизследователската работа е обобщен в публикацията „Бедността в условията на преход”, МОТ и ПРООН, 1998.

Представените в табл. 1 основни показатели за бедността и доходното неравенство за периода 2006 - 2010 г. дават възможност да се направят няколко основни извода относно тенденциите в тяхното развитие.

Първо, линията на бедност бележи тенденция на непрекъснато увеличаване (нараства повече от 2 пъти). Този процес е в синхрон с тенденцията на повишаване на общия доход на домакинствата.

Второ, делът на лицата, живеещи под границата на бедност, варира в относително тесни граници (между 21 и 22%), без да проявява ясна тенденция на развитие. Прави впечатление, че започналата през 2009 г. икономическа криза се е отразила неблагоприятно върху обедняването на населението. През 2010 г. делът на бедните се увеличава с 1.6 пункта спрямо 2009 година.

Трето, социалните трансфери заемат съществено място сред факторите, формиращи равнището на бедност. Липсата на социални плащания би удвоила равнището на бедност в страната. Следователно благосъстоянието и респективно изпадането в бедност на голяма част от българското население зависи от размера на тези плащания, като в условията на криза неговото значение нараства.

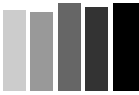
1. Основни показатели за бедност и доходно неравенство

Основни показатели	Година на провеждане на изследването	2007	2008	2009	2010	2011
	Година, за която се отнасят данните	2006	2007	2008	2009	2010
Линия на бедност (средномесечен размер) - левове		144.8	212.3	276.5	295.0	283.8
Брой лица под линията на бедност - хиляди		1691	1632	1657	1565	1674
Относителен дял на бедните от населението - %		22.0	21.4	21.8	20.7	22.3
Относителен дял на бедните от населението преди получаване на социалните трансфери - %		41.4	40.0	38.8	40.8	41.5
Отношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от населението (S80/20)		7.0	6.5	5.9	5.9	6.5
Коефициент на Джини - %		35.3	35.9	33.5	33.2	35.1

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот, НСИ.

Четвърто, през разглеждания период не се наблюдават съществени изменения в подходното неравенство и тенденциите на развитие. И двата използвани показателя за измерване на неравенството в доходите показват идентични промени. По-големи различия се наблюдават в периода преди кризата, т.е. в условията на подем. Очевидно през този период доминира ръстът на трудовите доходи на високоплатените работници над нископлатените. Данните за 2010 г. показват, че икономическата криза в страната оказва влияние върху неравенството. Отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от населението нараства до 6.5 пъти (при 5.9 през предходните две години), а коефициентът на Джини се увеличава с около 2 процентни пункта.

Основният риск за изпадане в бедност на преобладаващата част от домакинствата се определя от тяхната икономическа активност и участие на пазара на труда (табл. 2). Заетите лица се отличават с най-ниско равнище на бедност. Въпреки това е налице тенденция на увеличаване на техния относителен дял. Общо за периода 2006 - 2010 г. техният дял нараства с 2.4 процентни пункта. При безработните ситуацията е коренно различна. Делът на бедните сред безработните лица е от 6 до 9 пъти по-висок отколкото при заетите. След 2006 г. техният дял спада поради намаляването на безработицата. Тенденцията на снижаване продължава и в началото на икономическата криза (2009 г.). Икономически неактивните също са сред онези групи, за които рискът да живеят в домакинства с доходи под прага на бедност е особено висок. Делът на бедните сред пенсионерите бележи трайна тенденция на повишаване до 2008 година. Общо за периода 2006 - 2008 г. техният дял се удвоява. Повишаването на пенсиите през 2009 г. се отрази благоприятно върху намаляването на бедността сред тази категория от населението. Подобна тенденция на развитие на бедността се наблюдава и сред другите неактивни лица в обществото.

2. Относителен дял на бедните по икономическа активност и пол

(Проценти)

Икономическа активност Пол	Година на провеждане на изследването	2007	2008	2009	2010	2011
	Година, за която се отнасят данните	2006	2007	2008	2009	2010
Заети - общо		5.8	7.5	7.4	7.7	8.2
Мъже		6.1	7.9	7.7	8.4	8.8
Жени		5.6	7.0	7.1	6.7	7.5
Безработни - общо		55.9	55.0	52.2	48.3	52.2
Мъже		60.9	57.6	59.0	51.9	56.8
Жени		51.4	52.7	46.1	44.7	46.6
Пенсионери - общо		23.6	31.7	36.5	30.0	28.3
Мъже		17.8	27.6	30.1	23.6	20.8
Жени		27.5	34.4	40.7	34.2	33.3
Други неактивни - общо		19.3	24.0	24.0	24.4	27.8
Мъже		15.9	23.0	22.4	23.7	23.8
Жени		21.4	24.4	24.7	24.7	29.9

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот, НСИ.

Различията в бедността по полов признак показват развитие, което не се отличава с големи особености. Бедността сред жените остава по-ниска независимо от икономическата активност. Изключение правят пенсионерите и другите неактивни, при които бедността сред жените е по-висока в сравнение с мъжете.

Формирането на лонгитудинален компонент от изследването на доходите и условията на живот позволява проследяване на едни и същи домакинства за по-продължителен период от време - участие поне в две от три последователни години⁷. През 2009 г. за първи път се изпълнява условието за наблюдаване на домакинства, участвали четири последова-

⁷ Панелните проучвания се характеризират с това, че едни и същи данни се събират периодично от една и съща представителна извадка. Наблюдението на доходите и условията на живот се провежда върху четиригодишен ротационен панел от обикновени домакинства. Извадката се състои от 4 ротационни групи, като всяка година 1 ротационна група отпада от наблюдението и се заменя с друга. Във формирането на лонгитудинален компонент участват домакинства, които са анкетирани две, три или четири последователни години.

телни години в изследването. Тази особеност позволява по-задълбочен анализ на промените, настъпили в домакинствата, и най-вече оценка на продължително бедните по различни признаци.

През периода 2006 - 2009 г. 5.2% от домакинствата са били бедни и през четирите години, 6.8% от домакинствата са били бедни през три от наблюдаваните четири години, а 64.9% никога не са попадали в групата на бедните. В съвкупността на продължително бедните⁸ преобладават домакинствата с едно лице и домакинствата с двама възрастни и три и повече деца. Липсата на работа или работа на непълно работно време са определящи за попадане в групата на продължително бедните - в домакинствата, в които главата на домакинството е безработен, почти 60% са бедни, а сред домакинствата, в които главата на домакинството работи на непълно работно време, 45.3% попадат в групата на продължително бедните (табл. 3).

3. Относителен дял на домакинствата в бедност по икономическа активност на главата на домакинството

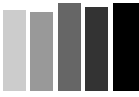
(Проценти)

Икономическа активност на главата на домакинството	Общо	Небедни	Бедни 3 от 4 години	Бедни 4 години
Работещ на пълно работно време	100.0	92.9	4.5	2.6
Работещ на непълно работно време	100.0	54.7	9.0	36.3
Безработен	100.0	39.9	37.7	22.4
Пенсионер	100.0	83.3	8.3	8.4
Друго неактивно лице	100.0	65.1	11.3	23.6

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот, лонгитудинален компонент, 2006 - 2009 г., НСИ.

Тези резултати не са изненадващи, като се има предвид, че при продължително бедните домакинства, на които главата на домакинството е без образование, са повече от 80% (табл. 4). Тревожен е фактът, че почти половината от децата на възраст 2 - 18 години от домакинствата с продължителна бедност не посещават учебно заведение, а тези, които посещават училище, са предимно в предучилищно и начално ниво на

⁸ Продължително бедни са домакинствата, които са участвали в четирите години на наблюдение и са били в риск от бедност през три от четири години или през целия период на наблюдение.

образование. Отпадането на тези деца от образователната система кумулира бъдещи социални проблеми, свързани с липсата на трудова реализация, перманентно участие в системата за социално подпомагане, нарастване на разходите, свързани с придобиване на базови знания и умения с цел включване в пазара на труда.

4. Относителен дял на домакинствата в бедност по образователно ниво на главата на домакинството и бедност

(Проценти)

Образователно ниво на главата на домакинството	Общо	Небедни	Продължително бедни
Без образование	100.0	16.2	83.8
Начално	100.0	61.6	38.4
Основно	100.0	68.5	31.5
Средно	100.0	93.7	6.3
Висше	100.0	97.9	2.1

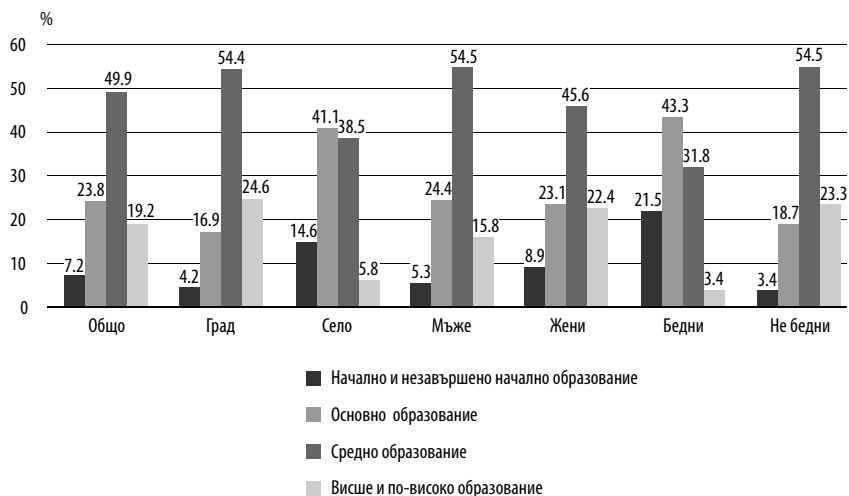
Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот, лонгитудинален компонент 2006 - 2009 г., НСИ.

IV. Степен на образование и бедност

Реформите през последните години съществено промениха както общата среда, в която функционира образователната система, така и самата образователна система. Като положителни страни от промените следва да се посочат многократно увеличените възможности за избор на учебни заведения и форми на обучение. Същевременно възможностите за избор все повече зависят от равнището на доходите на домакинството. Нарасналата диференциация в доходите поставя децата в неравностойно положение по отношение на достъпа до образователни услуги. Процесите на комерсиализация на образованието издигат видими и невидими бариери пред значителна част от домакинствата, и особено пред онези, които са под линията на бедност. Реформата в самата система за образование, насочена към синхронизация с общата икономическа и социална среда, породила (и продължава да поражда) допълнителни проблеми по отношение на достъпа до образователни услуги и качество на образованието.

Според статистиката на образованието нивото на обхващане на децата в образователната система в България е високо и непрекъснато се повишава от средата на 90-те години насам. По данни на НСИ⁹ през учебната 2009/2010 г. 95.2% от децата на възраст 7 - 10 години и 96.3% от децата на възраст 11 - 14 години са обхванати от образователната система. Достъпът до образование е силно зависим от комбинация от фактори. Населението получава образование във висока степен, макар че съществуват различия между отделните категории. По данни от Наблюдението на доходите и условията на живот приблизително две трети от лицата в наблюдаваната съвкупност имат завършено средно или висше образование. В градските райони дялът на населението със средно и висше образование е 78.9%, докато в селските райони той е по-малко от половината (44.3%). Средно и висше образование имат 77.8% от лицата, които не са от бедни домакинства, докато този дял сред лицата, живеещи в бедни домакинства, е 35.2% (фиг. 1). Лицата без средно образование представляват 31.0% от населението над 16-годишна възраст, а сред бедните от тази група те са 64.8%.

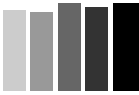
Фиг. 1. Достигнато най-високо равнище на образование по местоживеене, пол и риск от бедност през 2010 година

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Съществуват значими различия в равнището на бедност при мъжете и жените, като тази разлика е по-ясно изразена в селата (табл. 5).

⁹ Нетен коефициент на записване на населението по възрастови групи. Образование в България 2010, НСИ.

Повече от половината жени, живеещи в селата, са в риск от бедност, докато за мъжете този дял е около една трета. Наличието на по-високо образователно равнище намалява риска от бедност над 17 пъти за жените, живеещи в градовете (от 60.7% бедни с начално и незавършено начално образование до 3.5% бедни с висше образование). В същото време наличието на по-високо образование сред жените, живеещи в селата, не влияе съществено върху риска от бедност. При мъжете, живеещи в градовете, рискът от бедност намалява повече от 30 пъти с повишаване на образователното равнище, докато при тези, живеещи в селата, намалението на риска от бедност е около 6 пъти. Следователно потенциалът на градовете дава по-големи възможности за реализация на лицата с по-високо образование. Жените имат по-високо равнище на завършено образование. Много по-голям е дялът на жените с висше образование отколкото този на мъжете и това е предпоставка за по-добра реализация на пазара на труда, от която те биха могли да се възползват.

5. Относителен дял на лицата по риск от бедност, местоживеене, пол и достигнато ниво на образование през 2010 година

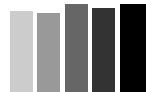
		(Проценти)		
Достигнато ниво на образование		Общо	Небедни	Бедни
Пол				
	Град			
Мъже				
Незавършено начално и начално		100.0	32.3	67.7
Основно		100.0	69.8	30.2
Средно		100.0	90.9	9.1
Висше и по-високо		100.0	97.8	2.2
Жени				
Незавършено начално и начално		100.0	39.3	60.7
Основно		100.0	66.2	33.8
Средно		100.0	88.1	11.9
Висше и по-високо		100.0	96.5	3.5
	Село			
Мъже				
Незавършено начално и начално		100.0	42.0	58.0
Основно		100.0	61.4	38.6
Средно		100.0	76.8	23.2
Висше и по-високо		100.0	89.6	10.4
Жени				
Незавършено начално и начално		100.0	37.6	62.4
Основно		100.0	52.5	47.5
Средно		100.0	78.5	21.5
Висше и по-високо		100.0	62.9	37.1

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Бедността е най-висока сред по-младите и по-малко образовани лица. Почти две трети от лицата във възрастовата група 18 - 24 години с начално и незавършено начално образование са бедни. Както и при други аспекти на профила, разликите в образователното равнище на хората, които са по-добре материално, и бедните са по-ясно изразени в селата - 38.5% от населението в селата има средно образование, от тях 22.4% са бедни, а 77.6% не са бедни. В градовете населението, което има средно образование, е 54.4%, от тях 10.5% са бедни и почти 90% не са бедни.

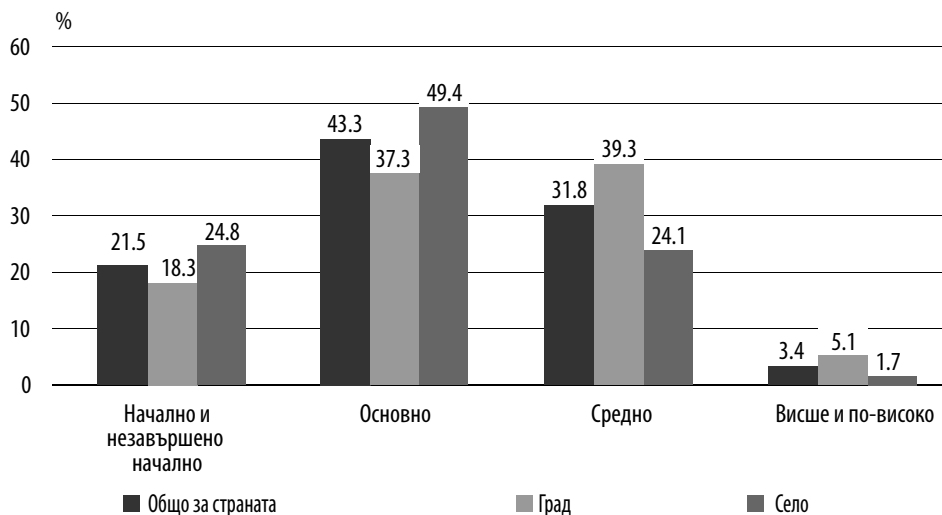
Наличието на професия има ключово значение по отношение на бедността. Данните от изследването показват, че притежаването на някои специалности има по-рисков характер по отношение на бедността и обратно. Сред бедните в по-висока рискова позиция са лица с професии, неизискващи специална квалификация, както и квалифицирани работници в селското, горското, рибното и ловното стопанство. Очевидно за някои от специалностите проблемът бедност произтича от равнището на заплащане на труда, близко до минималното, или т.нар. феномен „работещи бедни”. За други проблемът е в недостатъчната гъвкавост и адаптивност - специалистите в техническите науки и селското стопанство. За трети пазарните условия явно са проблем и е необходима повече лична инициативност (хората на изкуството). Разработваните и реализирани програми за квалификация и преквалификация следва да отчитат степента на риск от бедност при отделните професии и да включват стимули за насърчаване на обучението към специалности, търсени на пазара на труда, както и да предоставят достатъчно информация за възможностите за практическа реализация на придобитата специалност. Замяната на статут „беден без специалност” със статут „работещ беден” не следва да се счита за успешна политика с трайни ефекти за намаляване на бедността.

Населеното място също е специфичен фактор за достъп до образование и равнище на бедност. Тази специфика е констатирана и от предходни изследвания и отразява натрупани диспропорции в разпределението на населението по образователен признак и по местоживеене. На фиг. 2 ясно е очертано особеното значение на основното образование като гранична зона за намаляване на риска от бедност. Равнището на бедност намалява при по-високо образователно равнище и нараства при

по-ниско. Затова политиката за намаляване на бедността следва да разглежда наличието на основно образование като задължителен минимум, върху който се надгражда комплексът от възможни програми и мерки за траен изход от бедността.

Фиг. 2. Относителен дял на бедни домакинства по местоживеене и образователно равнище

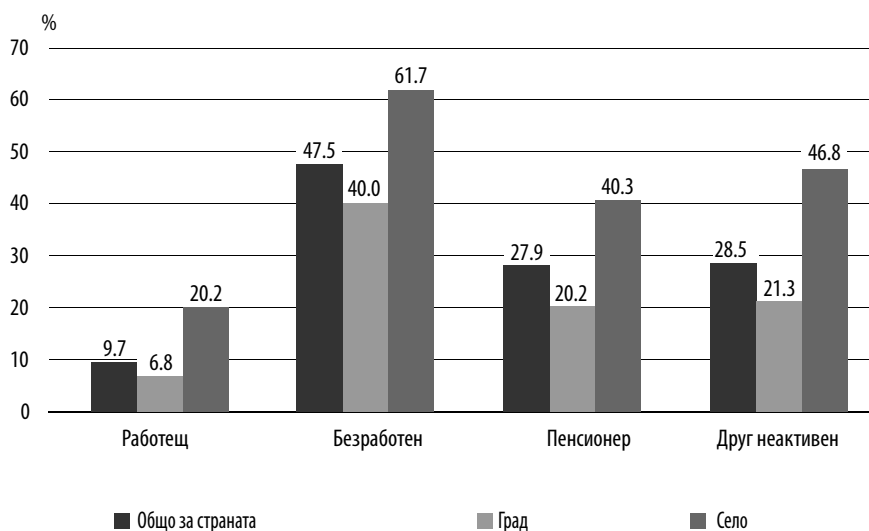

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Политиките за насърчаване на по-добро образование, както и за придобиване на нови познания, следва да имат предвид тази специфика и да дадат предимство на програми за промяна на квалификацията, за придобиване на нова квалификация като средство за повишаване на адаптивността на работната сила към търсенето на труд и като средство за предпазване (излизане) от бедността.

Икономическата активност на лицата е пряко свързана с равнището на бедност. При безработните, които съставляват 9.4% от наблюдаваната съвкупност през 2011 г., дялът на бедните е най-голям - около 48% (фиг. 3). Бедността сред тях е приблизително 5 пъти по-висока в сравнение с работещите и около 2 пъти по-висока спрямо пенсионерите. Относителният дял на бедните сред работещите (т.е. работещите бедни) е 9.7% от работещите лица, а сред икономически неактивните - 28.5%.

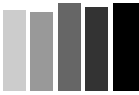
Фиг. 3. Относителен дял на бедните по икономическа активност и местоживеене през 2010 година

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Категорията „икономически неактивно население“ има твърде разнороден състав (пенсионери, учащи, домакини, лица в трудоспособна възраст, които не желаят или не търсят работа). Най-общо тази категория се дефинира като част от населението, която по едни или други причини не участва на пазара на труда. Най-силно засегнати от бедността са неактивните, живеещи в селата (фиг. 3). Техният дял е 46.8% и е почти два пъти по-висок от относителния дял на неактивните бедни, живеещи в градовете.

В териториален аспект съотношенията между бедните по икономическа активност се запазват, но в абсолютно измерение се открояват някои разлики. Бедността е по-ясно изразена в домакинствата, живеещи в селата, в сравнение с тези, живеещи в градовете. При тях делът на безработните бедни достига 61.7%, на неактивните - 46.8%, а на работещите - 20.2%. Картината на бедността според икономическия статус на главата на домакинството може да се допълни и с разпределението на бедните в зависимост от образователното равнище.

6. Структура на лицата по степен на образование, икономическа активност и риск от бедност през 2010 година

(Проценти)

Икономическа активност	Незавършено начално и начално		Основно		Средно		Висше и по-високо	
	небедни	бедни	небедни	бедни	небедни	бедни	небедни	бедни
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Работещ	16.9	15.8	27.9	19.6	62.5	32.1	71.5	19.2
Безработен	4.4	22.3	8.1	23.8	8.4	27.7	4.8	19.8
Пенсионер	64.5	41.2	42.9	37.6	18.6	28.3	18.7	58.3
Друг неактивен	14.2	20.7	21.1	19.0	10.6	12.0	4.9	2.8

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Определящ фактор за високите нива на бедност сред безработните е тяхното образование. Колкото по-високо образование има, толкова по-кратко време лицето е безработно и вероятността да бъде бедно е по-малка. Потвърждение на това са крайно високите равнища на бедност при безработните с основно и по-ниско образование. Сред безработните лица с начално или незавършено начално образование бедни са 89.2%, а сред лицата с основно образование - 63.7%.

Връзката на безработицата с бедността се потвърждава и от това, че всеки втори беден е бил безработен поне един месец в рамките на една година. В 26.9% от наблюдаваните домакинствата има поне един безработен, което увеличава риска от попадане в групата на бедните. Около 30% от домакинствата с един безработен живеят в бедност, като с нарастване на броя на безработните лица в домакинството рискът от бедност се увеличава близо 3 пъти (табл. 7).

7. Риск от бедност според броя на безработните членове в домакинството

(Проценти)

Брой безработни в домакинствата	Риск от бедност	
	небедни	бедни
Домакинства без безработни	85.2	14.8
Домакинства с:		
Един безработен	69.9	30.1
Двама безработни	37.7	62.3
Трима безработни	20.4	79.6
Четири и повече безработни	17.7	82.3

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Феноменът „работещи бедни“ е породен от редица причини, сред които от особено значение са равнището на получаваните доходи от труд (обикновено ниско заплащане на работещите членове на домакинството), размерът на домакинството, броят на работещите членове, равнището на образование, икономическата дейност и други.

Направените профили на бедните позволяват да се идентифицират две основни рискови групи: на безработните и на икономически неактивните лица. И двете групи имат специфичен характер и изискват различни по съдържание и насоченост мерки и политики.

V. Влияние на семейната среда

Значението на фактора „семейна среда“ е важно, тъй като се наблюдава модел на възпроизводство на семейна бедност, модел на подценяване на ползите от образованието и ниска мотивация сред децата в домакинството.

През 2011 г. към Наблюдението на доходите и условията на живот е включен модул „Предаване на благосъстоянието между поколенията“. Основната цел на модула е да се установят условията, в които е живяло анкетираното лице, когато е било на 14 години. Целевите променливи се отнасят до информация за семейната среда, образованието и професията на майката и бащата и материалното положение на домакинството.

Данните от модула показват, че достигнатото ниво на образование на родителите е важен фактор за бъдещото развитие на младите хора. При лицата с незавършено начално и начално образование родителите също имат много ниско образователно равнище или са неграмотни - 72.7% от бащите имат основно или по-ниско образование, а 24.4% са неграмотни, докато при майките 66.2% са с основно или по-ниско образование, а 30.7% не могат да четат и пишат (табл. 8). Лицата със средно образование се разпределят според образованието на родителите си, както следва: на около 50% от лицата и двамата родители са с основно и по-ниско образование, приблизително 45% от лицата имат родители със средно образование и на 4.5% от лицата бащата е с висше образование, а на 6.2% майката е с висше образование.

8. Структура на населението по степени на образование и степен на завършено образование на родителите

(Проценти)

Степени на образование на лицата	Общо	Степен на завършено образование на родителите			
		не може да чете и пише	основно или по-ниско	средно	висше

Образование на бащата

Незавършено начално и начално	100.0	24.4	72.7	2.6	0.4
Основно образование	100.0	7.7	82.6	9.1	0.6
Средно образование	100.0	0.9	50.2	44.4	4.5
Висше образование	100.0	0.7	19.3	50.2	29.7

Образование на майката

Незавършено начално и начално	100.0	30.7	66.2	3.1	0.0
Основно образование	100.0	10.5	79.9	8.7	0.9
Средно образование	100.0	0.9	47.3	45.5	6.2
Висше образование	100.0	0.2	17	50.2	32.6

Източник: Наблюдение на доходите и условията на живот 2011, НСИ.

Разпределението на лицата по признака „бедност“ показва, че близо две трети от бедните лица имат родители с основно и по-ниско

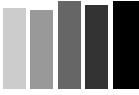
образование (на 68.6% от бедните бащата е с ниско образование, а на 65.7% - майката). Повече от половината от родителите на бедните лица с незавършено начално и с начално образование са неграмотни (52.3% от бащите и 46.8% от майките не могат да четат и пишат).

Пасивната позиция на бедните по отношение на образованието е съществен фактор, който затруднява тяхната трудова и социална реинтеграция като стъпка към изход от бедността.

Влиянието на семейната среда върху риска от попадане в групата на бедните се допълва от резултатите от други изследвания, насочени към проблемите с достъпа до образователната система, наличието на допълнителни разходи за обучение, както и личната мотивация на лицата за участие в образователния процес. Независимо от провежданите реформи през изминалите 10 години тези проблеми продължават да имат негативно въздействие върху бедните домакинства. Според данните от Многоцелевото наблюдение на домакинствата¹⁰ през 2003 г. местонахождението на училището влияе върху достъпа на бедните до образование. Разликата между бедни и небедни, които учат в населеното място, където живеят, е значима в полза на небедните, повече са членовете на бедни домакинства, които не ходят на училище в населеното място, където живеят (вероятно защото там няма училище). Те отпадат от образователната система, защото нямат възможност да посещават училище там, където живеят, и в много по-малка степен от небедните пътуват до училище в друго населено място. Продължаването на образованието им понякога налага те да пътуват, да наемат квартира или пансион и т.н., което изисквава допълнителни разходи, които домакинствата не могат да направят. Вероятно поради тези трудности членовете на бедните домакинства отбелязват в много по-малка степен от небедните направени разходи за транспорт, квартира, учебници, униформи, джобни, частни уроци и т.н. Членовете на бедни домакинства в много по-висока степен от небедните обаче посочват транспортните проблеми като фактор за пропускане на учебни занятия наред със семейните причини.

Възможността за покриване на паричните разходи за обучение е друг фактор, който откроява бедните от небедните домакинства и поз-

¹⁰ „България: предизвикателствата на бедността 2003”, НСИ, 2005.

волява да се направят някои изводи, насочени към възможни политики за стимулиране на участието на бедните в образователната система. За 2003 г. бедните домакинства декларират двойно повече трудности за осигуряване на средства за образование отколкото небедните. Възможностите на бедните за разходи за покупка на учебни помагала, за заплащане на такси за обучение, наеми за квартири, транспорт, храна, джобни и т.н. спрямо тези на небедните са много по-малки според субективните преценки на индивидите. По-важното обаче е, че по-малко бедни отколкото небедни имат такива разходи, което означава, че бедните в по-голяма степен са изключени от образователната система.

Индивидуалното разбиране за значението на образованието като фактор за намаляване на риска от бедност е доста различно при бедните и небедните. Значението на този фактор обаче се оценява два пъти по-високо при небедните. Обратно, невъзможността на бедните да преценят значението му е три пъти по-висока отколкото при небедните. Небедните в много по-висока степен разбират и отдават значение на образованието като възможност за намаляване на риска от бедност и защита при бедност. Формираното разбиране за ролята на образованието предопределя и поведението по отношение на този фактор: бедните, които не са започвали да учат или са прекъснали обучението си, превишават приблизително пет пъти небедните, които не са започвали да учат или са прекъснали обучение.

Нарастващите разлики в обхващането на децата в училищната мрежа са тревожен проблем за България. Мотивацията и нагласите на родителите за образованието на децата им могат силно да повлияят върху посещаемостта в училище. В някои от случаите родителите активно разубеждават децата си и ги насърчават да не ходят на училище, като използват доводи, свързани с необходимостта те да работят, за да си осигурят прехраната, както и с ниското качество на образованието. В много случаи мотивите са свързани с лоши икономически условия, отдалеченост от мястото, където се намира училището, липсата на реализация. Бедните домакинства трудно биха оценили стойността на образованието, ако състоянието им в момента изглежда безнадеждно. В някои от най-бедните общности безработицата е между 90 и 100% и по-голямата

част от тях оцеляват благодарение на социални помощи и неквалифицирана дейност като събиране на метални отпадъци и хартиени изделия за вторични суровини. При такива условия образованието не е приоритет.

В заключение, представените емпирични оценки от Наблюдението на доходите и условията на живот за влиянието на образователното равнище върху риска от бедност позволяват формулиране на следните основни изводи:

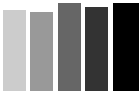
- Основният риск за изпадане в бедност се определя от ниското равнище на образование, което от своя страна предопределя по-слабата икономическа активност на лицата и участието им на пазара на труда. Това води до липса на работа или работа на непълно работно време. В крайна сметка по този начин се затваря негативният кръг за попадане в групата на продължително бедните.

- Равнището на бедност при лицата с ниско образование е три пъти по-високо от равнището на бедност при лицата със средно образование.

- Основното образование е разделителната линия, от която рискът за изпадане в бедност намалява при по-високо образователно равнище и нараства при по-ниско образование. Бедните хора с образование, по-високо от основното, имат образователна основа за по-гъвкава професионална адаптация при търсенето на работа.

- Професионалното образование има ключово значение по отношение на бедността. Сред бедните в по-висока рискова позиция са лица с професии, неизискващи специална квалификация, както и квалифицирани работници в селското, горското, рибното и ловното стопанство. Очевидно за някои от специалностите проблемът „бедност“ произтича от равнището на заплащане на труда, близко до минималното, или т.нар. феномен „работещи бедни“. За други проблемът е в недостатъчната гъвкавост и адаптивност - специалистите в техническите науки и селското стопанство.

Представените оценки за ролята на образованието върху бедността показват, че то следва да бъде приоритет за излизане от състоянието на бедност. За повечето хора наличието на добре платена работа, осигуря-

ваща независимост и повишаваща самоуважението и благополучието, е ключът към цялостното повишаване на стандарта на живот. Увеличаването на заетостта и доходите могат да се разглеждат като ключ към осигуряване на икономическо и социално благосъстояние на населението като цяло. В контекста на борбата с бедността политиката за насърчаване на заетостта трябва да бъде насочена в две направления:

- общи действия за създаване на повече и по-добри работни места в икономиката, което да доведе до повишаване на доходите на населението;
- специфични действия, насочени към най-неравнопоставените групи, с цел увеличаване на пригодността им за заетост и създаване на възможности за преход към устойчива интеграция на първичния пазар на труда.

Необходимо е да се подобри координацията между системата за социално подпомагане, активните политики на пазара на труда и образователната система с цел намаляване на броя на пасивните потребители на социални услуги и създаване на възможност за насочване на освободените ресурси към хората, които имат най-голяма нужда от тях.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

МОТ и ПРООН (1998). Бедността в условията на преход.

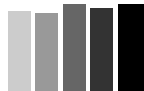
НСИ (2005). България: предизвикателствата на бедността 2003.

НСИ (2011). Наблюдение на доходите и условията на живот.

Нордстрьом, К., Й. Ридерстреле (2003). Бизнесът на бъдещето, ИнфоДАР, С.

Световна банка (2002). „България: Променящият се профил на бедността“, Доклад № 24516.

Тилкиджиев, Н., Л. Димова (съставители) (2010). „Благополучие и доверие: България в Европа?“, Сравнителен анализ по Европейското социално изследване (ESS), Изток-Запад, С.

ОБСЛЕДОВАНИЕ ДОХОДОВ И УСЛОВИЙ ЖИЗНИ - АНАЛИЗ ВОЗДЕЙСТВИЯ УРОВНЯ ОБРАЗОВАНИЯ НА БЕДНОСТЬ

*Десислава Димитрова**

РЕЗЮМЕ В статье рассматривается вопрос о связи между уровнем бедности и образованием. Представлены новые возможности для использования информации с ежегодно проводимого обследования доходов и условий жизни (EU-SILC) для изготовления эмпирических оценок и анализов. Формирование продольного компонента обследования позволяет проследивать одни и те же домашние хозяйства в течение более длительного периода времени - участие по крайней мере на протяжении двух последовательных лет. Эта функция позволяет более глубокий анализ изменений, происходящих в домашних хозяйствах, в особенности бедных, а также и оценку бедных в течении длительного периода по различным признакам. Изучение динамики и риска попадания в бедность лиц на основе их уровня образования позволяет формирование профилей бедных и дает возможность наметить основные направления и приоритеты политики в области образования и социальной политики.

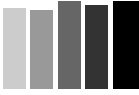
* Д-р, государственный эксперт, отдел „Статистика доходов и расходов домашних хозяйств”, НСИ;
e-mail: desislavadimitrova@nsi.bg.

SURVEY ON INCOME AND LIVING CONDITIONS - ANALYSES OF IMPACT OF THE EDUCATION ON POVERTY

*Desislava Dimitrova**

SUMMARY The connection between the poverty level and education is examined in the article. The possibilities to use information from the annual survey on income and living conditions (EU-SILC) for preparation of empirical estimates and analyses are presented. The created longitudinal component of the survey allows tracing the households for longer period of time - at least two consecutive years. This feature creates an opportunity for in-depth analysis of the changes that occurred in the households and mainly to estimate the people who are in poverty for long time by different indicators. The research on the dynamics and risk of poverty based on the people's education allows creating of poverty profiles and a possibility to outline the main directions and priorities of the education and social policy.

* PhD, State expert, Households, Income and Expenditure Statistics Department, Demographic and Social Statistics Directorate, National Statistical Institute; e-mail: desislavadimitrova@nsi.bg.

СОЦИАЛНАТА ПОДМЯНА НА ИНСТИТУЦИЯТА „НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ” В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 ГОДИНА

Мария Стоянова*

Проблематиката за несъстоятелността става актуална в българското общество след 1989 г. и продължава да е актуална особено след 2008 година. След 1989 г. - защото в България стартират процеси на реструктуриране на икономиката, трансформиране на собствеността и властта, коригиране на поведението на стопанските субекти в пазарната среда. В тези процеси на дълбоки промени редица държавни и общински предприятия, еднолични търговци (ЕТ) и търговски дружества (ТД) се превръщат в неплатежоспособни длъжници към банки, доставчици, държавата, общините. В трайна неплатежоспособност и/или свръхзадължнялост изпадат още и банки, застрахователи, селскостопански и други кооперации, предприятия с нестопанска цел, както и отделни граждани и техните семейства. Търговците длъжници преминават през съдебна процедура по несъстоятелност и биват обявявани в несъстоятелност¹. Например, през преходния период (1989 - 2000 г.) в резултат на извършваната у нас трансформация на собствеността и властта общият брой на държавните предприятия, преобразувани в еднолични търговски дружества (ЕТД) и обявени в ликвидация и в несъстоятелност, е 9 709. От тях обявените в ликвидация са 8 944, а в несъстоятелност - 765. Средно на година по 70 предприятия са обявявани в несъстоятелност и по 800 - в ликвидация (табл. 1)².

* Д-р, доцент в катедра „Икономическа социология”, УНСС; e-mail: m.stoyanova_53@abv.bg.

¹ Понятието „фалит” има множество синоними, които се употребяват в различните държави с еднакъв смисъл - фалит (Италия), крида, конкурс (Германия), инсолвенц (Франция, ЕС), банкрут (Великобритания, САЩ). В България се използва понятието „несъстоятелност”. Това е институция, която чрез система от ценности, норми и принципи задава публични образци на поведение и регулира взаимоотношенията между длъжниците и техните кредитори. В динамичен аспект представлява съдебна процедура, при която съдът издава решение за откриване на производство по несъстоятелност и/или обявяване на търговеца длъжник в несъстоятелност, и като резултат - заличаването му от търговския регистър и от пазара.

² Контент анализ на информация от „Държавен вестник” за периода 1989 - 2000 г., направен от авторката.

1. Фирми, обявени в ликвидация и несъстоятелност в България през периода 1989 - 2000 година

	Брой
Общо	9709
В несъстоятелност	765
В ликвидация	8944

Проблематиката за несъстоятелността продължава да е актуална и след 2008 г. заради последиците от глобалната финансово-икономическа криза. Например, през периода 2008 - 2012 г. общият брой на обявените в несъстоятелност търговци в България е 2 708. Средно на година 677 търговци длъжници са обявявани в несъстоятелност (табл. 2)³.

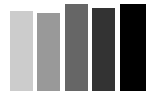
2. Фирми в несъстоятелност в България през периода 2008 - 2012 година

	Общо за периода	По години				
		2008	2009	2010	2011	2012
Фирми (търговци), обявени в несъстоятелност	2708	239	312	462	390	1339

Ако сравним двата периода, става ясно, че през втория период (2008 - 2012 г.) средно за една година броят на обявените в несъстоятелност е нараснал 9.7 пъти в сравнение с първия (1989 - 2000 г.). Само през 2012 г. обявените в несъстоятелност фирми са почти два пъти повече в сравнение с целия преходен период (765) и 5.6 пъти повече спрямо 2008 година.

Важно е също да се подчертае, че кризата от 2008 г. предизвиква увеличаване на броя на обявените в несъстоятелност търговци не само в България, но и в страните от Централна и Източна Европа, в Европа и целия свят (табл. 3). Поради ограничения обем на статията ще бъде анализирана само информацията за страните от Централна и Източна

³ По данни от изследвания на Кофас за България (международна компания за управление на кредитния риск) на тема „Фалитите на българските фирми през изминалата година и най-рисковите сектори за правене на бизнес у нас” (2008 г.) и годишната статистика на Кофас за неплатежоспособността на компаниите в страните от Централна и Източна Европа (2013 г.).

Европа. Данните в табл. 3 показват, че през периода 2010 - 2011 г. най-голямо е нарастването на броя на обявените в несъстоятелност в Хърватия (повече от два пъти), следвано от Унгария, Полша, Румъния, Сърбия, Словакия. Спад се забелязва в България, Естония, Латвия и Литва. В същото време нормата на несъстоятелността варира при разглежданите страни. Най-ниска е в България и Украйна (0.12%), най-висока - в Сърбия (13.86%), следвана от Румъния (3.47%) и Унгария (3.43%). Основателен е въпросът защо скоростта на съдебните процедури е толкова ниска у нас.

3. Компании, обявени в несъстоятелност, в Централна и Източна Европа през периода 2010 - 2011 година⁴

Държава	2010	2011		
	фирми в несъстоятелност	фирми в несъстоятелност	активни фирми	Норма на несъстоятелността
	брой			%
България	462	390	314000	0.12
Естония	1047	623	80000	0.78
Латвия	2705	914	193000	3.43
Литва	1635	1238	170000	0.73
Полша	655	723	2100000	0.03
Румъния	21692	22650	653000	3.47
Словакия	818	856	556000	0.15
Словения	531	701	150000	0.47
Сърбия	13518	14828	107000	13.86
Украйна	1506	1546	1323000	0.12
Унгария	17384	20412	595000	3.43
Хърватия	544	1106	125000	0.88
Чешка република	5752	5627	1461000	0.39

Прави впечатление, че Румъния и Унгария имат почти два пъти повече активни фирми, но скоростта на производствата по несъстоятелност в тези страни е повече от 3 пъти по-висока отколкото в България.

⁴ Годишната статистика на Кофас за България за неплатежоспособността на компаниите в страните от Централна и Източна Европа (2013 г.).

Поставените два акцента - увеличаването на броя на търговците в несъстоятелност и ниската норма на несъстоятелността, са предизвикателство пред специалистите от различни области - икономисти, социолози, психолози, управленци, юристи, политолози и други. Тези проблеми са предизвикателство и спрямо мен, тъй като през последните повече от 15 години изучавам несъстоятелността като специфичен социален феномен в българското общество. Ниската норма на несъстоятелност в България поставя основателния въпрос за предпоставките и причините за това състояние. В по-нататъшното изложение е поставен акцент върху предпоставките, свързани със законодателството по несъстоятелност и отклоненията от неговото прилагане.

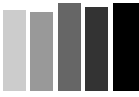
Целта на настоящата разработка е да се разкрие същността на социалната подмяна на институцията „несъстоятелност” и предпоставките и причините, които я предизвикват. Обект на моя изследователски интерес е институционализацията на несъстоятелността у нас след 1989 година. Предмет - социалната подмяна на институцията „несъстоятелност” след 1989 година. Тезата, която защитавам, е, че социалната подмяна на институцията „несъстоятелност” в България след 1989 г. е колкото следствие, толкова и предпоставка за ниската степен на институционализация на несъстоятелността през изследвания период.

В статията „Несъстоятелността - институция на социалната промяна” (2005) и в монографията „Фалитът - старият нов демон” (2011)⁵ съм доказала тезата за ниската степен на институционализация⁶ на несъстоятелността в България след 1989 г. по система от критерии, разработени от Nedelman (1995)⁷. Стъпвайки на тази база, продължавам изследователските си търсения на предпоставките и причините за това състояние.

⁵ Стоянова, М. Несъстоятелността - институция на социалната промяна. В: Социология и икономика, С., 2005, с. 196 - 201; Стоянова, М. Фалитът - старият нов демон. Троян, 2011, с. 318.

⁶ Под институционализация на несъстоятелността се разбира процес на разработване на теория (научни знания), транслиране на знанията, научаване, превръщане на знанията в умения и убеждения и прилагането им в практиката.

⁷ Стоянова, М. Несъстоятелността - институция на социалната промяна. В: Социология и икономика, С., 2005, с. 197 - 200; Nedelmann, B. Gegensätze und Dynamik Politische Institutionen im Wandel Opladen, Westdeutsche Verlag, 1995, p. 15 - 40.

Посочените източници, както и други мои изследвания през последните повече от 15 години, ми дават основание да направя обобщение, че социална подмяна на институцията „несъстоятелност“ съществува и тя се открива в следните **четири маски**: на опозоряване (стигматизация), на раздържавяване, на умишлен фалит, на преодоляване на стигматизацията.

I. Маска на опозоряване (стигматизация)⁸

Данните от емпирични изследвания⁹, които съм провела, показват, че все още в българското общество несъстоятелността се възприема като позор за длъжника, като „дамга“, като стигма на обявените в несъстоятелност търговци, а не като допустим етап в жизнения цикъл на техните предприятия (фирми)¹⁰. За дамгата, белега видният български социолог и народопсихолог Иван Хаджийски в своята студия „Оптимистична теория за нашия народ“ пише: „На недобросъвестните длъжници слагаха дамга на долната част на китката, та кога протягат ръка за нови пари, дамгата да служи като предупредителен знак“. Задлъжнялостта се възприема като измама спрямо кредиторите и се тълкува като нравствено провинение, за което следват порицание и наказание.

И до днес съществува обремененост на съзнанието, която се изразява в това, че отговорността по имуществените задължения се свързва не с имота, а с личността на длъжника. Поради неразграничаването на посочените отговорности в българската народопсихология и до днес понятието „фалит“ (сега „несъстоятелност“) се възприема като стигма на обявените в несъстоятелност. То има смисъл на дамгосване и заклемяване на търговеца длъжник, опозоряване на неговото име и загубване на социалната му идентичност (заличаване от търговския регистър и от пазара). Обявените в несъстоятелност търговци носят морално петно върху себе си, което по силата на предразсъдъчното мислене ги прави

⁸ Стоянова, М. Стигмата на обявените в несъстоятелност - една от формите на многообразие в единството (през погледа на поколенията). В: Многообразие в единството. История и съвременност, 2011, № 2, с. 53 - 62.

⁹ Изследователски опит при изучаване на конфликтите в България (1999 - 2012 г.). В: Стоянова, М. Конфликтите през погледа на социологията, С., 2012, с. 165 - 336.

¹⁰ Стоянова, М. Фалитът - старият нов демон. Троян, 2011, с. 226 - 237.

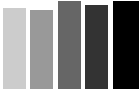
различни от другите търговци - „нормалното мнозинство”. У нас да бъдеш стигматизиран като несъстоятелен означава, първо, да си регистриран като търговец; второ, да си трайно задължиял или свръхзадължиял, и трето, да си спрял разплащания с кредиторите (обслужване на кредитите), държавата (публичноправните задължения) и контрагентите (по търговски сделки)¹¹. Некоректното поведение на търговеца предизвиква конфликтност и загуба на доверие от доставчици, клиенти, потребители, медии и др., което общественото мнение свързва преди всичко с лош мениджмънт или с престъпления.

Отличителният белег „търговец в несъстоятелност” се придобива с решение на съда при откриване на производство по несъстоятелност. След името на търговеца задължително се вписва символният знак - в несъстоятелност. Публичността на търговеца чувствително нараства след регистрацията му в търговския регистър. Клеймото „в несъстоятелност” предупреждава кредитори, партньори и контрагенти на търговеца, че той е загубил финансовата си автономност и че изходът от съдебната процедура по несъстоятелност е обявяване на несъстоятелността и заличаването му от регистъра и от пазара. Това клеймо активизира всички кредитори да търсят съдебно признаване на своите вземания, което силно стигматизира търговеца в несъстоятелност.

Българската социална практика по несъстоятелност не се различава от европейската и световната, напротив, тя е част от тях. Ако проследим генезиса на несъстоятелността, още в италианските градове държави и във Франция до края на 15 - 16 век длъжникът е подлаган на унижителни процедури, например да носи зелено боне, да го развеждат по пазара с кошница на главата под звуците на музика и крясъци на деца, в църквата му е отредено място до жените, отдалечен от мъжете, заради загубата на сила и мощ, лишаван е от право да извършва определени обществени дейности, да заема определени длъжности и т.н. По този начин в обществото се интериоризират и хабитуализират такива добродетели като честност, коректност, справедливост, отговорност и други.

Независимо от еволюционните промени и превръщането на не-

¹¹ Търговски закон (част IV „Несъстоятелност”).

състоятелността от неформална във формална институция негативният заряд на опозоряването, стигмата у нас е запазен и до днес. Стигмата е запазена и в други европейски страни. Например във Франция е стигматизиран само търговецът длъжник, в Германия, Англия и САЩ - търговците и нетърговците. Важно е да се отбележи, че в европейските общества, за разлика от английското и американското, стигмата на обявените в несъстоятелност се разглежда единствено като негативна характеристика на стигматизирания и трайно се съхранява в европейската социална практика по несъстоятелност и в европейската икономическа култура. Както в рамките на ЕС, така и у нас стигматизирането се проявява в деловите среди, в правната рамка и в културното и общественото поведение. В деловите среди - защото търговецът в несъстоятелност е възприеман като неблагонадежден партньор в бизнеса. У нас не се разбира и не се дооценява ролята и предназначението на търговската несъстоятелност в икономическия живот и в обществото като цяло. Не се разпознават нейните основни функции като институция (оздравителна, удовлетворяваща, санкционираща и превантивна). В правната рамка - защото националните законодателства по несъстоятелност съдържат редица правни ограничителни мерки спрямо търговците, обявени в несъстоятелност, и по този начин ги стигматизират. Например, у нас в Кодекса за социално осигуряване, Закона за банките, Търговския закон (ТЗ), Закона за здравното осигуряване са заложили ограничителни норми за търговците, обявени в несъстоятелност. Според ТЗ не може да бъде ЕТ лице, което е в открито производство по несъстоятелност, което е невъзстановен в правата си търговец, след обявена несъстоятелност, или е осъждан за банкрут. ТЗ забранява на обявените в несъстоятелност да бъдат учредители на акционерни дружества. Не могат да бъдат членове на управителни и надзорни съвети лица, които са били „членове на управителен или контролен орган на дружество, прекратено поради несъстоятелност през последните две години, предхождащи датата на решението за обявяване на несъстоятелността, ако са останали неудовлетворени кредитори” и т.н. Затова статусът търговец в несъстоятелност е нежелан, всява страх, загуба на доверие, на име и на пазарно присъствие.

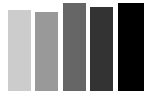
II. Маска на раздържавяване

Важно е да се отбележи, че законодателствата по несъстоятелност от 1989 до 2000 г. подменят основното предназначение на несъстоятелността - вместо разрешаване на конфликта на интереси между длъжници и кредитори несъстоятелността е прилагана за раздържавяване на собствеността. Това е така, защото през преходния период в България законите по несъстоятелност изразяват/обслужват държавни и корпоративни интереси, разписани са при управлението на различни политически сили (с различни идеологии), осъществявани са при условия както на външен натиск от международните финансови институции като големи кредитори на България, така и на вътрешен - огромни дефицити - продоволствени, управленски, културални, институционални и пр.

Несъстоятелността е прилагана за трансформацията на собствеността в България чрез законодателствата по несъстоятелност, т.е. чрез онези формални правила, чието основно предназначение е да регулират и разрешават конфликта на интереси между търговците длъжници и техните кредитори. Тези формални правила у нас са разписани в три закона и в редица други нормативни документи. Основните закони по несъстоятелност са следните: първият ТЗ от 1897 г., Указ 56 от 1989 г. (действащ със силата на закон) и вторият ТЗ, част IV „Несъстоятелност”, в сила от 1994 година.

Първият ТЗ (1897 г.) е регулатор на взаимоотношенията между кредитор и длъжник в подкрепа на длъжника, стимулира неговата активност за оздравяване чрез предпазен конкордат и мораториум за разсрочване на плащанията. Целта е търговецът сам да преодолее задлъжнялостта си чрез оздравителна процедура, да се издължи към кредиторите си и да възстанови загубеното обществено доверие.

Указ 56/1989 г. за стопанската дейност съдържа твърде разнородни, преплитачи се процедури за обявяване в несъстоятелност и ликвидация на фирми, регламентирани в глава трета „Несъстоятелност и ликвидация на фирмите”. Самият указ има строго определена мисия - раздържавяване на собствеността - създаване на частни фирми, в т.ч. с преобладаващо държавно и общинско участие. Паралелно с това сти-

мутира развитието на дребния и средния бизнес и разгръщането на предприемаческата активност. Указ 56 е използван от управляващите за прехвърляне на държавни средства в частни ръце, което на практика предопределя прилагането на процедурите по несъстоятелност и ликвидация като продължение на процеса на декапитализация на държавните структури и тяхното приватизиране. Целта е да се ускори ликвидацията на неплатежоспособните преобладаващо държавни фирми, да се разпродадат държавните активи, което на практика е продължаващ процес на раздържавяване на собствеността. Указ 56 е в сила през периода от 1989 г. до 1994 г. - „период на мътни води”, в който се извършват достатъчно непрецизни съдебни процедури, осъществява се съзнателно декапитализиране на държавни структури, приватизиране чрез преливане от една в друга процедура - от ликвидация към несъстоятелност и обратно, извършва се „пладнешки грабеж”, безнаказан и до днес. Например: Инфострой ЕАД, Златица-Пирдоп ЕАД, Интеркварц ЕАД, Биомаш ЕАД, „Микроелектроника” ЕАД, „Микропроцесорни системи” ЕАД, Мина „Антрацит” ЕАД и пр.

Вторият български ТЗ влиза в сила 5 години след Указ 56 - едва през 1994 година. Неговата мисия е в подкрепа на кредиторите и видимо оздравяване на длъжника. Целта е възможно най-бързо раздържавяване на собствеността - доминираща държавна политика до 2000 година. Този закон е в сила две години след приемането на Закона за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия, който създаде предпоставки държавните структури да се реструктурират и преобразуват в търговски дружества, което улеснява включването и на процедурите по несъстоятелност в процеса на раздържавяване на собствеността. Важно е да се отбележи, че българският закон по несъстоятелност има отношение единствено към търговци - еднолични търговци (ЕТ) и търговски дружества (ТД).

За успешното раздържавяване допринасят още два нормативни документа - ПМС 480 от 1996 г. за ликвидация на 64 държавни предприятия и поставяне в изолация на 70 други предприятия и Законът за

финансово оздравяване на държавни предприятия (1996 г.), който поставя още 153 държавни структури в условия на декапитализация въпреки привидното им оздравяване.

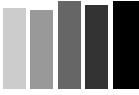
При тази формализация в реалната социална практика се създават условия раздържавяването у нас да се извършва освен чрез преки процедури по приватизация още и чрез процедури по несъстоятелност. През периода 1989 - 2000 г. по емпиричен път съм установила следните модели¹²:

- От приватизация към несъстоятелност и от несъстоятелност към приватизация;
- От ликвидация към несъстоятелност;
- От изолация към несъстоятелност;
- От финансово оздравяване към несъстоятелност;
- Несъстоятелност.

1. От приватизация към несъстоятелност и от несъстоятелност към приватизация

През преходния период 1989 - 2000 г. общо 765 ЕТД са обявени в несъстоятелност. Една трета от емпирично изследваните търговци са преминали през процедура по приватизация преди откриване на производство по несъстоятелност. При този модел, ако не се намери подходящ купувач, приватизационната процедура се прекратява и търговецът подава молба до съда за откриване на производство по несъстоятелност. Всеки четвърти търговец от емпирично изследваните случаи попада във втория модел - от несъстоятелност към приватизация. Откритото производство по несъстоятелност се прекратява за срок от 4 месеца. В случай че в този срок не се извърши приватизационна сделка (най-често срещаният случай), производството по несъстоятелност се възобновява. Съдът постановява решение за директно обявяване на търговеца в несъстоятелност и прекратяване на съдебната процедура. И в двата случая активи-

¹² Авторско емпирично социологическо изследване (ЕСИ) на тема „Ефекти от търговската несъстоятелност в България след 1989 г.“, реализирано чрез метода „case study“. Резултатите са използвани в дисертационния ми труд, а части от тях - в двете монографии „Индустриализационните конфликти в българското общество в преход“ (2003) и „Фалитът - старият нов демон“ (2011).

те на търговците се разпродават като цяло или на обособени части, т.е. приватизират се от различни купувачи, с различни интереси. Например от емпирично изследваните случаи тук попадат: „Конструкционни изделия” ЕАД, Инфоспорт ООД, „Микроелектроника” ЕАД, Мина „Антрацит” ЕАД, „Океански риболов” ЕАД.

2. От ликвидация към несъстоятелност

През периода 1989 - 2000 г. в ликвидация са обявени общо 8 944 ЕТД, или средногодишно по 800 български държавни и общински предприятия се разпродават като цяло или на обособени части, т.е. раздържавяват се. Например: „Микроелектроника” ЕАД, Мина „Антрацит” ЕАД, „Океански риболов” ЕАД.

3. От изолация към несъстоятелност

През периода 1989 - 2000 г. във финансова изолация са поставени 70 ЕТД. Това означава, че тези търговци са ограничени в специална рамка - нямат право да ползват кредити, могат да разчитат единствено на собствени ресурси. Финансовата изолация е инструмент за ускоряване на декапитализацията на държавните и общинските предприятия и за тяхното по-бързо обявяване в несъстоятелност и раздържавяване. Например: „Кремиковци” АД, Агрополихим АД, Авиокомпания „Балкан” АД.

4. От финансово оздравяване към несъстоятелност

През периода 1989 - 2000 г. в процедура по финансово оздравяване са включени 153 ЕТД. Инвестирането на държавни средства за тяхното съживяване е временна мярка, която финансово стабилизира едноличните търговски дружества и ги подготвя за включване в приватизационни процедури. Най-често за тези предприятия се търсят т.нар. „стратегически инвеститори”. При прекратяване на финансовото „инжектиране” от държавата някои от тях не успяват да се задържат на пазара и по-бавно или по-бързо попадат в процедури по несъстоятелност. Например: „Мраз” АД, „Промет” ООД, „Русенска корабостроителница” АД, „Ямболен” АД.

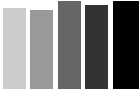
5. Несъстоятелността е самостоятелна процедура, а не остатъчна след приватизация, ликвидация, изолация и финансово оздравяване. През изследвания период (1989 - 2000 г.) средногодишно по 70 държавни или общински предприятия са обявявани в несъстоятелност. За сравнение, само през 2011 г. броят на обявените в несъстоятелност вече е нараснал над 7 пъти, макар че в този брой се включват не само еднолични търговски дружества.

Всички процедури в представените модели протичат по различен начин, но постигат един и същ краен ефект - превръщат държавната и общинската собственост в частна. Разкриването на множество модели по несъстоятелност в конкретните условия на прехода означава, че системата по несъстоятелност е одържавена, „маскирана”. От това следват поредица негативни ефекти като например употребата ѝ за политически цели (ускоряване на раздържавяването на собствеността); наличие на политическа мотивация за прекратяване на процедурите по несъстоятелност по начин, удовлетворяващ управляващите; приемане на губещите държавни предприятия като политическа „плячка”; въвлечане на субектите на съдебните и извънсъдебните процедури в политически борби за преразпределение на икономическата власт; пренебрегване на икономическите цели - „прочистване на икономиката”; пренебрегване на социалните ефекти - справедливо удовлетворяване на кредиторите, оздравяване на длъжника, оздравяване на икономиката и т.н.

III. Маска на умишлен фалит

Българският Наказателен кодекс дефинира умишления и непредпазливия фалит като банкрут, или престъпна несъстоятелност (за разлика от англо-американската система, където понятието „банкрут” се употребява в смисъл на несъстоятелност, инсолвенц, конкурс, крида, фалит и пр.). Санкциите са щадящи за търговците длъжници, поради което са създадени реални предпоставки за банкрути.

През преходния период у нас умишленият фалит се проявява чрез различни схеми: съзнателно източване на доходите и печалбите на входа и на изхода на държавните предприятия от паралелни частни структу-

ри; безконтролно изнасяне на капитала зад граница (още Указ 56/1989 г. позволява това); разпродаване на активи, ценни книжа и дялове за покриване на текущи разходи, което нарушава интересите на кредиторите; сключване на неизгодни нови кредити, които увеличават задлъжнялостта на дружеството, с тайната надежда да бъдат опростени от държавата; скриване, унищожаване и преправяне на търговските документи, което затруднява установяването на активите и на пасивите на предприятието; съзнателно съсипване на държавните предприятия и унищожаване на цели отрасли и подотрасли чрез държавна политика, реализирана под натиска на международните финансови институции.

Умишленият и непредпазливият банкрут са налице и при изпълняване на оздравителни програми, осъществяване на извънсъдебни споразумения с кредиторите или участие в приватизационни процедури. В тези случаи е прекратена процедурата по несъстоятелност на търговците, което означава, че съдът по несъстоятелност не може да упражнява надзор върху активите от масата на несъстоятелността и интересите на кредиторите отново са ощетени. За наличието на умишлен банкрут признават бивши директори, експерти от финансовото разузнаване, кредитори, бивши заместник-министри, бивши депутати, синдици и - макар и непредпазливо - съдии по несъстоятелност в интервюта, които съм взела от тях при провеждане на поредица от ЕСИ върху несъстоятелността през преходния период. Умишлен фалит е допуснат в 9 ЕТД, които съм изследвала емпирично. Те са обявени в несъстоятелност през периода 1989 - 2000 г. - „Микроелектроника” ЕАД, Биомаш ЕАД, „Конструкционни изделия” ЕАД, Златица-С АД, Инфоспорт ООД, Мина „Антрацит” ЕАД, „Океански риболов” ЕАД, ДИПС ООД, Интеркварц ЕАД.

Промените на закона по несъстоятелност след 2000 г. създават нова маска на умишлен фалит - законът обслужва интересите вече на частния бизнес. В реалната практика отново намира място престъпната несъстоятелност, но в други модификации. По емпиричен път съм разкрила няколко схеми. При първата - умишлено прехвърляне на активи от непечеливши към печеливши фирми и подаване на молба за откриване на процедура по несъстоятелност на декапитализираните. В такива слу-

чаи кредиторите остават напълно неудовлетворени („Национален хипо-друм” АД).

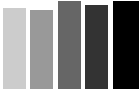
Друга порочна схема е тази, при която трайно задлъжняла фирма продължава да сключва сделки и да получава стока, без да има бързолик-видни средства за разплащане. Фирмата е обявена в несъстоятелност, но активите ѝ не са достатъчни и отново са ощетени кредиторите.

Трета схема са данъчните измами. През последните години е налице практика едни и същи лица да регистрират десетки фирми, с които да участват в източване на ДДС. Когато данъчните инспектори разкрият схемата, фирмата „бушон” се продава на клошар, а измамниците регистрират нови фирми, с които продължават добре отработените схеми. Според данни на Съюза за стопанска инициатива през 2011 г. над 50 фирми са „фантомите”, които „заразяват” бизнес веригата с ДДС измами. Изпълнителният директор на НАП споделя, че „опитите за ДДС измами се увеличават сериозно. Например през първите шест месеца на 2009 г. са разкрити злоупотреби с ДДС за 748 млн. лв. Набират скорост и схеми за източване на ДДС с международно участие. Класически пример за подобни измами е следният - чуждестранна фирма продава стока на българска за 100 000 евро, но българската декларира, че е купила стоката за 15 000 евро. Разминаването между това, което българските фирми декларираат, и данните от VIES¹³ е над 480 млн. лв.”. Подобни схеми са прилагани от ЕСТ ЕАД; Такси-С-експрес ЕАД.

Четвърта схема е неплащане на публичноправните задължения (данъци и такси) към държавата. Честа практика е фирми с големи задължения към хазната да се продават за 100 - 300 лв. на клошари без никакво имущество или доходи. По този начин държавата е ощетена, тъй като не може да възстанови публичноправните си вземания от подобни длъжници. Данъчен инспектор разкрива схемата с конкретен пример:

„Възрастен мъж, полуграмотен, без доходи само срещу сума от 200 лева подписва на доверие документ, предоставен му от представител на компания „Булброкърс” (известна като „чистач на лоши кредитни досиета”). Без нищо да подозира, същият става собственик на фирма „Бинго

¹³ VIES (Value Added Tax Information Exchange System) - информационна система за обмяна на информация по ДДС между държавите - членки на ЕС.

фиш”, но унаследява единствено нейните задължения от невнесен корпоративен данък на държавата в размер на 242 хил. лв.”.

След последните промени в чл. 15 от Търговския закон (2012 г.) намаляват (но не изчезват) възможностите за извършване на подобни злоупотреби, тъй като при продажба на фирма старият собственик носи солидарна отговорност пред кредиторите заедно с новия. Въпреки ограничения срок от 6 месеца частично е защитен интересът на кредиторите и е гарантирана справедливостта при удовлетворяване на техните вземания от обявените в несъстоятелност търговци.

IV. Маска на преодоляване на стигматизацията

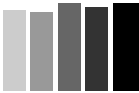
Въпреки че ТЗ в частта по несъстоятелност е претърпял много промени, степента на институционализация не е повишена. Изследванията показват, че през периода 1994 - 2011 г. са направени общо 467 поправки в закона, което средностатистически означава, че всеки член е поправян по 3 и повече пъти. Нещо повече. В настоящия момент, независимо от поправките, също се открива социална подмяна на предназначението на несъстоятелността като институция. Свързана е със забавяне и/или неспазване на изискванията на Европейски регламент № 1346/2000 г. за хармонизация на законодателствата по несъстоятелност в рамките на ЕС. Целите на предстоящата хармонизация се отнасят до преодоляване на стигматизирането на фалиралите фирми, даване на втори шанс на длъжниците и най-важното - уеднаквяване на процедурите по несъстоятелност в страните от ЕС.

Заклучение

Анализът на четирите маски на несъстоятелността позволява да се направи изводът, че именно поддържането на ниска степен на институционализация на несъстоятелността прави възможна социалната подмяна на нейното предназначение. Нещо повече. Социалната подмяна на институцията „несъстоятелност” освен като следствие паралелно се проявява и като причина за конфликти и конфликтни зони в българското общество (реално предизвикателство за продължаване на изследовател-

ските търсения). Няма място за съмнение, че всяко забавяне на хармонизацията на българското законодателство по несъстоятелност с европейското ни отдалечава от възможността за преодоляване на маските на несъстоятелността.

В най-близка перспектива е необходимо: първо, бързо синхронизиране на българското законодателство по несъстоятелност с европейското (не на парче, а цялостно); второ, уеднаквяване на съдебните процедури с европейските; трето, повишаване на нормата на несъстоятелността; четвърто, постепенно преодоляване на стигматизацията на обявените в несъстоятелност търговци с цел стимулиране на предприемачеството и бизнеса в България.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Бонева, Ив. (1999). Ликвидната криза през 90-те години и опитите за нейното преодоляване. В: Икономиката на България през 90-те години, С.

Бурлакова, Т. (1995). Оздравяване чрез изолация. Икономически живот, бр. 25, 19 юли.

Вълчев, М. (1990). Несъстоятелност и ликвидация на фирмите според Указа за стопанска дейност, С.

Вучева, Х. (1996). Ликвидацията с днешна дата. Делова седмица, бр. 22.

Ганев, В. Историческото развитие на несъстоятелността в главните негови моменти - Годишник на Софийския университет: Юридически факултет. X-XI, 1913 - 1914.

Георгиев, А. (1995). Несъстоятелност и банкрут. Търговско право, бр. 3.

Георгиев, К. (1996). Ликвидацията и изолацията. Делова седмица, бр. 28.

Големинов, Ч. (1995). Уреждане на лоши кредити спрямо българските банки, ИК „Сиби”, С.

Градев, Д. (2010). Стигма и личностна биография, Изток-Запад, С.

Маданска, Н., Б. Николова (2010). Производство по несъстоятелност: материалноправни, процесуални и регистърни въпроси, ИК „Сиби”, С.

Рачев, Ф. (2005). Търговска, банкова и застрахователна несъстоятелност, Сиела, С.

Стратиев, В. (1997). Бавните приватизатори са най-добрите ликвидатори. Банкеръ, бр. 39.

Сугарев, Е. (1996). Банковата система като механизъм за разграбване, С.

Becker, C. (2005). Insolvenzrecht, Köln.

Council Regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings; Official Journal L 160, 30/06/2000 P. 0001-0018.

Feinstein, I. Bankruptcy - www.voltman.com/information/bankruptcy.htm.

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАМЕНА ИНСТИТУТА БАНКРОТСТВА В БОЛГАРИИ ПОСЛЕ 1989 ГОДА

*Мария Стоянова**

РЕЗЮМЕ В статье рассматривается одна актуальная проблема болгарской исследовательской и социальной практики - социальная замена банкротства после 1989 года. На основе статистических и эмпирических социологических данных представлены четыре маски банкротства - маска опозорения (стигматизации), маска приватизации, маска умышленного банкротства, маска преодоления стигматизации. Автор защищает тезу о том, что социальная замена возможна из-за низкого уровня институционализации банкротства в Болгарии и несинхронизирования нашего законодательства в области банкротства со соответствующим законодательством Европейского Союза. В статье также приводятся обобщения и предложения для преодоления существующих практик.

* Доц. д-р, Кафедра „Экономическая социология”, Университет Национального и Мирового Хозяйства; e-mail: m.stoyanova_53@abv.bg.

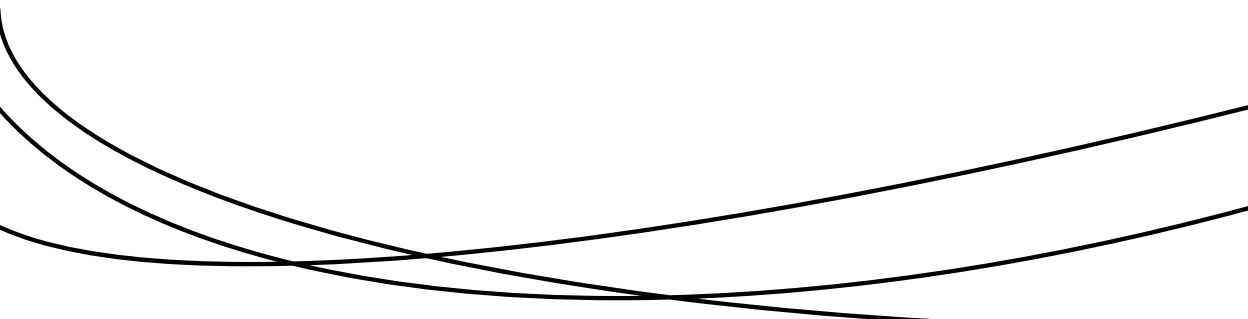
SOCIAL REPLACEMENT OF INSOLVENCY INSTITUTION IN BULGARIA AFTER 1989

*Maria Stoyanova**

SUMMARY The article discusses a current problem of Bulgarian research and social practice - social replacement of insolvency after 1989. Four masks of insolvency - the mask of disgrace (stigma), the mask of privatization, the mask of fraudulent insolvency, and the mask overcoming stigma are presented on the basis of statistical and empirical sociological data. The thesis that social replacement is possible because of the low level of institutionalization of bankruptcy in Bulgaria and the lack of synchronization of insolvency legislation with the EU legislation in this area is being advocated. Summaries and suggestions for overcoming the existing practices have been provided.

* Ass. Prof., PhD, Economic Sociology Department, University of National and World Economy (UNWE); e-mail: m.stoyanova_53@abv.bg.

**РАЗВИТИЕ НА СТАТИСТИЧЕСКАТА
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**

РОЛЯТА НА УСПЕШНАТА КОМУНИКАЦИЯ ОТНОСНО СТАТИСТИЧЕСКАТА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ДОВЕРИЕТО НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ И РЕСПОНДЕНТИТЕ

*Антоанета Илкова**

В края на май 2013 г. в Берлин се проведе конференция на ИКЕ на ООН по проблемите на комуникацията относно статистическата информация, в която участваха представители на 35 статистически и други организации от цял свят.

Конференцията е регулярна и включва обсъждане на текущите и бъдещите инициативи в областта на комуникацията, свързана със статистическите продукти и услуги, споделяне на добри практики и иновационни идеи за осъществяване на бъдещи комуникационни дейности. В работата на конференцията бяха очертани най-важните съвременни тенденции в областта на комуникациите.

I. Преминаване от печатни към електронни публикации

При откриването на конференцията г-жа фон Опелн-Бронковски, ръководител на дирекция „Стратегия, международни отношения, изследвания и комуникации” в статистическата служба на Германия (DESTATIS), в приветствената си реч към участниците подчерта значението на успешната „комуникация относно статистическата информация”, която през 2010 г. заменя дейността „разпространение на данни”, като изясни разликата между традиционното разпространение и комуникацията, свързана със статистическата информация, при която активна роля имат и потребителите. В резултат на комуникацията с тях статистическите служби разбират пряко техните изисквания, препоръки и потребности. Отбелязано беше, че при една ефективна комуникация се получават много добри продукти и услуги (наистина потребителски ориентирани) и се взимат успешни решения относно производството на статистически данни и каналите за разпространението им. Подчертана беше необходимостта от допълнителни усилия от страна на експертите в комуникаци-

* Главен експерт в отдел „Административно обслужване“, НСИ; e-mail: ailkova@nsi.bg.

ята с потребителите. Споделен беше опитът на DESTATIS в общуването с потребителите по време на последното преброяване на населението. Очертани бяха основните групи комуникационни партньори на DESTATIS и използваните различни комуникационни средства при общуването с тях.

Проф. д-р Кристофър Строк, управляващ директор на водещата в Германия компания за стратегически проекти HERING SCHUPPENER, очерта най-важните цели в развитието на комуникацията. Той определи добрата репутация като ключов елемент за стабилността на взаимноизгодни отношения между дадена статистическа организация и нейните потребители. Подчертано беше значението на процеса за определяне на целите за постигане на резултати, както и определяне на потенциала, който е нужен на организацията за постигането на набелязаните цели. Необходимо е да има яснота кои цели на статистическата организация се нуждаят от подкрепа с комуникационни средства. Същевременно е необходимо повече експерти от системата да бъдат включени в процеса на комуникация относно статистическата информация. Изтъкнато беше, че не статистическите служби трябва да определят какво искат да получават потребителите, а потребителите да определят какво да се произвежда. Направено беше обобщение, че не трябва да се забравя формулирането на целта, тъй като няма прогрес без ясно определена цел.

Статистическата дирекция към ООН направи презентация за използването на Statistical Data and Metadata eXchange (SDMX) при обмена на данни по Millennium Development Goals Indicators между националните статистически служби и международните агенции. Целта, която си поставят, е да се започне с малък и несложен проект, при който докато се работи с няколко основни инструмента и малък набор от показатели, да се изгради доверие и разбиране сред потребителите в страната, както и в края на изпълнението на проекта да има визия, която да показва, че организацията има знания и средства да се развива. Технически проектът представлява средство за редистрибуция и визуализация на национални данни, чрез който потребителят получава автоматично данни от регистрите на отделни страни, което улеснява анализа на данни.

Фондът на ООН за населението (UNFPA) представи инструмента „Анализ на състоянието на населението” (Population Situation Analysis (PSA), който е концептуално и методическо ръководство и изразява ангажимента, поет от UNFPA, за включване на показателите: динамика на населението, репродуктивно здраве и равенство между половете в националните стратегии за развитие при изрично спазване на правата на човека. Издаденото през 2011 г. ръководство - първоначално като традиционна публикация, е послужило като основа на съдържанието на създадения през 2013 г. интерактивен уебсайт. За да бъде достъпен за по-широка аудитория, съдържанието на сайта е преведено на английски, френски, руски, испански и арабски език.

UNFPA представи и уебплатформата POPClimate, която има за цел да обедини в една световна общност производителите на данни за климата, учени, политици и практики, за да се създадат условия за по-добро разбиране на данните за изменението в климата и адаптация на пространствения анализ на данните от преброяванията на населението.

В презентацията на статистическата служба на Словения беше обоснована необходимостта от използване на видео за комуникация с външни потребители. Новинарските компании например разпространяват информация, като използват комбинацията между публикуването на текст и статични изображения в печатни издания с информация, публикувана на уебсайтове, и използването на аудио- и видеофайлове. Тези мултимедийни техники имат съществено отражение върху комуникацията с публиката. Това се отнася не само за медийните институции, но и за всяка друга организация, чиято мисия е разпространение или обмен на информация. Следователно новите комуникационни канали са важно предизвикателство за националните статистически служби. Едно от предизвикателствата пред тях е поддържане на стабилност в производството на статистически данни, което помага да се убедят потребителите и доставчиците на данни да се доверяват безусловно на качеството на статистическите продукти и услуги. Накратко, статистическите служби трябва да насочат вниманието си към растящото многообразие от комуникационни канали.

Подчертано беше, че в словенската статистическа служба се работи статистическата информация да бъде интересна и разбираема от широката общественост. За целта статистиците трябва да използват обикновен, разговорен език при интерпретацията на статистически данни за публична консумация вместо специализирания професионален език. Потребителите не са достатъчно статистически грамотни, за да разбират смисъла на чисто статистическите данни, от което произтича задължението при публикуването на официалната статистика да се използват атрактивни средства. Видео като канал за комуникации с потребителите вече активно се използва и дава положителни резултати. Видеозаписите (само на словенски език) обикновено се публикуват на сайта на словенската статистическа служба около три часа след провеждането на пресконференциите.

Целите на публикуването на тези видеоклипове на уебсайта на словенската статистическа служба са:

- Разпространение на записи, които са интересни за различни групи потребители
- Възможност на журналистите за достъп след пресконференция до представената статистическа информация, която ги подпомага при изясняване на допълнително възникнали въпроси
- Достъп на журналистите, които не са могли да присъстват на събитието
- Достъп на младите статистици с образователна цел
- Документиране на събитието в случай на неправилно използване или злоупотреба с данни от журналисти. Според словенския закон за медиите статистическата служба има право на отговор или корекция на публикуваната информация
- Архивиране на записите от събитията.

Публикуването на видеозаписи от пресконференциите започва през 2011 година. Въпреки че презентациите са достъпни на уебсайта на словенската статистическа служба, желанието от страна на журналистите да присъстват на пресконференции остава непроменено. Същевременно този канал може да се използва за обясняване на резултатите от

статистическите изследвания на журналистите, като им се показва как да тълкуват данните. Тези видеоматериали се публикуват едновременно с публикуването на прессъобщенията.

Окуражени от този опит, в словенската статистика вече се използват и кратки видеоизявления (1.5 - 3 минути) на статистиците - автори на информацията. С обикновени изречения и термини те обясняват акцентите на статистиката, като използват най-малко числа (доколкото е възможно) и като се запазва информативността на изявлението. За да бъде представена информацията във вид на естествен разговор, служител пиар задава два-три въпроса, на които статистикът отговоря кратко.

Националната статистическа служба на Обединеното кралство представи своя опит в областта на преминаването от печатни към уеббазирани електронни публикации. Подчертано беше, че необходимо условие за успех при прехода е първоначално да се разработи цялата система от уеббазирани публикации и след това да се пристъпи към редуциране на традиционните печатни и електронни издания. Беше отбелязано, че преходът към уебпубликуване изисква адекватни инвестиции в персонала, като се повишава квалификацията на специалистите, подкрепени от ангажимент да се инвестира в непрекъснати подобрения. Подчертано беше, че преходът от печатни към уеббазирани публикации изисква много и трудна работа за промяна на културата на работещите в институцията, която изисква от участниците усвояването на цифров начин на мислене. Целта, от която се ръководи статистическата служба при осъществяването на тази трансформация, е да се разшири достъпът на широката общественост до резултатите от статистическата дейност, както и да се предостави по-голяма яснота по отношение на използваемостта на каналите за комуникация, свързана със статистическите продукти и услуги.

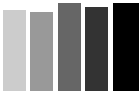
Особено внимание се отделя на ключовите аспекти на този преход - например използването на софтуерни програми за цифрово преобразуване, възможностите за разпространение на информацията чрез уебпубликуването, проблемите, които възникват в процеса на трансформацията, резултатите и поуките от прехода.

II. Промени в комуникациите

Националната статистическа служба на Обединеното кралство (ONS) направи две презентации относно дейността си по промяна на средствата и каналите за комуникация с потребителите. В първата от тях беше представена информация как се използват интерактивни графики, видео и инфографики за разпространение на статистически съобщения и как се подобрява разбирането на статистическите данни от страна на различните потребителски групи. Специално бяха изтъкнати ползите от използването на инфографики за илюстриране и създаване на „истории“ за данни. Демонстрирани бяха конкретни видеоматериали и беше отбелязано, че съчетаването на видео и инфографики прави комуникацията с потребителите още по-ефективна. Беше подчертано, че новите технологии са направили по-лесно и по-рентабилно използването на интерактивните средства за визуализация в комуникацията. Ползата от въвеждането на новите средства за интерактивна комуникация се съдържа във възможността за производство на интригуващо съдържание, което дава на потребителите широк набор от възможности за избор на най-удобното средство за различните групи потребители.

От 2011 г. са публикувани над 130 инфографики и видеоматериали по статистически теми и е получена обратна информация за тях от различни потребителски групи: учителите ги използват при провеждането на учебни занятия; медиите - при публикуването на онлайн материали, а журналистите използват графиките повече от традиционните средства при изготвянето на прогнози. Потребителите изразяват голямо задоволство от използването на социалните мрежи като средство за комуникация относно статистическата информация (особено на графиките).

Във втората презентация Националната статистическа служба на Обединеното кралство представи акцентите при преминаването от традиционните средства за визуализация на данни към нови платформи. Чрез използването на HTML5 статистическата служба произвежда привлекателни и разбираеми визуализации на сложни статистически въпроси, използващи наличните статистически данни. Беше отбелязано, че новите технологии дават възможност за производство на модерни визуализации

на статистическите данни с широко обществено одобрение. Възможностите, които визуализациите дават за публикуване на различна по вид статистическа информация - текст, метаданни, кратки анализи, прогнози, данни и т.н., представляват огромна възможност за разширяване на броя на удовлетворените потребители.

Презентацията на ЮНЕСКО (UNESCO) беше насочена към привличането на нови потребители, като се използват нови визуализационни средства. Подчертано беше, че сайтът на ЮНЕСКО е основен източник на информация за над 200 страни и територии. Присъстваше информацията относно дейността в сферата на визуализирането на данни, като основната цел, поставена при разработването на визуализационни средства, е да се привличат и задържат потребителите. Организацията добавя интерактивни функции към публикуваните графики, илюстриращи определени статистически данни, както и започва да създава т.нар. истории - например „61 милиона деца по света не ходят на училище”. Целта на организацията е да се предоставят повече изследователски възможности и средства за използване на информацията. С цел повишаване на привлекателността на данните за определени групи потребители в ЮНЕСКО са разработили нов „забавен” продукт - игра на пол и образование (Mind the gap: Gender and Education - <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/mind-the-gap.aspx>), предназначен за по-младата аудитория. Подчертано беше, че всички тези усилия са довели до увеличение на броя на потребителите на статистически данни на уебсайта на ЮНЕСКО.

Представителят на Федералната статистическа служба на Швейцария отбеляза значението на мобилните устройства като средство за достъп до информация особено по време на път. В презентацията беше акцентирано, че само редианът на традиционните сайтове вече не е достатъчен като средство за достъп до огромното количество информация в интернет и като отговор на предизвикателствата на нарастващото използване на мобилни устройства за достъп до информационните потоци. Необходимо е да се направят по-съществени промени в съдържанието на публикуваната информация в сайта на статистическата служба с цел осигуряване на независимо управление и достъп чрез различни

каналите и устройствата, с което да се гарантира използването на съдържанието при заявки за търсене в информационните потоци. Същевременно беше подчертано, че значението на традиционните публикации и онлайн продуктите се запазва. Целта е обогатяване на каналите за комуникация, а не подмянето им, тъй като от изключителна важност е потребителите да достигат до пълното съдържание на информацията. Затова и услугите, предоставяни от статистическите служби, трябва да бъдат насочени именно към подпомагане на потребителите в намирането на търсените от тях данни.

Статистическата служба на Канада представи своя опит при прилагането на нов подход при онлайн комуникация и взаимодействие между служителите и потребителите. В момента сайтът им е най-богатият правителствен информационен портал, който съдържа над 8 милиона страници с информация за различни аспекти от живота на канадското общество и регистрира над 20 милиона посещения на година. Целите, които си поставя статистическата служба, са насочени към намирането на ефективен начин за по-широка комуникация с потребителите. Статистическата служба упълномощава част от своите служители да публикуват информация относно статистически проекти и програми в обществени електронни медии. Тя също насърчава заинтересуваните страни и широката общественост да коментират онлайн съдържанието на информацията. Освен това се използват и безплатните социални медийни платформи (Twitter, Facebook и YouTube). Споделено беше, че първоначално е имало отрицателно отношение към социалните медии като средство за забавление на тийнейджърите, а не като канал за разпространение на информация, който да отговаря на имиджа на държавна институция. Впоследствие, след бързото разширяване на интернет общността, става ясно, че социалните медии предлагат ново измерение на комуникацията чрез насърчаване на обмен на информация в реално време. Програмата на статистическата служба на Канада относно използването на социалните медии се оказва изключително успешна.

Представителят на Грузия акцентира върху използваната цифрова

стратегия при разпространението на данни: онлайн въпросници, бази данни от административни източници и различни канали за предоставяне на данни като например съобщения за пресата, андроид, PC-Axis за уебразпространение, национална система за архивиране на данните и бизнес портал. Създаден е и онлайн форум и страница във Facebook, където потребителите могат да обменят своите виждания за публикуваните от грузинската статистическа служба данни, да задават въпроси или да поръчват данни. Беше отбелязано, че чрез тези уеббазирани средства за визуализация дейността на службата става по-прозрачна и нараства доверието на потребителите в нея. Независимо от постигнатите добри резултати продължават да се провеждат регулярните изследвания за удовлетвореността на потребителите и срещи с представители на различните потребителски групи.

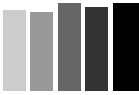
Представителят на Бюрото за преброяване на САЩ запозна участниците с новата правителствена стратегия за разпространение на информация чрез различни дигитални платформи. Като част от правителствената структура Бюрото е задължено да подобрява достъпа на потребителите до статистическите данни, като използва информационно насочен и потребителски ориентиран подход. Беше подчертана важността при разработването на новите платформи за комуникация да се има предвид използването на мобилни устройства за онлайн достъп до статистическата информация (т.е. информацията да бъде адаптирана и за достъп от мобилни устройства). Реализират се нови дигитални инициативи, включително нови мобилни приложения, онлайн портали и обновяване на сайта. Поставен беше акцент върху значението на вътрешните комуникации в Бюрото и бяха приведени примери за прилагането на новата мисия на Бюрото - „яснота при данните”.

III. Разбиране и отговаряне на потребителските нужди и изисквания

Националната статистическа служба на Обединеното кралство представи предизвикателствата и възможностите за идентифициране и отговор на нуждите на потребителите. В Обединеното кралство потребителите и респондентите на статистически данни са различни - в зави-

симост от своите интереси, среда и възприемане на статистическата информация. Това създава среда, богата на възможности за ангажираност на потребителите към комуникацията на данните и оценката им. През октомври 2012 г. е създадена работна група за разработване на възможности за развитие и споделяне на добри практики в рамките на Националната статистическа система (НСС). Текущите приоритети в работата на екипа са насочени към подобряване на комуникацията относно статистическата информация и разбиране и отговаряне на потребителските нужди и изисквания. Екипът работи в тясно сътрудничество както със статистическите отдели, така и с различни потребителски групи. Дейността му е насочена към събиране на обратна информация относно статистическите публикации и по-точно, как се ползват и разбират от определени потребителски групи. Това се прави с цел да се направят подобрения в съдържанието, формата и каналите за разпространение на статистическите издания. Екипът инициира провеждането на семинари и конференции в рамките на Националната статистическа система, на които да се споделят добрите практики и подходи. Работи се и за създаването на библиотека за ресурсите, добрите практики, инициативите и примерите при посрещането на потребителските нужди и изисквания. Работната група е отговорна и за изграждането на директна връзка между НСС и потребителските групи, като партньорството цели да осигури производството и предоставянето на качествени статистически продукти и услуги, които отговарят на потребителските изисквания. Презентацията съдържа и конкретни примери за използване на различни онлайн средства за идентифициране на различните видове поведение и потребности на потребителите.

Представителят на френската статистическа служба (INSEE) фокусира вниманието върху опита им в получаването на обратна информация от потребителите. Преди създаването на интернет мрежата се е налагало потребителите да бъдат питани директно, когато е било необходимо да се получи обратна информация. При сегашните условия този вид комуникация не е ефективна и това налага да се промени подходът за събиране на информация за потребителите. Въз основа на натрупания опит,

постигнат през изминалите шест години, са направени следните изводи:

- Събирането на обратна информация се извършва само по няколко статистически теми, тъй като подготовката, събирането и анализирането на получената информация по всички статистически теми включва големи по обем и разнородност дейности. Проучванията се извършват за 6 - 10 теми годишно.

- Всяка година се избира нова тема, за да се обхванат възможно повече статистически области, тъй като осъществяването на промени в дадена статистическа област изисква повече време от една календарна година. Това се налага от обстоятелството, че сътрудниците от съответния статистически отдел не биха одобрили всяка година да са обект на проучване.

- Тясно сътрудничество с експертите на съответните статистически отдели, за които се провежда проучването. В случаите, когато те не желаят или нямат време да участват в проучването относно тяхната статистическа тема, не се провежда такова проучване.

- Необходимо е интервюиране не само на потребители специалисти, но и на начинаещи потребители, които познават малко или никак статистическата дейност и не използват статистическите продукти и услуги. Това условие е важно, тъй като потребителите специалисти и начинаещите потребители дават различна обратна информация - първите дават идеи за разширяване на продуктите и услугите, докато вторите дават идеи за увеличаване на броя на потребителите чрез подобряване на възможностите за достъп и разбираемост на информацията.

- Необходимо е да се интервюират потребители от различни професии - но само от тези, които са свързани с изследваната статистическа област.

- Да се използват няколко метода за събиране на обратна информация от потребителите относно проучваната статистическа тема.

- Използване на получената обратна информация за дефиниране на бъдещите действия. Тази дейност се осъществява в тясно сътрудничество с експертите от отделите, които разработват и осигуряват данни за съответната статистическа тема.

- Необходимо е обявяване на резултатите от проведеното проуч-

ване и набелязаните бъдещи действия, като с тях се запознават служителите в статистическата служба, потребителите, които са дали обратната информация, и широката общественост.

- Проучването на потребителското мнение не е статистическо изследване и целият процес от първата среща за дефиниране на действията по проучването до получаването на първите резултати не трябва да превишава няколко месеца. Срокът за подготвяне на окончателен анализ и план за бъдещи дейности не трябва да превишава една година.

В презентацията на статистическата служба на Русия бяха отбелязани предизвикателствата, породени от увеличеното търсене на статистическа информация, както и беше представена дейността и усилията на работещите в Центъра за информация и публикации за справяне с тези предизвикателства. В Центъра работят 25 експерти. Той е създаден допълнително, тъй като Руската федерална статистическа служба като бюджетна организация по закон няма право да осъществява търговска дейност. В Центъра се осъществяват дейностите по подготовката на статистическите издания - редакция и превод на всички статистически публикации - печатни и електронни, разпространението им, както и маркетинговата дейност. Екипът на Центъра работи в тясно сътрудничество с 82 регионални офиса, които предоставят помощ на потребителите при търсенето и използването на уеббазирани продукти и услуги, както и провеждат статистически изследвания по поръчка на външни клиенти. Представена беше и дейността по провеждането на различни проучвания на удовлетвореността на потребителите, както и на тяхната оценка на предлаганите статистически продукти и услуги. Тези проучвания позволяват да се анализират очакванията на потребителите и нивото на тяхната удовлетвореност.

Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) представи своя подход в разбирането на нуждите на потребителите въз основа на проучване, проведено наскоро. Презентацията наблегна на значението на лесния достъп до данните, както и на търсенето от страна на потребителите на помощ за разбирането и използването на наличната информация. Отбелязано беше, че е необходимо да се признае

постоянната промяна в нуждите и търсенето на потребителите, както и необходимостта организациите да събират обратна информация, за да се гарантира осигуряването на адекватни, адаптирани към нуждите на различните потребители данни и средства за тяхното разпространение. Представена беше и обърната пирамида, която показва съотношението между различните потребителски групи и продуктите и услугите, които те ползват и търсят. Бяха показани и няколко конкретни инициативи на ОИСР, адресирани към удовлетворяване на потребителските изисквания и препоръки - изграждане на потребителски ориентиран статистически портал за достъп до всички данни и публикации на ОИСР, а също създаване на набор от дефиниции, правила и препоръки относно съдържанието на данните и политиката за публикуване на информацията. Предстои провеждането на детайлно изучаване на удовлетвореността на потребителите от бизнес средите, библиотеките и академичните среди, като се използват различни форми на дискусии. Целта е да се разработят услуги, насочени към по-ефективно използване на данните на ОИСР от страна на тези потребители в тяхната работа.

Презентацията на Националната статистическа служба на Обединеното кралство беше насочена към ангажираността и участието на заинтересуваните страни в процеса на комуникация относно статистическата информация. Акцентът беше поставен върху създаването на нова стратегия за въвличане на заинтересуваните страни - потребители, респонденти, партньори, спонсори, служители на статистическата служба, други служби - Евростат, ОИСР и др., при осъществяване на комуникационните цели, при намирането на различни опции за предоставяне на данни, както и за постигане на по-добри резултати в сферата на комуникациите. Организацията отбелязва, че тази нова стратегия е демонстрация на желанието на статистическата служба да въведе по-гъвкав подход по отношение на потребителите, който се адаптира към променящите се взаимоотношения и включва участието на по-широк кръг от потребители на статистически данни. Службата подчерта намерението си за провеждане на все по-активна и ориентирана към вземане на решения политика.

Представителят на американското министерство на земеделието сподели опита, който имат, в получаването и използването на обратна

връзка с различни групи потребители и респонденти на данни. Беше отбелязано, че въз основа на този опит министерството има желание да се увеличат възможностите за комуникация с потребителите на данни и с респондентите с цел събиране на обратна информация. Подчертано беше, че въпреки наличието на множество начини и средства за осъществяване на обратна връзка, американското министерство на земеделието се фокусира върху тези инструменти, за които смята, че са най-ефективни. Беше отбелязано, че министерството има намерение да организира постоянна дискусия, в която да бъдат въвлечени колеги, отговорни за комуникациите, в други правителствени и неправителствени служби с цел обмен на добри практики и постигане на успехи при комуникацията с потребителите.

Представителят на МВФ фокусира своята презентация върху повишаване на значението на макроикономическата и финансовата статистика за потребителите. Беше отбелязано, че оптимизирането на стойността на предлаганата статистическа информация за потребителя изисква задоволяване на специфичните индивидуални потребности за данни на различните групи потребители. Това може да се осъществи като се гарантира на крайния потребител персонализиране, което изисква разработване на гъвкави и адаптивни инструменти. А това, от своя страна, може да се комбинира в известна степен с диференциация на потребителя, като се предоставят опции за самостоятелен избор в базата данни, които са проектирани така, че да отговорят на потребностите на широк кръг потребители.

IV. Добри практики в комуникацията, свързана с метаданните

Националната статистическа служба на Обединеното кралство представи опита си при комуникацията чрез методологията за провеждането и обхвата на преброяването на населението и жилищата през 2011 г. в Англия и Уелс. Осъществяването на комуникационните дейности обхваща дълъг период - около 5 години, на базата на Комуникационна стратегия на преброяването. Стратегията очертава два основни канала за популяризиране на методологията на преброяването: печатни публикации, насочени към широката общественост, които обясняват на

разбираем език основните етапи в работата на статистическата служба, както и задълженията на респондентите; и интерактивни, и „лице в лице” срещи с респонденти и потребители. Дейността включва широка популяризация на преброяването на населението, като се провеждат множество интерактивни срещи и работни дискусии. Срещите, публикациите и посланията са били насочени както към широката аудитория с минимални статистически знания, така и към статистическата общност. В резултат на това статистическата служба на Обединеното кралство отбелязва нарастване на броя на по-информираните и по-ангажираните към процеса потребители и респонденти, както и повече доверие към методите и организацията на преброяването.

Представителят на статистическата служба на Дания очерта основните принципи за комуникация чрез методологиите на статистическите изследвания и посочи предизвикателствата в тази област. Бяха представени инициативите и политиката на службата при комуникацията с потребителите. В новия комуникационен проект, започнал през пролетта на 2013 г., участват представители на отделите - автори на статистически данни, експертите, които разработват метаданните, и експерти от отдела по комуникации и връзки с потребителите. Беше отбелязано, че най-голямото предизвикателство е да се намерят начини и средства за по-ефективно разпространение на методологията, както и да се разработи по-прецизна и последователна система за документиране. Сайтът на датската статистическа служба е с нова потребителски ориентирана версия. Всички техни статистически продукти и услуги са включени в т.нар. „Декларация за качество”. Декларацията периодично се обновява в съответствие с настъпили промени, както и с цел да отговаря на изискванията на потребителите. Статистическата служба на Дания приема нова политика за комуникацията с потребителите по отношение на грешките и коригираните данни. Тази политика е приета отчасти като резултат от получаваната критика от страна на потребителите във връзка с публикуването на коригирани данни. Някои от големите групи потребители твърдят, че трябва да се използва сайтът много по-бързо и по-активно, за да се информират потребителите за възникване на проблем с данните. В

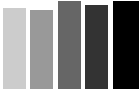
датската статистическа служба са преценили, че критиките са заслужени и са решили да подобрят ситуацията. Съгласно новата политика, когато се открият и коригират грешки, се публикуват съобщения на началната страница на сайта, изпращат се съобщения по електронната поща до абонатите, в които се информират за възникналия проблем и също, че ще получат копие с ревизираните данни. Тази политика се оказва успешна и допринася много за повишаване на доверието в институцията.

Норвежката статистическа служба представи принципите на равен достъп на всички потребители до статистическите данни и запазване на политическа независимост при разпространението на статистическата информация, както и предизвикателствата, които срещат при спазването им. Всички изключения от тази политика са публикувани на сайта на норвежката статистическа служба в рубриката „За статистиката”. Беше акцентирано, че е необходимо тясно сътрудничество между отделите, отговорни за комуникациите, качеството, метаданните и правните дейности, с цел предоставяне на актуална и навременна информация и еднакво отношение към различните групи потребители. Това е взето под внимание с оглед на следващата партньорска проверка за спазване на Европейския кодекс, която ще се проведе през 2014 година.

V. Бъдещи идеи за ефективна комуникация, свързана със статистическата информация

В първата презентация представителят на Евростат подчерта необходимостта от по-широко популяризиране на Европейската статистическа система (ЕСС) и на нейната статистическа дейност, както и на разликата в качеството на данните, публикувани от ЕСС и от други източници. За справянето с предизвикателствата при комуникацията с потребителите, които ЕСС среща, Евростат разработва общ дизайн, който включва различни продукти за идентичност на ЕСС, включително ново лого, специален уебсайт и изготвяне на годишен доклад за дейността на ЕСС.

Втората презентация на Евростат акцентира върху опита им за съксяване на дистанцията между висшето ръководство и персонала, чрез въвеждане на Advent Calendar, в който се публикуват ежедневни лични статии, написани от топмениджърите.

Презентацията на статистическата служба на Нова Зеландия се фокусира върху значението на вътрешните комуникации. Подчертано беше, че често вътрешните комуникации са „бедният роднина“ на комуникациите с потребителите и невинаги се оценява важноста на ефективността им за привличането на статистиците в комуникацията с потребителите. Повишаването на ангажираността на експертите и проявяването на разбиране към дейностите по комуникация относно статистическите данни е изисквало от организацията полагането на много усилия за създаването на „историята“ на статистическата служба, за подпомагане на експертите, които да могат да защитят промените, разработването на инструменти и създаването на вътрешна среда, която да даде възможност за създаване на външна „история“. Вътрешната аудитория (служителите) трябва да бъде убедена във важноста на промените в комуникацията с потребителите, преди да се пристъпи към убеждаване на външната аудитория (потребителите и респондентите). Положително настроените и ангажираните служители са най-добрите защитници на институцията.

Европейската централна банка представи начините за подобряване на комуникацията на статистиката, основани на най-добрите практики. Презентацията се фокусира върху представянето на статистическата информация в електронни публикации, насочени към англоговорящите, на които английският език не е майчин. Тези публикации позволяват на потребителите да възприемат необходимите им статистически данни. Подчертано беше, че добрата комуникация относно статистическите данни допринася за изграждане на обществена подкрепа и доверие в статистиката, както и за постигането на финансова стабилност и провеждането на разумна икономическа политика. Дадени бяха идеи за бъдещи дейности в областта на комуникацията на статистическите данни, които да бъдат съобразени с нивото на различните групи потребители. Акцентирано беше върху значението и на следните дейности в областта на комуникацията относно статистическите данни: адаптирането на статистическите продукти за мобилни устройства; използването на социалните медии, което прави онлайн статистическите продукти лесни за употреба; комбинирането на карти и графики на най-често използваните

статистически данни и използването на визуализация при представянето на статистическата информация.

Представителят на статистическата служба на Китай сподели опита и практиката, които имат, при оценяването на перспективите на традиционните медии при комуникацията, свързана с данни, ролята на нови медийни платформи и практики в обучението по статистика за различните медии и компилиране на вътрешни и външни стратегии. В презентацията беше отбелязано също, че наред с традиционните медии, които все още са ценни в комуникацията, свързана със статистически данни, организациите трябва да разработват по-привлекателни продукти, за да отговорят на нуждите на по-младата аудитория. В статистическата служба на Китай разработват продукти за мобилни устройства (съвместими с различните операционни системи), софтуер за чат, peer-to-peer комуникация с широката общественост, мултимедия и т.н., чрез които потребителите ще имат достъп до най-новите данни в реално време.

Статистическата служба на Канада представи нови подходи за подкрепа, насърчаване и управление на комуникациите в рамките на организацията. На служителите им се предлага възможност да обсъждат различни теми и области от статистическата наука, от дейността на службата и др. и да предлагат иновационни решения за преодоляване на предизвикателствата и промените, пред които организацията е изправена. Очертани бяха съвместните инструменти, предназначени да генерират иновационни идеи - провеждането на „Големи идеи за промени”, конференции и изграждането на вътрешен „Канал за иновационни предложения” в рамките на службата.

Представителят на статистическата служба на Мексико запозна участниците с нови идеи за сътрудничество с потребителите и респондентите. Той акцентира, че информацията е горивото на XXI век и е необходимо да бъде изобретен автомобил, който ще се движи с това гориво. С други думи, необходимо е статистическите служби в тяхната дейност да бъдат гъвкави и да се съобразяват с променящото се общество и с все по-големите изисквания на различните групи потребители. В статистическата служба на Мексико наред с традиционните канали за

разпространение на статистическата информация разработват нови интерактивни продукти и услуги, които са съобразени с различните групи потребители (например имат обособен портал само за респондентите, с различно лого), използват социални медии, официален блог на институцията и други. В статистическата служба на Мексико е обособен център за подпомагане на потребителите, в който 25 експерти на две смени, вкл. събота и неделя, отговарят на потребителски запитвания по телефон, електронна поща, на място и по т.нар. онлайн чат, до който потребителите имат директен достъп, без да е необходимо да се регистрират на сайта на службата.

VI. Заключение

В резултат на проведените дискусии бяха очертани основните насоки за усъвършенстване на комуникацията относно статистическата информация:

- Използване на комплексен подход при производството на електронни продукти. Комплексният подход е насочен към качествено нови решения, базирани на ново разбиране на сложните ситуации.
- При публикуване на статистическа информация чрез интернет страници на правителствени органи е от изключителна важност да се оповестява, че официалната статистика е независима от правителството.
- Насърчаване на новите онлайн инициативи, като се използват различни подходи за популяризирането им.
- Използването на инфографиките може да бъде изключително полезно при обяснението на данни на различните групи потребители, но те трябва също така да се използват за създаване на визуална идентичност на статистическата служба в ума на работещите в съответната институция.
- Графиките и видеоматериалите са важни за комуникацията, свързана със статистическата информация, но винаги преди да се започне работа по тях, експертите трябва да имат напълно разработена история за данните, продуктите или услугите, които ще се представят.

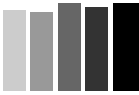
- Необходима е промяна в културата на служителите, които произвеждат статистическата информация, тъй като в повечето случаи те не се интересуват от по-нататъшния процес на разпространение на данните (за тях това е загуба на време). Осъществяването на такава културна промяна може да се окаже трудно и затова е важно да се разработва успешна стратегия за вътрешна комуникация.

- Респондентите са изключително важен елемент при комуникацията относно статистическата информация. Необходима е тясна връзка с респондентите, за да бъдат убедени в ползите от общуването със статистическите служби.

- Важно е да се намерят нови начини за убеждаване на хората да отговарят на статистическите проучвания и самите мениджъри по комуникации трябва да бъдат активни за увеличаване на процента на отговорилите. Един от начините за достигане до респондентите е използването на помощ от браншовите организации.

- Необходим е баланс между разработването на статистически продукти и приложния програмен интерфейс, така че да се предоставя лесен и безплатен достъп на потребителите до тях.

Постигнатите успехи при добрата комуникация както вътре в организацията, така и с потребителите и респондентите, подпомагат ръководството на съответната организация да взима решения при необходимост за промяна на каналите за разпространение от традиционни към нови и да произвежда и предоставя потребителски ориентирани продукти и услуги.

РОЛЬ УСПЕШНОЙ КОММУНИКАЦИИ, ОТНОСЯЩЕЙСЯ К СТАТИСТИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ДОВЕРИЯ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ И РЕСПОНДЕНТОВ

*Антоанета Илкова**

РЕЗЮМЕ В конце мая 2013 года в Берлине провела конференция ЕЭК ООН по проблемам коммуникации, относящейся к статистической информации, в которой приняли участие представители 35 статистических и других организаций со всего мира.

Конференция является регулярной и включает в себя: обсуждение текущих и будущих инициатив в области коммуникации, связанной со статистическими продуктами и услугами; обмен хорошими практиками и инновационными идеями для осуществления будущих коммуникационных деятельностей. В работе конференции были очерчены наиболее важные современные тенденции в области коммуникаций.

* Главный эксперт, отдел „Административное обслуживания”, НСИ; e-mail: ailkova@nsi.bg.

**THE ROLE OF SUCCESSFUL COMMUNICATION ON
STATISTICAL INFORMATION TO STRENGTHEN USER'S AND
RESPONDENT'S CONFIDENCE IN STATISTICS**

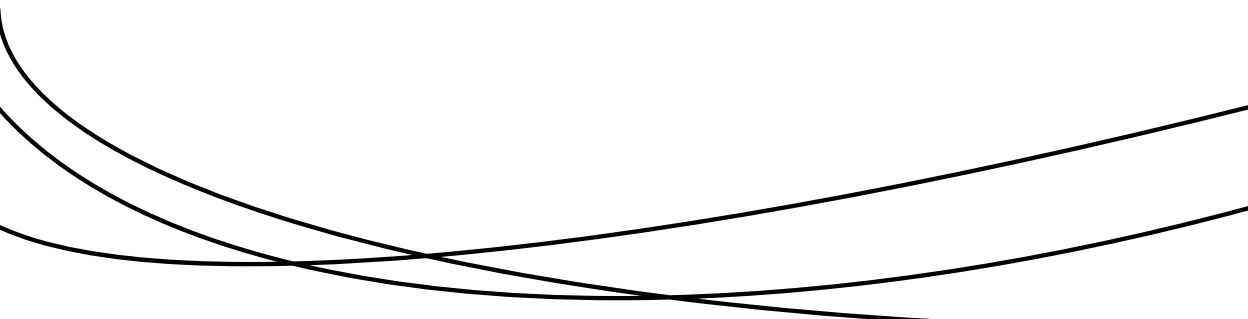
*Antoaneta Ilkova**

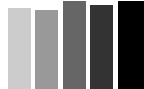
SUMMARY At the end of May 2013 in Berlin was held a UNECE Work Session on the communication of statistics. The conference was attended by representatives of 35 statistical offices and other organizations around the world.

The conference is regular and during the work sessions current and future initiatives in the field of communication were discussed, best practices and innovative ideas for future implementation of communication activities were shared. The conference outlined the most important contemporary trends in the field of communications.

* Chief Expert, Administrative Services Department, NSI; e-mail: ailkova@nsi.bg.

**ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ,
КОНСУЛТАЦИИ**

СТАТИСТИЧЕСКА ИЗЛОЖБА „БЪЛГАРИЯ И СВЕТЪТ В ЧИСЛА”

Националният статистически институт и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ през март организираха изложба „България и светът в числа“ в централното фоайе на Националната библиотека.

Изложбата е част от събитията, които се провеждат от НСИ през настоящата календарна година, обявена за глобална инициатива „2013 - Международна година на статистиката“, и е по случай 133-тата годишнина от създаването на Националния статистически институт.

Тя представи на обществеността най-важните и основополагащи документи за първите институции, извършващи системна статистическа дейност в България. Целта на изложбата беше да се акцентира върху значимостта и традициите на статистиката, като представя статистическите издания, които са част от книжовното, научното и културното наследство на България. Вече 133 години българската статистика регистрира и отразява социалното и икономическото развитие на страната. Статистическите изследвания, проведени през периода 1880 - 2013 г., разказват историята на България в числа.

Посетителите имаха възможност да се запознаят с най-старите оригинални издания от провежданите статистически наблюдения в страната. Показани бяха и ръчно изработени статистически албуми и карти.

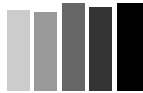
Представени бяха оригинални издания на Международния статистически институт, Кралското статистическо дружество, Американската статистическа асоциация, ООН, ЕВРОСТАТ, ФАО, ОИСР, УНКТАД, ЮНИДО и други. Изложени бяха статистически карти и атласи, издадени от статистическите служби на Германия, Мексико, Португалия, Полша, Белгия, Естония, Италия и други.

Богатството на колекциите от фонд „Международна статистика“ се дължи на дългогодишното партньорство на българската статистика с почти сто статистически служби и международни организации по цял свят.

От фондовете на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ бяха включени документи за възникването и развитието на статистиката в България, резултати от проведени общи отраслови статистически изследвания, както и първи статистически данни за библиотеките и книгоиздаването в България.

Посетителите на изложбата имаха възможност да видят оригинални документи на османотурски език, съхранявани в отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека, които се експонират за първи път. Те отразяват етапи от развитието на отчетността и статистиката в Османската империя като цяло и в българските земи в частност. Най-ранният документ е от последната четвърт на XV век и представлява поименен регистър на соколарите на Балканите, на техните задължения към държавата и размера и вида на земевладенията им. Дневни журнали от 1847 г. разкриват ежедневната статистика, водена в Артилерийския полк в Шумен, както и във военните болници в Битоля и Истанбул, а от 1849 - 1850 г. - за Общообразователното училище в Одрин. Отделен регистър дава представа за приходите от данъка десятък за община Белоградчик за периода 1854 - 1855 година. Карантинната станция в Лом е представена с приходо-разходен регистър за 1866 година. Информация за имотното състояние на населението на село Иванци, Шуменско, черпим от емлячен регистър за 1873 година. Дневни и месечни журнали за 1871 - 1876 г. дават сведения за функционирането на Болниците за бедни и преселници в Дунавския вилает и по-конкретно - в Добрич, Видин и Тулча. Подробна информация за Дунавския вилает се съдържа и в неговите Годишници (Салнаме) за 1874 и 1876 година.

Изложбата е едно от поредицата мероприятия, с които Националният статистически институт се включва в инициативата „2013 - Международна година на статистиката“.

УЧАСТИЕ НА УЧЕНИЦИ ОТ БЪЛГАРИЯ В ИНИЦИАТИВАТА „МЕЖДУНАРОДНА ГОДИНА НА СТАТИСТИКАТА”

Инициативата „2013 - Международна година на статистиката” е високо международно признание за статистическата теория и дейността на статистическите институции от целия свят в изграждането на съвременното информационно общество.

Заедно с редица утвърдени международни организации и статистически институции на държавите по света Република България дава своя принос за подкрепата и популяризирането на тази световна инициатива.

Националният статистически институт като водеща организация в събирането, обработката и разпространението на статистически данни в нашата страна също отбелязва с различни инициативи и събития Международната година на статистиката. Те се изразяват в организирането на дни на отворените врати в структурните звена на НСИ, тематични изложби, показващи документи за развитието на българската статистика в нейната 133-годишна история, активно участие в различни международни проекти, домакинство на конференция на Европейския форум по геостатистика, участие на експерти от НСИ в национални конференции, организирани от научни институции в страната.

В рамките на тези инициативи много млади хора от университети и училища се включиха в организирания международен конкурс за изработване на видеоклипове и материали на статистическа тематика. В него голям успех постигнаха:

Свилен Донев - ученик от Първа английска гимназия в гр. София, спечелил трета награда в конкурса за изработване на видеоматериал с тематично заглавие „Статистиката - граматика на науката”. За постигнатия успех на Свилен Донев беше връчен поздравителен адрес и специална награда - мемориална монета „2013 - Международна година на статистиката” от председателя на НСИ г-жа Ренета Инджова.

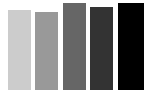
Благовеста Минева - ученичка от Професионалната гимназия по икономика „Рачо Стоянов” в гр. Дряново, която със съдействието на своя съученик Димо Енев участва с видеоматериал на тема: „Какво е статистиката

за всеки от нас?”. Признание за разработката е личното писмо до Благовеста Минева от г-н Том Шорт, организатор на проекта по повод Международната година на статистиката.

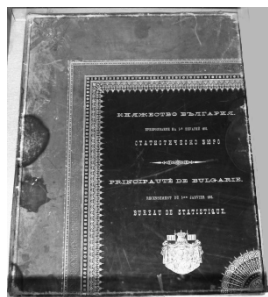
За отбелязването на този успех беше организирано тържество в Териториално статистическо бюро - гр. Габрово. На него бяха връчени награди на Благовеста Минева от директора на ТСБ и от директора на ПГИ „Рачо Стоянов”.

Редакционната колегия на сп. „Статистика” поздравява участниците в конкурса за отличното представяне и им пожелава успех в тяхната образователна подготовка и бъдеща професионална реализация.

Сп. „Статистика”

ДВЕ ДИГИТАЛНИ КОЛЕКЦИИ В ИНТЕРНЕТ

Библиотеката на Националния статистически институт публикува дигиталните колекции „Преброяване на населението на 1 януари 1888 година” и „Преброяване на населението на 1 януари 1893 година”.

Потребителите на статистическа информация имат безплатен онлайн достъп до почти 10 000 дигитални страници статистически данни за населението по пол, възраст, семейно положение, родно място, местожителство, матерен език, грамотност, народност, населени места, административни райони и други.

Двете преброявания, извършени след Съединението на Княжество България с Източна Румелия (1 януари 1888 г. и 1 януари 1893 г.), са изключително ценни не само за времето си, но и от историческа гледна точка.

Обект на изучаване е населението в широк спектър от демографски показатели, а от 1893 г. - и жилищният фонд. Тези начални опити на младата българска държава в осъществяването на статистическите изучавания допринасят извънредно много за организацията на статистическата дейност, квалификацията на кадрите и създаването на навици сред населението да бъде обект на статистически изследвания. В преброяванията участват целият административен апарат на държавата и интелигенцията. До края на XIX век преброяванията са извършени по силата на княжески укази и са считани за общонационални мероприятия с извънредно голямо значение.

НА ВНИМАНИЕТО НА АВТОРИТЕ

Статиите, предложени на редакцията на сп. „Статистика”, трябва да бъдат оригинални, непубликувани в други издания.

По решение на Редколегията на авторите се предоставя възможност статии-те им да бъдат публикувани или на български, или на английски език. За целта е необходимо авторът, желаещ статията му да бъде публикувана на английски език, да представи в редакцията ръкописи и съответни файлове и на български, и на английски език при спазване на посочените изисквания и за двата ръкописа. Авторите трябва да имат предвид, че английският текст ще бъде публикуван без редакционна намеса, което означава, че те носят пълна отговорност за коректността на превода.

Статиите, придружени от резюме до 150 думи на български и на английски език и номерата на научната област от JEL класификацията, се представят в редакцията на технически носител или по електронната поща (e-mail: publikacii@nsi.bg) и на разпечатка в два екземпляра. Текстът трябва да бъде на Word, а графиките - на Excel, със задължително приложени данни. Максималният обем на статиите е 24 стандартни страници (30 реда по 60 знака). Формулите в текста и тези на самостоятелен ред (без числата в тях) трябва да бъдат задължително курсивни (Italic). Ако графиките са дадени отделно, в текста трябва да се посочи точното им място. Авторите носят отговорност за коректността на данните и цитатите. Ръкописите трябва да са придружени от трите имена, научната степен и звание, точния адрес, телефона, длъжността, мястото на работа и електронния адрес (e-mail) на автора.

Поместването на статия на страниците на списанието не означава, че предложенията и евентуалните критични бележки, които авторът отправя, се споделят от редакционната колегия или от ръководството на Националния статистически институт.

Редакцията на сп. „Статистика” би приветствала всякакви инициативи на читателската аудитория под формата на дискусии на страниците на списанието, научно-професионални „реплики” по повод на отпечатана статия, самостоятелни кореферати по повдигнатата тема - изобщо всякаква авторска инициативност по теми и проблеми на науката и практиката на статистическите изследвания от сферата на българската и европейската статистика.

Редакция на списание „Статистика”

ISSN 1310-7410

СТАТИСТИКА
STATISTICS

1-2/2013

www.nsi.bg